

ZNANSTVENA REVIJA »LENOVE DRUŽBE«

LETNIK XX

ZVEZEK 1/2

LJUBLJANA 1925/26

Vsebina.

I. Razprave:

Avstrijski problem — Le problème d'Autriche. Dr. Janko Brejc, Ljubljana	1
Ločitve zakona v območju ljubljanskega višjega dež. sodišča v letih 1918—1923. Dr. Milan Škerlj	26
Temeljna vprašanja sociologije religije. Dr. Franjo Čibej	44
Staroslovenski misal in gregorianski koral (Le missel paléoslave et le chant grégorien). Dr. Fr. Kimovec	61

II. Iz kulturnega življenja:

Dijaska tečaja na Gori Oljki in v Stični. Dr. J. J., tf.	68
Delavska dneva v Mariboru. Dr. J. J.	71
Socialni tečaj v Lyonu	72

Filozofija:

Ušeničnik, Uvod v filozofijo II; Ontologija. F. Šanc	72
Radić, Problem trpljenja i veselja u životu ljudskom. Dr. J. Ahčin	77
Petronijević, Osnovi empiriske psihologije II. A. U.	79
Kratochwil, Problem mystické intuice. A. U.	80
Ettlinger, Geschichte der Philosophie von der Romantik bis zur Gegenwart. A. U.	80
Küenburg, Ethische Grundfragen in den jüngst veröffent- lichten Ethikvorlesungen Kants. A. U.	81
Franzelin, Die neueste Lehre Geysers über das Kausa- litätsprinzip. A. U.	81

Sociologija in socialna ekonomija:

Gosar, Socialna ekonomija. A. Ušeničnik	82
Kosić, Osnovi ekonomne politike I. A. U.	86
Bilimovič, Družba, država in gospodarstvo. A. U.	87
Pesch, Des wissenschaftlichen Sozialismus Irrgang und Ende. A. U.	88
Bucaille, La Jeunesse catholique française d'aujourd'hui. mp.	88
Almanach catholique français pour 1925. mp.	83

Iz naše zgodovine:

Slovenski bijografski leksikon 1. zv. Frst.	88
Wendel, Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit. S. Kranjec	89
Carinthiacus, Položaj Slovenaca pod Austrijom i polo- žaj Nemaca u Kraljevini S. H. S. S. K.	91

Razno:

Nado. Dr. M. Malnerič	92
K Trinkovi bibliografiji. Al. Res	94
Iz revij	95

AVSTRIJSKI PROBLEM.

Dr. Janko Brejc, Ljubljana.

Sedem let po svetovni vojni — pa še ni pravega miru. Ne-prestane konference diplomatov so dokaz za to, da je po mirovnih pogodbah ustvarjeno internacionalno stanje v mnogih ozirih še zelo problematično. Novi politični sistem je ustvaril celo vrsto problemov, ki bodo še dolgo Evropo razburjali; med njimi je tudi avstrijski problem, ki stopa vedno določneje in očitneje na dan. Prazno bi bilo si zakrivati oči pred dejstvom tega problema, čigar eksistentnost že versailleska mirovna pogodba sama priznava, ko Nemčiji združitev z Avstrijo prepoveduje. To je bila seveda zelo enostavna rešitev avstrijskega problema, o koji se je že naprej vedelo, da večno ne bo držala. In res avstrijsko vprašanje kljub tej prepovedi združitve straši naprej po evropski javnosti in se tudi s palijativnimi sredstvi internacionalnih

LE PROBLÈME D'AUTRICHE.

Par Dr. Janko Brejc, Ljubljana.

Voilà déjà sept ans que la guerre est finie, mais il n'y a pas encore de véritable paix. Les conférences des diplomates qui se suivent sans cesse prouvent assez que la situation internationale créée par les traités de paix, à beaucoup points de vue, n'est que trop précaire. Le nouveau système politique a enfanté toute une série de problèmes qui surexciteront encore longtemps l'Europe; c'est aussi entre autres le problème d'Autriche qui se précise et se manifeste de plus en plus. On a beau fermer les yeux devant l'existence de ce problème dont la possibilité d'existence prévoyait déjà le traité de Versailles lui-même en défendant à l'Allemagne l'union avec l'Autriche. C'était une solution bien simple, mais personne ne croyait qu'elle fût définitive. Et en effet malgré l'interdiction de cette union, la question d'Autriche ne cesse pas d'inquiéter l'Europe et les mesures palli-

posojil ne bo dalo rešiti. Prej ali slej mu bo treba resno pogledati v oči. In ker ne vemo ne ure ne dneva, kdaj bo postalo aktualno, zato ne bo prezigodaj in ne preveč, če začnemo pravočasno o tem praktično razmišljati.

atives des emprunts internationaux ne sont pas capables de la trancher. Tôt ou tard on sera obligé de la regarder en face. Et comme nous ne savons ni le jour ni l'heure où elle deviendra actuelle, il ne sera ni trop tôt de commencer réellement à y réfléchir.

I

Če hočemo avstrijsko vprašanje tako rešiti, da bo rešitev predvidoma trajna, si moramo biti predvsem na jasnem glede principielnih vidikov, ki bi jih bilo pri tem uvaževati. Po mojem mnenju pride v tem pogledu v prvi vrsti nacionalno načelo v poštev. Ob eventualni prikloplitvi Avstrije današnje slovanske manjšine Avstrijske republike, vsaj v kolikor stoje te manjšine v strnjeni zvezi s sosednimi slovanskimi državami, pod nikakim pogojem ne smejo priti pod Nemčijo. Gre tu predvsem za koroške Slovence in za neke češke obmejne manjšine. Te morajo v slučaju pripojitve Avstrije Nemčiji vsakakor pripasti svojim slovanskim maternim državam. Za to pač ni nobenega posebnega dokazovanja treba. Če nacionalni oziri zahtevajo priklopitev Av-

Si on veut que la question d'Autriche soit résolue d'une manière durable au moins autant qu'on puisse le prévoir, c'est surtout aux principes à observer qu'il faut prêter attention. D'après moi c'est le principe des nationalités qui s'impose tout d'abord. Au cas d'un rattachement éventuel de l'Autriche à l'Allemagne, les minorités slaves de la république autrichienne ne doivent à aucune condition passer à l'Allemagne, au moins dans la mesure où elles forment une unité ininterrompue avec les états slaves voisins. Ils'agit ici surtout des Slovènes de Carinthie et de quelques minorités tchèques de la frontière. Dans cette hypothèse ceux-là, quoiqu'il arrive, doivent passer à leurs métropoles slaves. Cette idée n'a pas même besoin d'une démonstration particulière. Si ce sont les égards nationaux qui demandent le rattachement

strije Nemčiji, bi isto nacionalno načelo moralo veljati pač tudi za današnje slovanske manjšine v Avstrijski republiki. V slučaju razpada republike postane saintgermainška mirovna pogodba brezpredmetna; položaj bo tedaj tak, kakršen je bil neposredno po vojni, preden se je mirovna pogodba sklenila. Seveda bo postal v tem slučaju tudi koroški plebiscit brezpredmeten, kajti plebiscitna pogodba se je sklenila edinole med Avstrijo in Jugoslavijo in bo torej s prestankom Avstrije sama od sebe izgubila svojo bazo; Jugoslavija bo s prestankom Avstrije prosta svojih obveznosti in bo zahtevala slovenski Korotan zase. To je tako brezdvomno, pravilno in logično, da o tem sploh debate biti ne more; kajti Nemčija nima do koroških Slovencev nobenih niti nacionalnih niti zgodovinskih pravic; njene aspiracije se morejo nanašati samo na nemški del koroškega prebivalstva.

To bi bilo prvo načelo, preko katerega solucija avstrijskega problema v nobenem slučaju ne sme iti na dnevni red. Drugi vidik za presojo avstrijskega problema je vprašanje inter-

de l'Autriche à l'Allemagne, ce sont ces mêmes égards qui doivent être appliqués aussi aux minorités slaves de la république autrichienne. En cas de dissolution de cette république le traité de St. Germain devient caduc; la situation créée de ce fait sera celle qui existait immédiatement après la guerre avant que le traité de paix fut conclu. De même le plébiscite de Carinthie serait annulé car le traité de plébiscite, n'ayant été conclu qu'entre l'Autriche et la Yougoslavie, cesse d'exister dès que l'Autriche elle-même disparaît. Après la disparition de l'Autriche, la Yougoslavie étant dégagée de ses obligations réclamera la Carinthie slovène. Il n'y a là aucun doute et c'est si exact et si clair qu'aucun débat ne peut s'engager; car l'Allemagne n'a absolument aucun droit sur les Slovènes de Carinthie que ce soit au point de vue national ou historique; ses aspirations ne peuvent avoir pour objet que la partie allemande de la population de Carinthie.

Voilà donc un premier point qu'aucune solution du problème d'Autriche ne doit ignorer. L'autre principe qui s'impose dans l'appréciation de ce problème, c'est la question de la sécurité internationale. Si on examine le problème

nacionalne varnosti. Ako s tega stališča motrimo avstrijsko vprašanje, pa moramo takoj priznati, da tega vprašanja na čisto nacionalni podlagi vse dotlej ne bo mogoče rešiti, dokler ne nastopi zlata doba večnega mednarodnega miru, kajti neprikrajšana inkorporacija Avstrije (restloser Anschluss) veliki nemški domovini bi vse sosede današnje republike, razen Madžarov, v njihovih življenskih interesih težko ogrožala. Prvič: Neposredna sosesčina Nemčije z Madžarsko bi pomenjala mogočen klin, vrinjen med severne in južne Slovane, ki bi bil tem opasnejši, ker nihče ne more jamčiti za vekovito prijateljsko razpoloženje Rumunije napram naši državi in obstoja vsekakor nevarnost ali vsaj možnost, da se nemško-madžarski klin preko Rumunije porine do Črnega morja. Iz življenskih interesov morata torej Češkoslovaška republika in kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev vsak teritorialni spoj med Nemčijo in Madžarsko kategorično odklanjati. To stoji. Pa tudi ententa, mislim, da bi taki rešitvi avstrijskega problema nikdar ne mogla brez skrbi pritrditi. Kajti

sous cet aspect, on doit reconnaître tout de suite l'impossibilité de résoudre cette question sur la base purement nationale, au moins jusqu'à l'âge d'or de la paix internationale perpétuelle. Car l'incorporation de l'Autriche telle qu'elle existe actuellement à la Grande Allemagne menacerait sérieusement tous les voisins de la république actuelle, sauf les Hongrois, dans leurs intérêts vitaux.

1. Le voisinage immédiat des Allemands et des Hongrois constituerait une sorte de coin très puissant poussé entre les Slaves du Nord et ceux du Sud; il serait d'autant plus dangereux que personne ne peut garantir les rapports amicaux de la Roumanie à notre égard et en tout cas le péril ou au moins la possibilité existe de voir se prolonger ce coin au delà de la Roumanie jusqu'à la Mer Noire. Les intérêts de leur propre existence obligent la Tchécoslovaquie et le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes à refuser de la façon la plus catégorique tout rattachement territorial de l'Allemagne et de la Hongrie. C'est sûr et certain. Je pense que l'Entente elle-même ne pourrait pas accepter non plus cette solution du problème d'Autriche sans mécontentement. Car la route Munich —

pot iz Monakovega preko Dunaja, Budimpešte, Bukarešta, Konstanc in Carigrada v Azijo je samo varianta one proge, ki je bila hohenzollernski Nemčiji pred očmi in ki jo je označevala znana krilatica Berlin—Bagdad. Nujni varnostni oziri nas torej vodijo do ugotovitve, da se avstrijski problem v nobenem slučaju ne sme rešiti tako, da bi Nemčija in Madžarska postali neposredni sosedi. S tem pa je že rečeno, da o kakih integralnih priklopitvi vse Avstrije Nemčiji tudi iz varnostnih ozirov nikdar ne more biti govora.

Drugič: Če Nemčija postane gospodarica koroškega kotla, je nemška »pikelhauba« vrhu Karavank in to bi pomenjalo nečuden triumf nemštva na njegovem zasanjanem potu proti Adriji, kamor je že stara Avstrija sistematično in neutrudno gradila nemško-nacionalni most. To bi bila zmagá, na katero Nemci po svojem porazu v svetovni vojni še misliti niso upali. Zračna črta od vrha Karavank do tržaškega zaliva pa znaša jedva 80 km. Dvomim, da bi se mogla Italija v Trstu varno čutiti, kadar bi frankfurtarica zavihrala na Karavankah. Kata-

Vienne—Budapest—Bucarest—Constance—Constantinople, vers l'Asie n'est qu'une variante de la route que l'Allemagne des Hohenzollerns n'a jamais perdue de vue et qu'on appelait plus simplement alors Berlin—Bagdad. Les précautions indispensables à la sécurité générale nous mènent donc à cette conclusion que le problème d'Autriche ne doit pas aboutir à rendre voisins l'Allemagne et la Hongrie. Il résulte de cela que les considérations de sécurité empêchent de façon absolue l'incorporation intégrale de l'Autriche entière à l'Allemagne.

2. Si l'Allemagne s'empare du bassin carinthien, les casques à pointes apparaissent sur les sommets des Karavankes ce qui signifierait un triomphe inouï du pangermanisme sur la route qu'il rêve de se frayer vers l'Adriatique; l'ancienne Autriche sans relâche et systématiquement avait déjà travaillé à ce »pont national allemand«. Cela serait une victoire, à laquelle, après leur défaite dans la grande guerre les Allemands n'ont même pas osé penser. Entre les Karavankes et le golfe de Trieste la distance à vol d'oiseau n'est que de 80 km. Je doute que l'Italie se croie en sûreté à Trieste quand le drapeau francfortois flottera sur

strofa pri Kobaridu je zadela Italijo edinole radi tega, ker so Avstrijci in Nemci imeli celovško kotlino in Karavanke v svojih rokah, za temi pa vse zaledje nemštva. Pa ne samo Adrija bi bila ogrožena, naša in italijanska, ampak tudi tirolska italijanska posest in Italija sploh, če je Koroška v nemški posesti. V njo vodijo iz severne srednje Evrope tri prvovrstne železnice, ki se onstran Visokih Tur razcepijo v nebroj prog, ki bi bile v stanu v najkrajšem času milijonsko armado na Koroško postaviti in jo tam tudi vzdrževati, in Brenner bi postal za obrambo Adiče iluzoričen. Rim ne bo mogel mirno spat, če bo Koroška v oblasti Berlina; severna in severnovzhodna meja Italije bosta v neprestani nevarnosti in za posest Adrije se bo v tem slučaju prej ali slej oglasil Nemec kot tretji interesent, s katerim Italija ne bo imela tako lahkega posla kakor z Jugoslavijo. Zato mislim, da vprašanje Koroške ni zgolj notranje vprašanje Nemcev, ampak da zavisi od pravilne rešitve koroškega vprašanja varnost Apeninskega in Balkanskega polotoka ter posest Adrije. Skupna nevarnost pa bi mo-

les sommets des Karavankes. La catastrophe italienne de Caporetto est due au seul fait que les Allemands et les Autrichiens possédaient le bassin carinthien et les Karavankes et derrière eux tout l'hinterland germanique. Mais ce n'est pas seulement l'Adriatique qui serait menacée par là que ce soit la nôtre ou celle de l'Italie, mais aussi la partie du Tyrol que possède l'Italie et l'Italie elle même en générale, si la Carinthie appartient aux Allemands. Elle est reliée par trois grandes voies de chemin de fer de premier ordre à l'Europe centrale et à l'Europe du Nord; ces grandes lignes se ramifient au delà de Hautes Tauern en d'innombrables lignes secondaires qui pourraient dans un très bref délai inonder la Carinthie d'une armée de millions de soldats, leur permettre de subsister et de rendre illusoire la protection du Brenner pour la vallée d'Adige. Le sommeil de Rome sera toujours troublé, si la Carinthie dépend de Berlin; la frontière italienne sera toujours menacée au Nord et au Nord-Est; et en ce cas le troisième intéressé à l'Adriatique apparaîtra et celui-ci ne sera pas si facile à en éloigner que la Yougoslavie. C'est pourquoi je pense que la question de Carinthie n'est pas seulement

rala Italijo in Jugoslavijo voditi do skupne sporazumne obrambe in do skupne sporazumne akcije; proti skupni nevarnosti na skupno obrambno črto — odkritosrčno in brez zavisti! Nemčija je in ostane naša skupna nevarnost. Italija naj nikoli ne pozabi, da z Nemčijo ne bo živela nikdar v odkritosrčnem prijateljstvu, dokler bo njena meja potekala čez Brenner. Radi tega ima Italija samo to izbero: ali odpovedati se Brennerski meji in vrniti nemškemu narodu vse nemške pokrajine v Tirolah ali pa s trajnim sovrastvom vsega nemštva računati; tertium non datur. Zato si bo Italija morala dobro premisliti, praden bo pripustila, da se Nemčija na Koroškem zasedra. Nasprotno pa mora Italija sama uvideti, da bi bila Jugoslavija, ako se ji izroči slovenska posest na Koroškem, za Italijo ne samo docela neškodljiva, ampak naravnost obramba in predstraža Italije proti nemški nevarnosti. Kajti italijanski vojaški krogi mi bodo brez dvoma pritrdili, da je radi docela ekscentrične lege Koroške in radi čisto nedostatnih zvez popolnoma izključeno, da bi Jugoslavija na to samo misliti mogla,

une question intérieure allemande, mais que de la solution de cette question dépendent aussi bien la sécurité de la péninsule des Apennins, des Balkans, que la possession de l'Adriatique. Le danger commun devrait unir l'Italie et la Yougoslavie pour une défense et une action communes réglées par une convention; contre ce péril commun il faut un front de défense commun, loyal, inaccessible à la jalousie. L'Allemagne est et reste notre ennemi commun. Que l'Italie n'oublie pas qu'elle ne vivra jamais en sincère amitié avec l'Allemagne tant que sa frontière passera sur le Brenner. C'est pourquoi l'Italie n'a qu'à choisir: ou renoncer à la frontière du Brenner et rendre toutes les régions allemandes du Tyrol aux Allemands ou bien compter sur la haine perpétuelle du monde allemand tout entier; tertium non datur. C'est aussi pourquoi l'Italie devra regarder de près avant de permettre à l'Allemagne de s'ancrer en Carinthie. Par contre l'Italie devrait voir elle même que la Yougoslavie en possession de la Carinthie slovène ne serait en aucune façon dangereuse pour elle. Car les militaires italiens m'avoueront certainement que dans une situation tout à fait excentrique avec

da bi Italijo preko Koroške z vojno ogrožala. To uvidi vsak laik. Iz tega sledi, da Italija nikdar ne bo mogla v to privoliti, da bi Koroška prišla v oblast Nemčije, in da bo Italija svojim lastnim interesom služila, če bo podpirala z nacionalnimi in varnostnimi argumenti podkrepljene aspiracije Jugoslavije na srednjo Dravsko dolino na Koroškem in celovški kotel.

Ako uvažujemo te vidike, je na prvi pogled jasno, da o kaki integralni priključitvi Avstrijske republike k Nemčiji ne more biti nobenega govora. Taka priključitev bi imela namreč za posledico, da bi se 100.000 koroških Slovencev moralo izročiti Nemčiji, kamor nikdar spadali niso, in da bi nemštvo odslej vse tri svoje sosedje, Italijo, Češkoslovaško in Jugoslavijo, s tem pa mir v Evropi opasno ogrožalo.

Iz tega izhaja, da mora priključitveno gibanje ali ostati brezuspešno ali pa da more voditi kvečjemu samo do delne udovolitve. Poglejmo, kakšne rešitve bi konkretno utegnile priti v poštev.

des communications complètement insuffisantes, il est absolument impossible à la Yougoslavie de penser seulement à menacer l'Italie d'une guerre par la Carinthie. C'est clair pour tout le monde. Il s'en suit que l'Italie ne pourra jamais permettre que la Carinthie passe à l'Allemagne et d'autre part qu'il serait de l'intérêt de l'Italie de soutenir les aspirations yougoslaves à la vallée de la Drave et au bassin de Klagenfurt renforcées par des arguments de nationalité et de sécurité.

Par conséquent il est clair au premier abord, qu'il ne peut être question d'une incorporation intégrale de la république autrichienne à l'Allemagne. Les conséquences de cette incorporation seraient que 100.000 Slovénes seraient sacrifiés à l'Allemagne à laquelle ils n'ont jamais appartenu, et d'autre part, que dès ce moment, les Allemands menaceraient sérieusement leurs trois voisins, la Tchécoslovaquie, l'Italie et la Yougoslavie et par là la paix européenne.

Donc le mouvement de rattachement devra échouer ou n'aboutir qu'à une satisfaction partielle. Regardons quelles seraient les solutions concrètes à considérer.

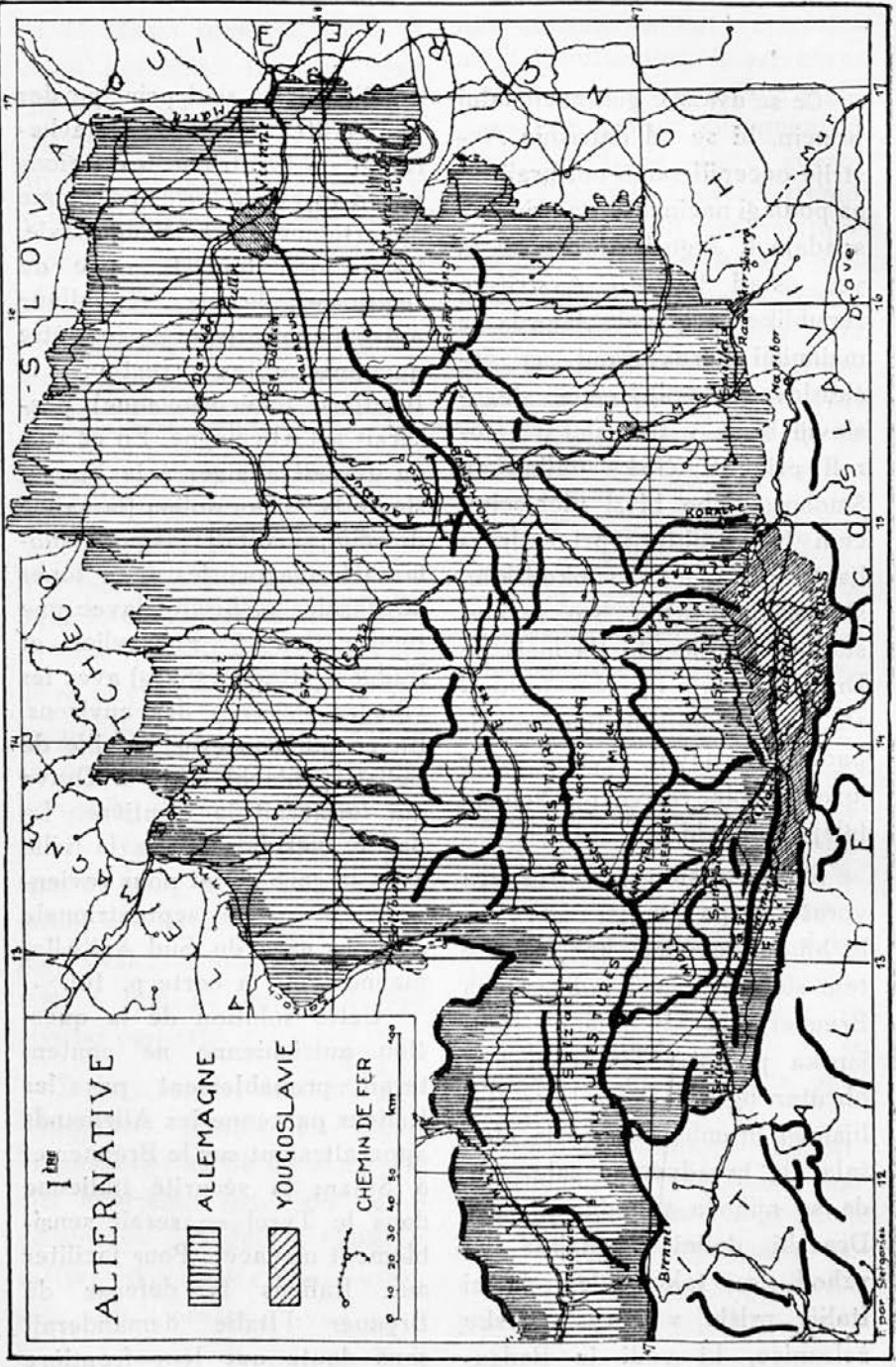
II

Če se uvažuje goli nacionalni princip, bi se od današnje Avstrije odcepili samo oni kraji, ki na podlagi nacionalnega principa spadajo k Jugoslaviji, dočim bi ves ostali teritorij Avstrijske republike pripadel (morda z majhnimi korekturami na češkoslovaški meji) Nemčiji. Jugoslaviji bi se v tem slučaju morali prideliti Zilska dolina do Šmohora, obe bivši plebiscitni coni (s korekturo pri Podravljah) in Radgona z okoliškimi slovenskimi vasmí. Kar se mesta Beljaka tiče, bi šla meja po Dravi, tako da bi južni del mesta z državnim kolodvorom pripadel Jugoslaviji, severni del z južnim kolodvorom pa Nemčiji (glej zemljevid str. 10).

S tako rešitvijo avstrijskega vprašanja pa Italija najbrž ne bi bila zadovoljna, ker bi se v tem slučaju Nemci pokazali na Brennerju in pri Silianu; italijanska posest v Tirolu bi bila občutno ogrožena. Da bi se Italijanom bramba Brennerja olajšala, bi brezdvomno zahtevali, da se njihova vzhodna meja v Dravski dolini premakne na vzhod vsaj tako daleč, da bi Italija prišla v posest turske železnice, ki vodi iz Badga-

D'après le seul principe des nationalités seules se détacheraient de l'Autriche les régions qui d'après ce principe même appartiennent à la Yougoslavie, tandis que tout le reste du territoire de la république autrichienne (sauf peut-être quelques petites corrections à la frontière tchécoslovaque) passerait à l'Allemagne. En ce cas, on devrait adjoindre à la Yougoslavie la Zilska dolina (la vallée de Zila, Gailtal) jusqu'à Šmohor (Hermagor), les deux zones du dernier plébiscite (avec une rectification à Podravlje) et Radgona (Radkersburg) avec les villages slovènes des environs. En ce qui concerne la ville de Beljak (Villach) c'est la Drave qui formerait la frontière. La partie méridionale de la ville avec la gare d'état nous reviendrait, la partie septentrionale avec la gare du Sud à l'Allemagne (voir la carte p. 10).

Cette solution de la question autrichienne ne contenterait probablement pas les Italiens parce que les Allemands apparaîtraient sur le Brenner et à Silian; la sécurité italienne dans le Tyrol en serait sensiblement menacée. Pour faciliter aux Italiens la défense du Brenner l'Italie demanderait sans doute que leur frontière

steina v Spittal. Kajti ta železnica bi, ako jo dobijo Nemci v roke, jim omogočala neposreden naval iz Salzburga v gornjo Dravsko dolino. Ako se ta del turske železnice izroči Italiji, potem bi njena meja od Brennerja naprej tekla po vrhu neprestopnih Visokih Tur do Ankogla, odkoder bi se obrnila preko Reißbecka na jug v Dravsko dolino, katero bi zapadno od Spittala n. Dr. prekoručila, in preko Weißensee in Šmohora šla naravnost na današnjo italijansko-avstrijsko mejo v Karnijskih Alpah. To bi bila za Italijo naravnost idealna stratezična meja. Pa tudi Jugoslavija bi s čisto nacionalno rešitvijo avstrijskega problema nikakor ne mogla biti docela zadovoljna, temveč bi morala iz varnostnih ozirov zahtevati še dve majhni korekturi, in sicer pripojitev sod. okraja Št. Pavel v Labudski dolini in Lučanske doline na Štajerskem, da bi se na ta način vsaj deloma ustreglo tudi njenim najnujnejšim varnostnim potrebam. Meja Nemčije bi v tem slučaju tedaj potekala: napram Italiji od Brennerja po Visokih Turah do Ankogla, odtod na Dravo in preko Weißensee na gorovje severno od Šmohora; proti

de l'Est dans la vallée de la Drave avançât au moins aussi loin vers l'Est pour lui donner la partie de la ligne de Tauern qui va de Badgastein à Spittal. Car entre les mains des Allemands cette ligne leur permettrait une invasion immédiate de Salzburg dans la haute vallée de la Drave. Si on donnait en partage à l'Italie cette partie de la ligne, sa frontière suivrait à partir de Brenner la crête des Hautes Tauern jusqu'à Ankogel d'où elle tournerait par Reisseck dans la vallée de la Drave qu'elle franchirait à l'Ouest de Spittal et rejoindrait à travers le lac Weissensee et Šmohor (Hermagor) directement la frontière austro-italienne actuelle dans les Alpes carniques. Pour l'Italie ce serait une frontière stratégique idéale.

La Yougoslavie ne se contenterait pas non plus d'une solution du problème autrichien exclusivement nationale (ethnique), mais contrainte par des nécessités de sécurité elle devrait demander deux rectifications, à savoir l'incorporation de l'arrondissement St. Paul dans Labudska dolina (la vallée du Lavant, Lavanttal) et de Lučanska dolina en Styrie pour que ses inquiétudes les plus urgentes soient un peu apaisées. La frontière allemande serait donc celle-ci vers l'Italie:

Jugoslaviji pa od te ravnokar omenjene točke nad Šmohorom po vrhu gorovja, ki vodi od Šmohora preko Dobrača na Beljak, potem po Dravi do kolena pod Wernbergom, odtod po Osojskih Turah na Magdalensko goro in Svinjsko planino, čez Labudsko dolino na Korralpe, potem po severnih grebenih Lučanske doline do Špilja in od tam po Muri do Radgone, kjer bi zavila zapadno od mesta proti severovzhodu na današnjo prekmursko mejo (glej zemljevid na str. 13).

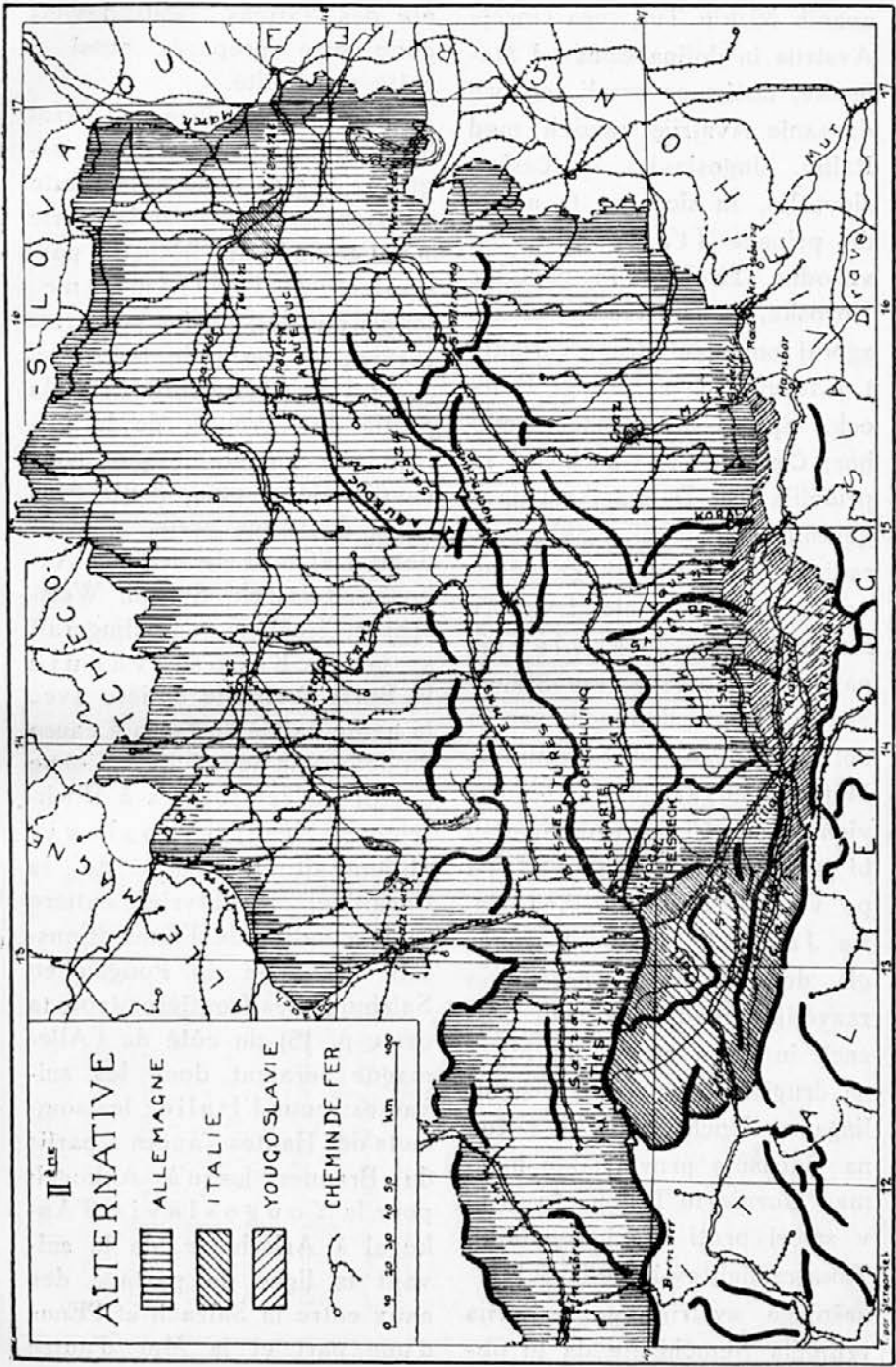
Da bi bila naša štajerska meja proti Nemčiji tudi v tem slučaju še zelo slabo zavarovana, leži na dlani. Češko-slovaška republika pa bi bila naravnost smrtonosno ogrožena, ker bi bila od Nemčije na treh straneh objeta.

Možna pa je še tretja rešitev problema: popolna razdelitev Avstrije. Mi bi o tej možnosti ne razpravljali, ko bi se ne bil obravnaval baš ta problem že napol oficiozno v krogih Društva narodov. Moramo se torej pripraviti tudi na to možnost.

Recimo: Nemčiji se priključijo Vorarlberg in Tirol do Brennerja, Salzburg do tako

du Brenner à travers les sommets des Tauern jusqu'à Ankogel, de là à la Drave, le Weissensee jusqu'à la montagne au Nord de Šmohor; vers la Yougoslavie: du point de Šmohor mentionné tout à l'heure aux sommets de la montagne qui s'étend de Šmohor jusqu'à Dobrač, de là à Beljak (Villach), le cours de la Drave en aval jusqu'à son détour au pied de Wernberg, les sommets des Tauern d'Ossiach à la Magdalenska gora et Svinjska planina (Sausalpe), en traversant la (vallée du Lavant) Labudska dolina à la Kor-Alpe, par les sommets septentrionaux de la Lučanska dolina à Špilje (Spielfeld), la Mur jusqu'à Radgona (Radkersburg), où à l'Ouest de la ville, elle tournerait vers le Nord-Est jusqu'à la frontière du Prekmurje d'aujourd'hui (voir la carte p. 13). Notre frontière vers l'Allemagne même en ce cas ne serait que très mal assurée ce qui est de toute évidence. La Tchécoslovaquie serait menacée de mort, car elle serait embrassée de trois côtés par l'Allemagne.

Mais il y a une troisième solution du problème: un partage complet de l'Autriche. Nous ne parlerions pas de cette possibilité si ce n'était exactement ce problème qui a occupé officieusement la Soci-

II^{ans}

ALTERNATIVE

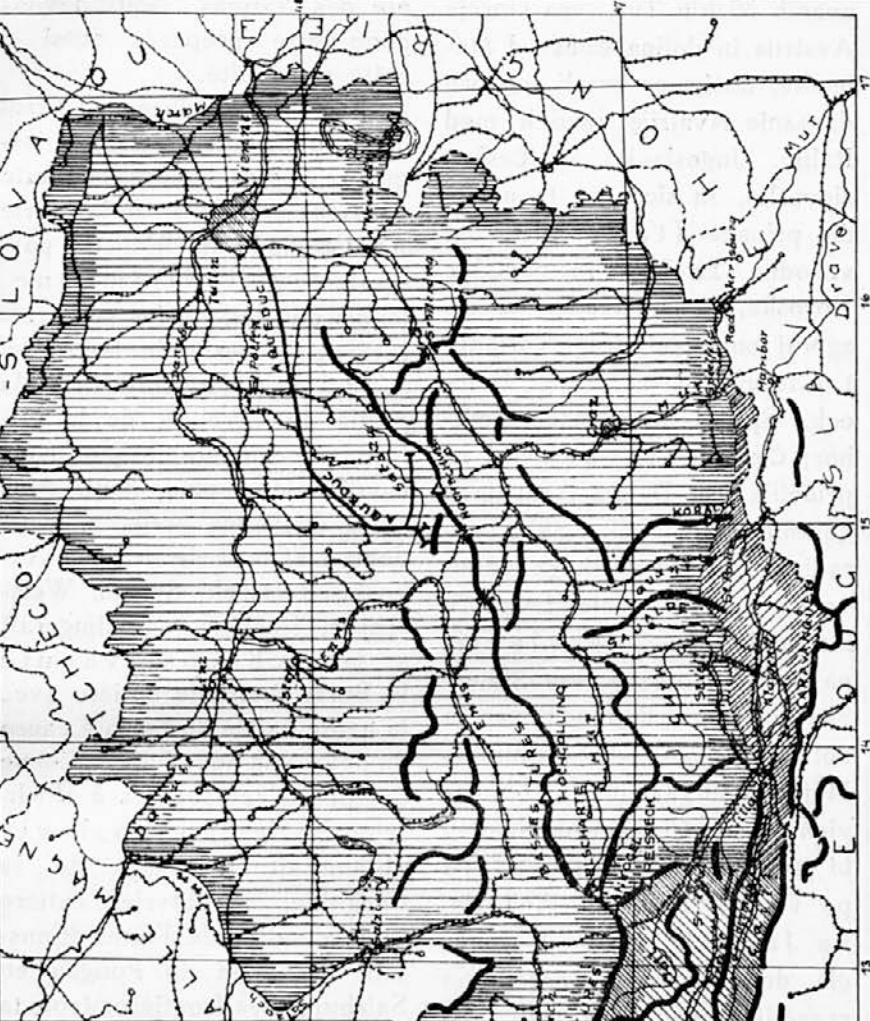
ALLEMAGNE

ITALIE

YOUGO-SLAVIE

CHEMIN DE FER

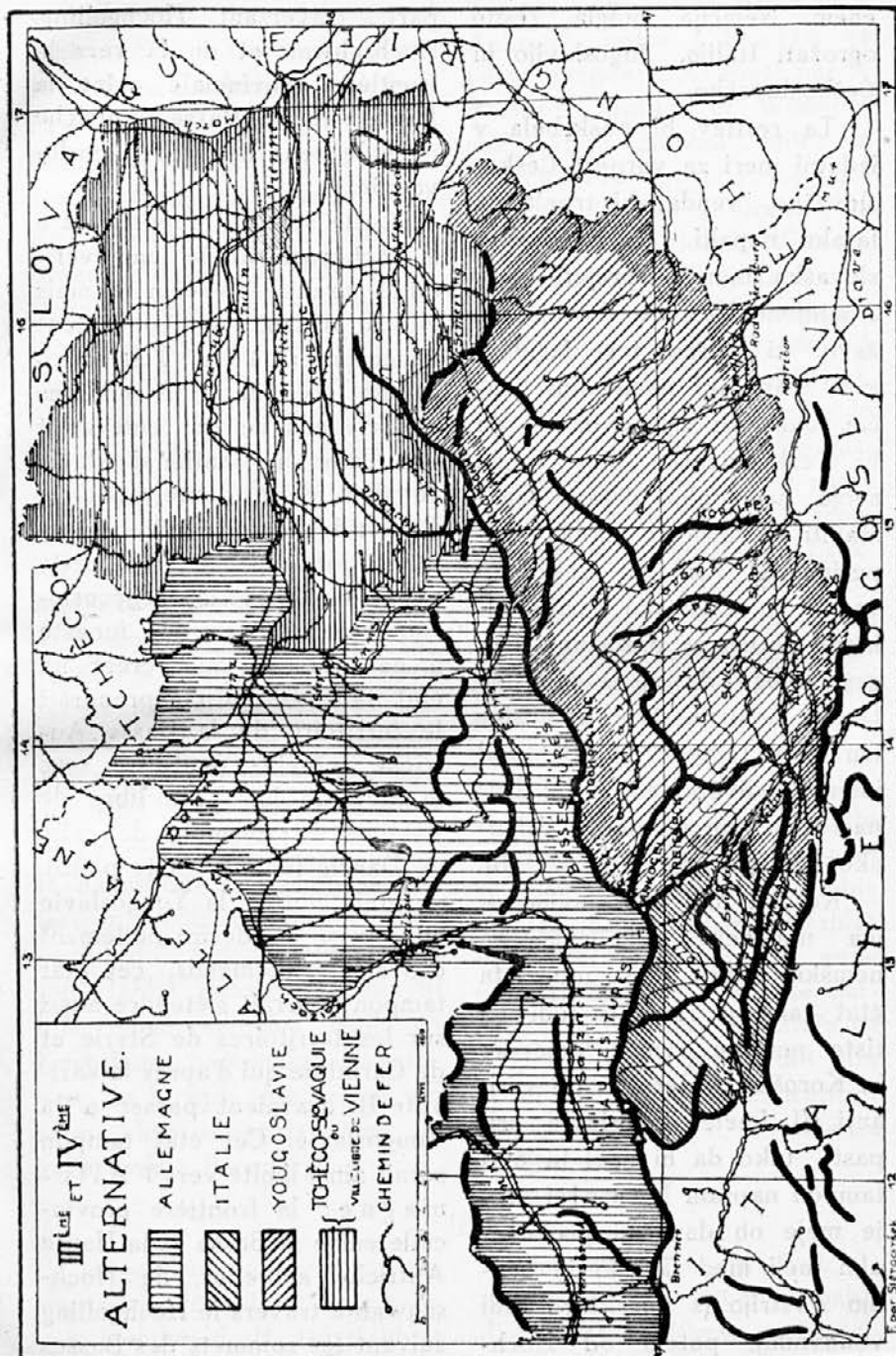
0 10 20 30 40 50 km

zvanih Nizkih Tur, vsa Gornja Avstrija in dolina Enns od Štajerske, dočim se ostali teritorij današnje Avstrije razdeli med Italijo, Jugoslavijo in Češko-slovaško, in sicer na ta način, da pripade Italiji tisti del vzhodne Tirolske in zapadne Koroške, ki je naveden že pri zgoraj omenjeni drugi varianti, t. j. torej do črte Ankogel, Reiß-eck, Spittal, Weißensee, Šmohor; Češko-slovaški bi se pridela vsa Dolnja Avstrija z gorenjo dolino reke Salza zaradi drugega dunajskega vodovoda, ki ima svoje izvire v Hochschwabu; Jugoslaviji pa ostala Koroška, vsa Štajerska (izvzemši dolino Enns) in dolina Pongau od Salzburške. Meje, ki so razvidne iz zemljevida na str. 15, napram Nemčiji bi potekale tedaj: z Italijo po Visokih Turah do Ankogla, z Jugoslavijo od Ankogla do Arlscharte, odtod po razvodju med rekama Salzach in Enns na eni in Muro na drugi strani preko Hochgollinga na Hochschwab in odtod na današnje provincialno mejo med Gornjo in Dolnjo Avstrijo v smeri proti češki republiki. Taka razdelitev bi velik del današnjega avstrijskega teritorija pripojila Nemčiji, ne da bi ob-

été des Nations. Nous devons donc être préparés aussi à cette possibilité.

Disons: Vorarlberg et Tyrol jusqu'au Brenner, Salzburg jusqu'aux Basses Tauern, la Haute Autriche entière et de la Styrie la vallée de l'Enns (Ennstal) passeraient à l'Allemagne, tandis que les voisins se partageraient le reste du territoire. Ainsi l'Italie obtiendrait la partie du Tyrol et de la Carinthie occidentale que nous mentionnions plus haut dans notre deuxième variante, c'est donc à l'Ouest de la ligne Ankogel, Reisseck, Spittal, Weisensee, Šmohor; on adjudgerait à la Tchécoslovaquie la Basse Autriche entière avec la haute vallée du Salza à cause du deuxième aqueduc de Vienne qui prend ses sources à Hochschwab; la Yougoslavie obtiendrait le reste de la Carinthie, la Styrie entière sauf la vallée de l'Enns (Ennstal), la vallée de Pongau en Salzburg. Les frontières (voir la carte p. 15) du côté de l'Allemagne seraient donc les suivantes: pour l'Italie: les sommets des Hautes Tauern à partir du Brenner jusqu'à Ankogel; pour la Yougoslavie d'Ankogel à Arlscharte, de là suivant la ligne de partage des eaux entre la Salzach et l'Enns d'une part et la Mur d'autre

enem Nemčija mogla resno ogrožati Italijo, Jugoslavijo in Češkoslovaško.

Ta rešitev bi poskrbela v izdatni meri za varnost Češkoslovaške, vendar bi trpela na fatalni napaki, da bi Češkoslovaška morala sprejeti okoli 3 milijone Nemcev v svojo državo, ki bi radi tega izgubila svoj slovanski nacionalni značaj. Jaz radi tega dvomim, da bi Češkoslovaška bila voljna svojo nacionalno državo izpostaviti nevarnosti takega eksperimenta. Ako pa Češkoslovaška to danajsko darilo odkloni, potem ne preostane drugega, nego da se iz današnje Dolnje Avstrije stvari samostojen état tampon, morda pod imenom »Svobodno mesto Dunaj« po vzorcu mesta Gdanskega (glej zemljevid na str. 15).

Ker pa tudi Jugoslavija nima nobenega poželjenja po nemških dušah, bi se mogel ta état tampon razširiti tudi na tiste nemške zemlje štajerske in Koroške, katere bi po varianti III imele Jugoslaviji pripasti, tako da bi imel ta état tampon napram Nemčiji svoje meje ob današnji provincialni meji med Gornjo in Dolnjo Avstrijo (s korekturo radi vodovoda), potem od Hoch-

part, traversant Hochgolling, Hochschwab et de là vers la frontière provinciale entre la Haute et la Basse Autriche dans le sens de la Tchécoslovaquie.

Cette solution apporterait à la Tchécoslovaquie une véritable garantie de sécurité, mais elle aurait le grave inconvénient d'incorporer à la Tchécoslovaquie près de trois millions d'Allemands ce qui enlèverait son caractère national slave. Je dois donc douter que la Tchécoslovaquie veuille exposer son état au danger de cette expérience. Si la Tchécoslovaquie refusait ce don funeste il ne resterait qu'à créer un état tampon qui comprendrait le territoire de la Basse Autriche actuelle, peut-être sous le nom de la »Ville libre de Vienne« à l'exemple de celle de Danzig (voir la carte p. 15).

Mais comme la Yougoslavie elle aussi ne désire nullement des sujets allemands, cet état tampon pourrait s'étendre aussi sur les territoires de Styrie et de Carinthie qui d'après la variante III devraient passer à la Yougoslavie. Cet état tampon serait ainsi limité vers l'Allemagne: la frontière provinciale entre la Basse et la Haute Autriche actuelles, de Hochschwab à travers le Hochgolling suivant les sommets des Basses

schwaba preko Hochgollinga po vrhovih Nizkih Tur na Arlscharte in odtod na Ankogel; napram Italiji od Ankogla preko Reißbecka, Spittala in Weißensee do Šmohora, napram Jugoslaviji pa od Šmohora preko Dobrača na Dravo pri Beljaku, odtod na Dravsko koleno pod Wernbergom, dalje po Osojskih Turah na goro Svete Magdalene in Svinjsko planino, Koralpe, Špilje, po Muri do pred Radgono, zapadno od Radgone na današnjo avstrijsko-jugoslovansko mejo v Prekmurju (glej zemljevid na str. 18).

S to rešitvijo avstrijskega vprašanja bi mogli biti vsi prizadeti najbolj zadovoljni, ker bi najbolj ustrezala nacionalnim zahtevam vseh prizadetih. Vsaj mi Jugoslovani bi tako rešitev vsekako kot najbolj pravično in dejanskim razmeram in potrebam najbolj odgovarjajočo pozdravili. Italija bi bila z njo tudi lahko zadovoljna, ker bi bila njena vzhodna meja na Koroškem popolnoma zavarovana in bi radi tega lahko vso svojo skrb obračala samo na zavarovanje Brennerja.

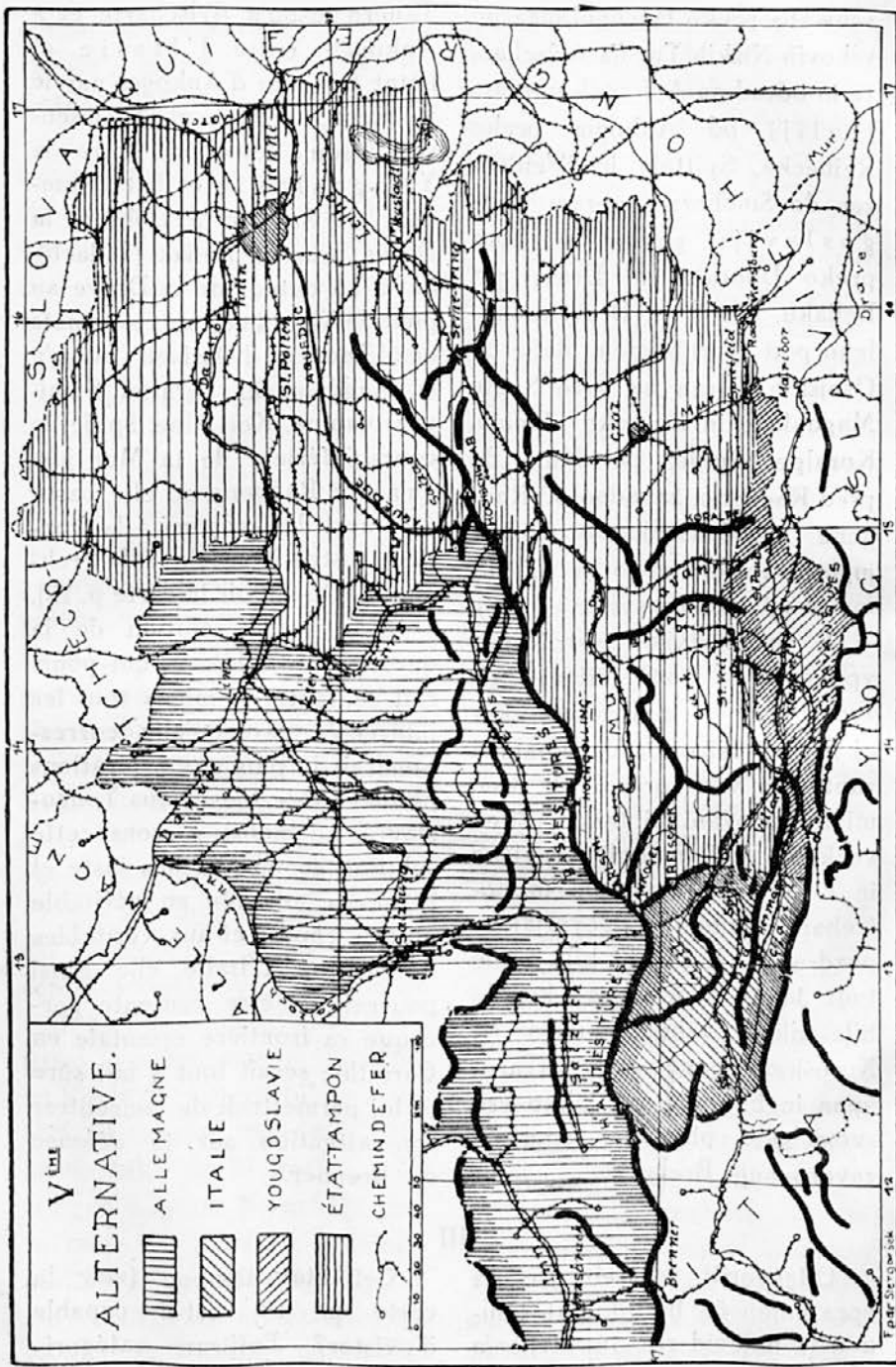
Tauern jusqu'à Arlscharte et à Ankogel; entre l'Italie et l'état tampon: d'Ankogel par le Reisseck, Spittal et Weissensee jusqu'à Šmohor; entre la Yougoslavie et l'état tampon: de Šmohor à Dobrač, la Drave près de Beljak (Villach), de là au détour de la Drave au pied de Wernberg, aux sommets des Tauern d'Ossiach jusqu'à la Magdalenska gora et Svinjska planina, Kor-Alpe, Špilje, le cours inférieur de la Mur jusqu'avant Radgona où elle passe à l'Ouest de Radgona à la frontière austro-yougoslave du Prekmurje actuel (voir la carte p. 18).

C'est cette solution de la question autrichienne qui pourrait contenter le mieux tous les intéressés parcequ'elle correspondrait le plus aux aspirations nationales de tous. Nous Yougoslaves, au moins, saluons cette solution comme la plus juste et la mieux adaptée au véritable état de choses et aux véritables nécessités. L'Italie elle aussi pourrait en être contente parceque sa frontière orientale en Carinthie serait tout à fait sûre et lui permettrait de concentrer son attention sur la défense du Brenner.

III

Odgovoriti je treba še na vprašanje, če bi bil état tampon (zemljevid str. 18) življenja

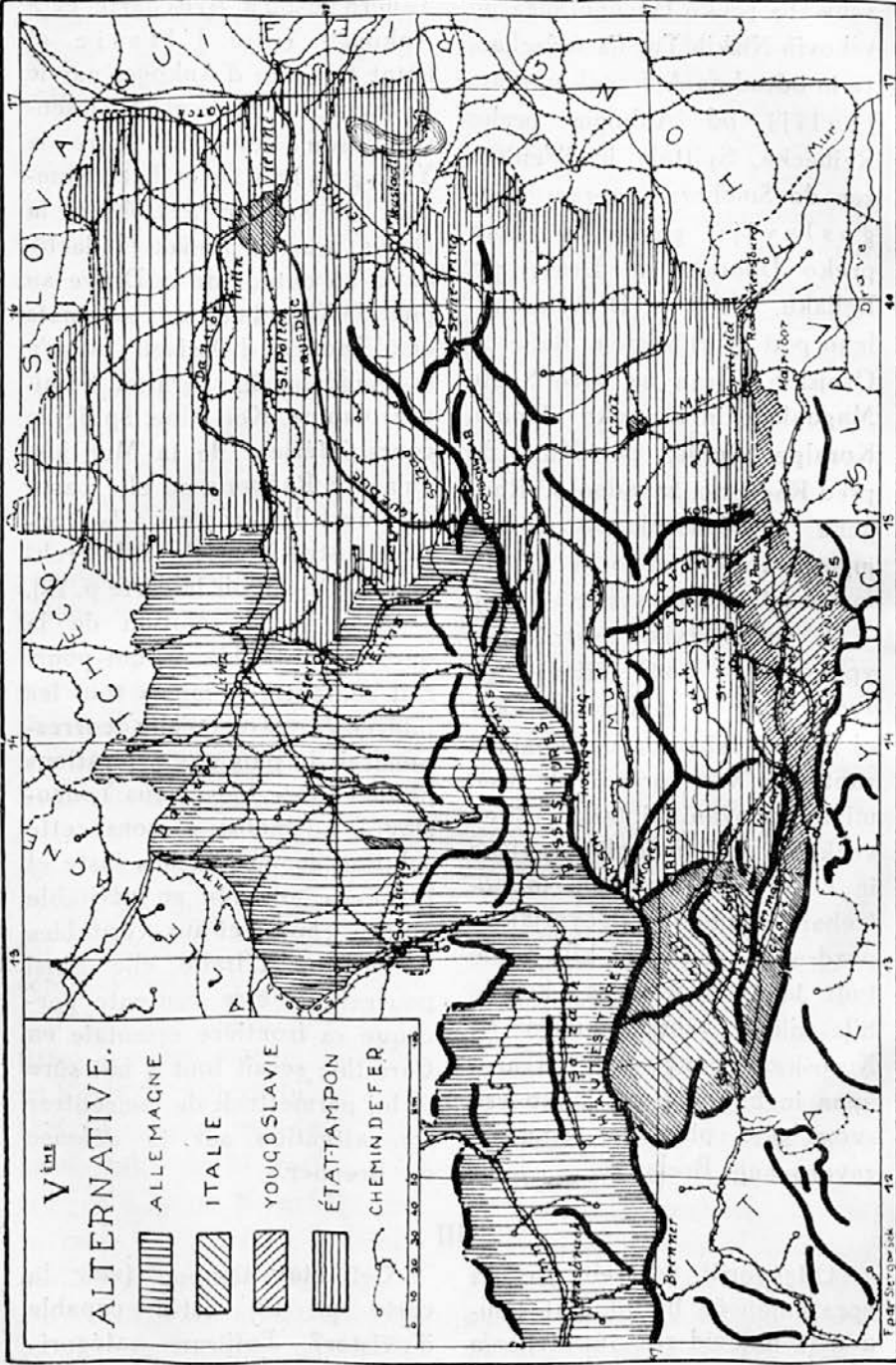
Cet état tampon (voir la carte p. 18) est-il capable d'exister? J'affirme catégori-

Villes

ALTERNATIVE.

- ALLEMAGNE
- ITALIE
- YOUGOSLAVIE
- ÉTATAMON
- CHEMIN DE FER

zmožen. Jaz pravim kategorično: Da! Pod pogojem, če bi se popolnoma depolitiziral in nevtaliziral.

Odločilna za obstoj in razvoj avstrijske države - ločilnice bi bila usoda mesta Dunaja z 2 milijonoma prebivalcev. Dunaj bi moral priti do zavesti, da je svojo politično vlogo za enkrat doigral in da je njegova bodočnost v prvi vrsti na gospodarskem in prometnem polju. Dunaj je bil že izza rimskih časov sem vedno važen trgovski emporij in bo to ostal, pa naj bodo dežele okrog njega politično grupirane kakorkoli. Gospodarsko življenje narodov ima svoje potrebe in svoja potta, ki se ne zlagajo vsepovsod s političnimi prilikami. Dunaj leži na križišču svetovnih trgovskih žil, ki vodijo iz zapadne Evrope v vzhodno ter iz južne v severno in obratno. To je nujna posledica geografične konfiguracije srednje Evrope, na koji nihče ne more ničesar spremeniti. Ako se Dunaj odkritosrčno enkrat za vselej odreče vsem političnim aspiracijam, ki bi nasprotovale interesom njegovih sosedov, zlasti severnih in južnih Slovanov, potem bo ostal še zanaprej gospodarsko, prometno, finanč-

quement que oui. Sans doute à la condition qu'il perde toute activité politique et se neutralise complètement.

Ce qui déciderait l'existence de cet état tampon, c'est le sort de Vienne avec ses deux millions d'habitants. Vienne devrait arriver à se convaincre que, pour le moment, son rôle politique est fini et que son avenir est dans le domaine économique comme centre de communications. Aux temps romains déjà Vienne était une place de commerce très importante, ce qu'elle sera toujours quel que soit le groupement politique des pays voisins. La vie économique des nations a ses besoins et ses lois qui ne concordent pas partout et toujours avec les rapports politiques. Vienne est au croisement des routes mondiales de commerce qui relient le Nord et le Sud, l'Est et l'Ouest de l'Europe. C'est la configuration géographique de l'Europe centrale — et personne ne peut la changer — qui veut cela. Si Vienne une fois pour toutes, renonce sincèrement à toutes les aspirations politiques qui s'opposeraient aux intérêts de ses voisins, surtout des Slaves aussi bien ceux du Nord que ceux du Sud, la ville de Vienne restera un centre européen de tout premier ordre que ce

no in kulturno žarišče prve vrste, ker se ga sosedje ne bodo izogibali — kakor danes —, ampak se ga v svojem lastnem interesu posluževali kot naravnega posredovalca in pomočnika.

To vlogo pa bo Dunaj mogel prevzeti v polni meri šele tedaj, kadar bodo nasledstvene države v položaju, da mu brez sumnje lahko zaupajo, in to bo takrat, ko bo zaradi revizije današnjega stanja vsem sanjam o restavraciji podonavske monarhije v tej ali oni obliki napravljen temeljit in nepreklicen konec. V tem pogledu je po mojem naziranju naravnost politična potreba, da se vsaj en znoten del prejšnjih habsburških tako zvanih dednih kronovin, iz kojih je v teku časa habsburška monarhija zrasla, priklopi Nemčiji, ker bo s tem razbita podlaga za vsak restavracijski poskus. Kajti niti najmanjšega dvoma ni, da tiste kronovine, ki bi se sedaj združile z nacionalno nemško državo, nikdar več ne bodo gravitirale proč od nje in da bi vsak poskus, habsburški dinastiji na ljubo trgati jih zopet od matere Germanije, ostal docela brezusp-

soit au point de vue économique ou comme centre de communication ou foyer de civilisation ou capitale financière; car ses voisins ne l'éviteraient pas, ce qu'ils font aujourd'hui, mais dans leur propre intérêt ils s'en serviraient comme d'un aide et d'un intermédiaire naturel.

Vienne ne pourra jouer son rôle dans toute son étendue qu'au moment où les états successeurs seront en état de le lui confier sans arrière-pensée ce qui sera le cas alors que toute pensée de restauration de la monarchie danubienne sous quelle forme que ce soit sera définitivement écartée grâce à la revision de l'état de choses actuel. Dans ce sens il est à mon avis politiquement tout à fait nécessaire qu'une partie des provinces dites autrefois héritières des Habsbourg et qui formaient le germe d'où au cours des siècles a surgi la monarchie d'Habsbourg, s'incorporent à l'Allemagne pour que par là tout essai de restauration soit privé de sa base. Car il n'y a point de doute que les provinces une fois unies avec l'état allemand ne graviteraient jamais en sens inverse et que toute tentative pour les arracher à la mère Germanie en faveur de la dynastie des Habsbourg échouerait. Je pense

šen. Smatram torej, da bi odcepitev onih pokrajin, ki sem jih zgoraj naštel, od Avstrije in njih inkorporacija Nemčiji pomenila zadnji definitivni akt razrušitve bivše Avstro-ogrske monarhije in da bi z njo splavali nepreklicno vsi upi Habsburžanov po Donavi. Prav tako pa se mi zdi gotovo, da se je vedno bati restavracijskih poskusov, dokler bo današnja Avstrija obstojala. Zato je njena razdružitev nujen postulat trajnega umirjenja srednje Evrope, obenem pa tudi ozdravljenja Dunaja iz njegovega današnjega somnambuličnega stanja.

Ako se ustvari état tampon, kakor je tukaj zamišljen (glej na strani 18), bi predvsem odpadle aprovizačne skrbi za popolnoma pasivne kraje Vorarlberg, Tirol, Salzburg, Ennstal in zapadno Koroško (Vorarlberg ima samo 3%, Tirol 4·9%, Solnograd 9% žitne zemlje, Dolnja Avstrija pa 43%); vse rodovitne doline današnje Avstrijske republike bi novi vmesni državi ostale, zlasti bogata okolica Dunaja z Marchfeldom in Tullnerfeldom, plodovita srednja Štajerska, bo-

donc que la séparation des régions énumérées plus haut et leur incorporation à l'Allemagne signifierait le dernier acte définitif de la destruction de l'ancienne monarchie austro-hongroise et qu'avec elle toutes les espérances des Habsbourg se réduiraient à néant. Il est également sûr que, l'Autriche d'aujourd'hui existante, nous avons toujours à craindre des tentatives de restauration. C'est pourquoi la dissolution est indispensablement dictée par la tranquillité définitive de l'Europe centrale; c'est en même temps aussi la guérison de Vienne qui sera tirée de son état de torpeur actuel.

Par la création de l'état tampon comme nous le projetons (voir la carte p. 18) tous les soucis d'approvisionnement des régions complètement passives tomberaient; ce sont surtout le Vorarlberg (n'a que 3% de terres labourées), le Tyrol (4·9%), Salzburg (9%), Ennstal et la Carinthie occidentale, tandis que la Basse Autriche est fertile ayant 43% de terres labourées. Toutes les vallées fertiles de la république d'aujourd'hui resteraient à l'état tampon, surtout les riches environs de Vienne avec Marchfeld et Tullnerfeld, la fertile Styrie centrale, le riche arrondissement de St. Vid (St. Veit)

gati šentvidski okraj in Labudska dolina na Koroškem. Aprovižnačne skrbi Dunaja bi bile s tem v zelo izdatni meri zmanjšane. Radi nevtralizacij vmesne države bi odpadel ves vojaški budget in bi se na ta način znatne vsote mogle uporabiti za izgradnjo socialnih ustanov, odpravo brezposelnosti in direktno ali indirektno podporo industrije. Tako bi postali eksistenčni pogoji vmesne države brez primere ugodnejši od današnjih in tudi ugodnejši od eksistenčnih pogojev sosedov. Samo delati bi pač morali začeti Avstrijci, prenehati bi morali sami sebe sabotirati, in zlasti Dunaj bi se moral odvaditi onega brezskrbnega feaškega življenja, ki je bilo dosihdob tipično zanj. Dunaj bo pač moral zamenjati vlogo udobnega preužitkarja z vlogo agilnega trgovca in spediterja srednje Evrope, potem pa ne bo samo dobro, ampak prav dobro živel. Brez njegove lastne dobre volje pa še dojenca ne ohraniš pri življenju.

Dunaj je eno izmed naravnih evropskih središč z veliko zgodovino. Bila bi kulturna škoda, ako bi moral kot provincialno

et la vallée du Lavant (Labudska dolina, Lavanttal) en Carinthie. Les difficultés d'approvisionnement de Vienne seraient réduites dans une large mesure. Grâce à la neutralisation de l'état tampon le budget militaire disparaîtrait complètement et ainsi des sommes bien plus élevées pourraient être consacrées aux institutions sociales, à l'abolition du chômage et à l'encouragement direct et indirect de l'industrie. Les conditions d'existence deviendraient ainsi bien plus favorables dans l'état tampon qu'elles ne le sont dans la république actuelle, même qu'elles ne le seraient dans les états voisins. Sans doute les Autrichiens devraient commencer à travailler, ils devraient cesser de se suicider eux mêmes et surtout Vienne devrait abandonner la vie d'insouciance tout à fait typique qui a été la sienne jusqu'à présent. Vienne devrait changer son rôle de rentier commode pour celui de commerçant et d'expéditeur actif et assidu au centre de l'Europe; en ce cas-là elle vivra bien, même très bien. Sans sa propre volonté on ne peut pas élever ni un nourrisson.

Vienne est un des centres de l'Europe par sa situation et son histoire célèbre. La civilisation souffrirait si elle était

mesto na skrajni periferiji Nemčije izhirati. Kot središče majhne samostojne nevtralizirane vmesne države pa bi utegnil nekoč postati metropola bodoče Zveze evropskih držav! Ne bilo bi napačno, če bi Dunaj tudi sam na svojo bodočnost mislil.

condamnée à la mort lente d'une ville provinciale à la périphérie extrême de l'Allemagne. Comme centre d'un petit état tampon autonome et neutralisé, elle pourrait devenir un jour la métropole de l'union future des états de l'Europe. La ville de Vienne ferait bien de penser aussi elle même à son avenir.

IV

Končno si dovoljujem še eno pripombo glede nacionalne politike, ki bi jo bilo treba ubrati v slučaju, če bi zaradi kakršnekoli razdelitve Avstrije prišel znatnejši del nemškega prebivalstva pod Jugoslavijo. In to, kar mislim tukaj poudariti glede Jugoslavije, velja tudi drugod in za druge. Nič bi ne bilo bolj napačno, nego če bi poskusili nemški živelj, ki bi naši državi pripadel, slavizirati. Vsi taki poskusi so po mojem trdnem prepričanju zgrešeni. Italija naj si nikar ne domišlja, da se ji bo kdaj posrečilo, naše slovenske in hrvatske sorojake v Primorju ali pa Nemce v Tirolo asimilirati. Nacionalna zavest je danes splošna dobrina vseh civiliziranih narodov srednje Evrope in je radi tega zadosti

A la fin je me permets encore un mot sur la politique nationale qu'on devrait pratiquer en cas d'un partage quelconque de l'Autriche d'après lequel un nombre plus ou moins considérable d'Allemands passerait à la Yougoslavie. Et ce que je vais dire ici pour la Yougoslavie vaut également ailleurs et pour d'autres. Rien de plus faux que d'essayer la slavisation de l'élément allemand incorporé à notre état. Tous ces essais sont, j'en ai la ferme conviction, voués à un échec. Que l'Italie ne s' imagine pas qu'elle réussira jamais à assimiler nos camarades slovènes et croates en Istrie et Vénétie ou les Allemands du Tyrol. La conscience nationale est aujourd'hui le bien commun de tous les peuples civilisés de l'Europe centrale et grâce à celà elle est assez forte pour repousser avec succès tous les

močna, da bo, tudi če bi Lige narodov ne bilo, vse poskuse potujčevanja uspešno odbila. Le škoda za moči, ki se v tem nekoristnem prizadevanju trošijo. Pustimo povsod nacionalnim manjšinam mirno živeti in se nacionalno in kulturno razvijati; saj ni res, da bi moralo biti v vsaki državi prebivalstvo enotno nacionalno; to je povsem krivo državnopravno naziranje. Zgodovina in prometa sta na mnogih mestih narode med seboj pomešala, s čimer mora praktični svet računati. Nacionalno izglajenje je prav tako nezmislno, kakor je bil nezmislno in nekulturen enak poskus na verskem polju v času, ko so državniki prisegali na formulo: Cuius regio, illius religio. Danes se smejemo nad tem in prepričan sem, da se bodo zanamci smejali gotovim modernim nacionalnim pretiranostim. Kajti svet se bo po drugih kakor po nacionalno ekskluzivnih vidikih uredil. Zaradi tega pa po mojem mnenju delajo slabo državno politiko oni, ki narodne manjšine tlačijo in jih skušajo umetno s sveta spraviti.

essais d'assimilation, même s'il n'y avait pas de Ligue des Nations. Il est dommage de gaspiller des énergies pour un effort si inutile. Laissons vivre partout en paix les minorités nationales et laissons les se développer au point de vue de leur nationalité et de leur civilisation; il n'est pas du tout vrai que dans chaque état les habitants doivent appartenir à la même nationalité (au point de la langue); c'est une conception tout à fait fautive du droit public. L'histoire et les relations en bien des villes ont mêlé différentes nations entre elles et le monde en doit tenir compte. Cette unification n'est pas moins insensée que ne l'était la tentative analogue sur le terrain religieux aux temps où les hommes d'état juraient suivant la formule: Cuius regio illius religio. Nous en rions aujourd'hui et je suis sûr que nos descendants riront autant un jour de certaines exagérations nationales d'aujourd'hui. Car c'est d'après d'autres principes que le monde règlera ses affaires. Voilà pourquoi je pense que c'est une mauvaise politique d'opprimer les minorités nationales et de chercher à les faire disparaître.

S k l e p. Naj bo bodoča usoda današnje Avstrijske republike katerakoli, to je gotovo, da se že iz samih nacionalnih ozirov, ne glede na varnostne, v nobenem slučaju ne sme odločiti brez Jugoslavije in proti njej. To je naš aksiom, od katerega pod nobenim pogojem ne moremo odstopiti. Če bi se Nemci odrekli svojemu imperialističnemu »drangu« proti Adriji, kateremu smo v prvi vrsti Slovenci na potu, bi se — kar se Jugoslavije tiče — tudi avstrijski problem dal s pametnim sporazumom rešiti. Bodočnost bo pokazala, če je svetovna vojna Nemce izučila, da šovinizem ni najboljši svetovalec, sila pa ne najboljše orožje.

Conclusion. Quel que soit le sort futur de la république autrichienne actuelle, c'est certain que les seuls égards nationaux, sans ceux de la sécurité, suffisent pour qu'on ne décide rien ni sans ni contre la Yougoslavie. C'est notre axiome auquel nous ne pouvons renoncer à aucune condition. Si les Allemands renonçaient à leur désir impérialiste de l'Adriatique que contrarions surtout nous Slovènes, on pourrait résoudre aussi le problème d'Autriche au moins en ce qui concerne la Yougoslavie par une convention raisonnable. L'avenir nous montrera, si la grande guerre a appris aux Allemands que le chauvinisme n'est pas le meilleur conseiller comme la force n'est pas la meilleure arme.

LOČITVE ZAKONA

v območju ljubljanskega višjega deželnega sodišča
v letih 1918—1923.

Dr. Milan Škerlj.

S statistiko se pri nas razmerno malo bavimo, razen z gospodarsko. Zlasti se premalo zanimamo, da bi številčno dognali one pojave v življenju poedincev in vsega naroda, ki so predmet tako zvane moralne statistike. Priznati je treba, da je danes res težko zbirati surovi material te vrste, še težje pa, v nekih ozirih celo nemogoče, obdelavati ga za vso državo skupaj. Prerazlične so za tako delo gmotne in kulturne prilike v raznih delih države, prerazlično zlasti tudi pozitivno pravo.

To pa ne sme ovirati, da vsaj s podrobnim delom skušamo doprinašati k naši moralni statistiki, kolikor je po danih razmerah mogoče, tembolj, ker je ravno doba po vojni in po prevratu tudi v tem pogledu jako zanimiva, statistika te dobe za naš razvoj jako važna. Splošno je prepričanje, da je število ločitev zakona po vojni jako porastlo in da se tu kaže propadanje zakonske morale, zlasti spolne. Zato morda ne bo nezanimivo preiskati, ali in kako se ti pojavi razodevajo v številkah. Surovi material nam dajejo uradne števnicе, ki jih sodišča sestavljajo o sodnih ločitvah zakona.¹

Poudariti moram najprej, da iz omenjenih števnic ni mogoče razbrati vsega, kar bi bilo važno. Za izčrpno raziskavo bi trebalo predvsem točnega števila zakonov, ki so pri nas obstajali 1. januarja 1918, in nadalje števil sklepov in razdorov zakonskih zvez v naslednjih letih. Te statistike ni, točna bi se tudi javalne dala dobiti, saj se niso vsi zakoni, ki so v določenem trenutku obstajali v območju ljubljanskega višjega dež. sodišča, sklenili v tem območju in brez dvoma se je marsikateri v tem območju sklenjeni zakon razdril izven

¹ Zahvaliti moram na tem mestu g. sodnika Maksa Juvanca, ki je obdelal števnicе tako, da je sestavil iz njih absolutne številke po razpredelih, ki jih ima publikacija bivše avstrijske statistične centralne komisije »Tafelwerk der österr. Justizstatistik, ein Quellenwerk für justizstatistische Forschungen«, Wien, 1912.

tega območja. Premikanje prebivalstva je bilo ravno v prvih letih po vojni večje nego kdaj poprej.

Nemogoče je primerjanje z drugimi deli naše države, razen z Dalmacijo, pa tudi tu bi številke ne bile povsem pripravne, ker ima Dalmacija znaten odstotek pravoslavnega prebivalstva.

Jako oteženo je tudi primerjanje s predvojno dobo. Primerjanje s številkami za vso bivšo Avstrijo ima le toliko smisla, kolikor je v vsej bivši Avstriji veljalo isto matrimonialno pravo in je imela Avstrija po večini katoliško stanovništvo. Podrobna statistika pa v bivši Avstriji ni bila urejena po območjih zbornih sodišč I. stopnje, nego po kronovinah. Dale bi se s približno točnostjo primerjati številke iz l. 1912. — te so zadnje, ki so mi na razpolago — za bivšo vojvodino Kranjsko s številkami za okrožji deželne sodišča ljubljanskega in okrožnega sodišča novomeškega, dasi obseg ljubljanskega okrožja ni več enak predvojnemu. Neporabne pa so številke za bivšo vojvodino Štajersko za primerjanje s številkami za območje celjskega in mariborskega okrožnega sodišča. zato, ker se v statistiki ločitev kažejo ne samo vplivi pravnih norm, nego predvsem vplivi veroizpovedanja, narodnosti, gospodarskih prilik, splošne kulturne stopnje itd. V teh pogledih pa ni moči primerjati slovenskega dela bivše Štajerske z nemškim delom, vsaj ne v vseh.² Zato primerjam samo številke, ki so veljale l. 1912. za vso bivšo Avstrijo, s številkami za vse območje ljubljanskega višjega deželne sodišča. Mislim, da bodo napake na ta način manjše. Nekaj negotovosti je slednjič še v tem, da za Prekmurje predvojne statistike sploh nimam, povojna pa se začne šele z letom 1920., saj smo Prekmurje zasedli šele v drugi polovici leta 1919.

Kjer primerjam podatke števnic s številom prebivalstva, sem po štetju l. 1910. računil za oni del Kranjske, ki je v naši državi, 456.000 stanovnikov, za oni del Štajerske, ki je v naši

² Da so razlike velike, kažejo naslednje številke: Vsa Štajerska l. 1910.: 1.444.000 duš, celjsko in mariborsko okrožje 477.000 duš. Vseh ločitev zakona l. 1912.: 255, torej bi jih po številu prebivalcev na naš del prišlo 84, na Kranjskem pa je bilo leta 1910.: 526.000 duš in le 26 ločitev. Ni verjetno, da bi mogla biti razlika med Kranjsko in južno Štajersko tako velika, dasi nekaj razlike je, kakor dokažem pozneje. Vpliv mesta Gradca in zgornještajerskih industrijskih okrajev se mi vidi dovolj jasen.

državi, 501.000 stanovnikov, prišel sem tu še za prevaljski okraj 16.000 in za Apaško kotlino 8000 stanovnikov, od l. 1920. naprej za Prekmurje 91.000 stanovnikov, za vso Štajersko torej 592.000 stanovnikov.

Pri tem je nekaj napake v tem, da je vsa Kranjska l. 1910. štela 526.000 duš, ne da bi mogel dognati, koliko ločitev je bilo med onimi 60.000 stanovniki, ki so sedaj pod Italijo. Skupaj za vse območje ljubljanskega višjega deželnega sodišča torej računim 957.000, s Prekmurjem 1.048.000 duš.³

Nadalje se seveda ne sme prezreti, da število in način sodnih razdorov zakona ne daje podstave za predalokosežne sklepe, ker je znano, da si zakonca, ki se dejansko razideta, nikakor tega dejstva ne dasta vedno sodno potrditi. Dopusten je samo sklep, da je neko številično razmerje med sodnimi ločitvami in med dejanskimi ločitvami, da je tudi dejanskih ločitev več, če je porastlo število sodnih, in manj, če je padlo število sodnih.

Razlike po veroizpovedanju nisem delal, ker gre skoro izključno za rimo - katolike, in upošteval nisem primerov, v katerih je sodišče zakon izreklo za ničev ali za neveljaven, ker se je to v 6 letih zgodilo samo 13 krat.

A. Absolutna in relativna števila ločitev zakona od mize in postelje.⁴

(Glej tabelo na strani 29.)

Leta 1912. je bila vsa Štajerska razmerno visoko nad vso Avstrijo, razmerje med sporazumnimi in spornimi ločitvami pa ni bilo bistveno različno. Kranjska je bila skoro toliko pod številko cele Avstrije, kakor Štajerska nad njo, razmerje med obema vrstama ločitev pa je povsem drugačno. Na Kranjskem so bili zakoni bolj »čvrsti«, razmerno mnogo se jih je ločilo

³ Po štetju 1921, ki ob času, ko sem to študijo prirejal, še ni bilo objavljeno, bi bile številke sledeče: Vsa Slovenija 1.056.000; bivša Kranjska 466.000, bivša Štajerska 498.000, s Prekmurjem 590.000; ljubljansko sodno okrožje 291.000, novomeško 175.000, celjsko 234.000, mariborsko 264.000, s Prekmurjem 356.000. Razlike niso bistvene.

⁴ Radi kračjega izražanja rabim ponekod »Slovenija« za območje ljubljanskega višjega deželnega sodišča, »Kranjsko« za okrožji prvostopnih zbornih sodišč v Ljubljani in Novem mestu, »Štajersko za okrožji prvostopnih zbornih sodišč v Celju in Mariboru.

Absolutna in relativna števila ločitev.

Ozemlje	Leto	Absolutno število ločitev			Na 10.000 prebivalcev ločitev			Opazka
		sporazumnih (všete poravnave na temelju tožbe)	s sodbo	skupaj	sporazumne (všete poravnave na temelju tožbe)	s sodbo	skupaj	
Vsa bivša Avstrija	1912	2027	682	2709	0·72	0·23	0·95	
Vsa bivša Kranjska		13	13	26	0·25	0·25	0·50	
Vsa bivša Štajerska		180	75	255	1·24	0·52	1·76	
Ljubljansko in novomeško sodno okrožje ¹⁾	1918	20	16	36	0·44	0·35	0·79	1) 456.000 prebivalcev
	1919	42	22	64	0·93	0·48	1·41	
	1920	29	24	53	0·64	0·53	1·17	
	1921	44	29	73	0·97	0·64	1·61	
	1922	34	14	48	0·75	0·31	1·06	
	1923	33	30	63	0·73	0·66	1·39	
	skupaj	202	135	337	0·74	0·49	1·23	
Celjsko in mariborsko sodno okrožje ²⁾	1918	34	5	39	0·68	0·10	0·78	2) 592.000 prebivalcev, v l. 1918, 1919 brez Prekmurja 501.000
	1919	70	28	98	1·40	0·56	1·96	
	1920	75	31	106	1·27	0·52	1·79	
	1921	65	20	85	1·10	0·34	1·44	
	1922	56	19	75	0·95	0·32	1·27	
	1923	60	21	81	1·01	0·35	1·36	
	skupaj	360	124	484	1·01	0·35	1·36	
Okrožje višj. deželnega sodišča ljubljanskega ³⁾	1918	54	21	75	0·52	0·20	0·72	3) 1,048.000 prebivalcev
	1919	112	50	162	1·17	0·52	1·69	
	1920	104	55	159	0·99	0·53	1·52	
	1921	109	49	158	1·04	0·47	1·51	
	1922	90	33	123	0·86	0·32	1·18	
	1923	93	51	144	0·89	0·48	1·38	
	skupaj	562	259	821	0·90	0·41	1·31	

šele s sodbo, dobrovoljno se zakoni niso tako lahko ločevali. Vendar se iz tega razmerja samega ne sme sklepati, da je morda zakonska morala bila boljša, lahko bi bili tudi gmotni razlogi, ki branijo zakoncema sporazumni razid. To se po števnicah ne da dognati. Bližje bi morda prišli stvari, če preudarimo, da je na Kranjskem bilo najbrž razmerno manj kmečkega in industrijskega proletariata nego na Štajerskem. Kako je vplival na Kranjskem navadni dotalni sistem v primeri s sistemom imovinske skupnosti, se ne da reči; človek bi mislil, da skupnost imovine veže bolj čvrsto, ker je obračun težji, vendar pa je število leta 1912. ločenih zakonov, ki so se ob njih sklepu napravila ženitna pisma, tako majhno — pri sporazumnih ločitvah na Kranjskem samo 3 in na Štajerskem 34 —, da se iz njega ne da preveč sklepati; vsekako je bilo na Štajerskem takih pisem tudi razmerno več nego pa na Kranjskem.

Po prevratu vidimo predvsem, da je leto 1918. bilo pod normo l. 1912., toda večina l. 1918. je bila še vojno leto. Z l. 1919. pa se je začela »likvidacija« vojnih zakonov, pa pač tudi predvojnih, da, poslednja je bila po prevratu, kakor dokazem pozneje, jako znatna.

Leta 1919.—1921. imajo največ ločitev, v vsej poprevratni Sloveniji 479 od 821 v vsem šestletju, na Kranjskem 190 od 337, na Štajerskem 289 od 484. Pa tudi v letih 1922. in 1923. je število še visoko nad normo l. 1912., l. 1923. je celo zopet porastlo. Na Kranjskem opažamo čudno oscilacijo, ki ji ne vem razloga: l. 1919., 1921. in 1923. so znatno močnejša nego l. 1920. in 1922.

Relativne številke vseh ločitev so na Štajerskem nekoliko višje nego na Kranjskem, vendar je v letih 1921. in 1923. razmerje obratno. Vobče pa razlike niso velike in potrjujejo, da številke l. 1912. za vso Štajersko ne morejo biti podstava za primerjanje s številkami za slovenski del.

Absolutno in relativno višje na Kranjskem nego na Štajerskem so številke s sodbo ločenih zakonov, isti pojav kakor pred vojno, dasi nekoliko manj ostro izražen.

Prezreti ne smemo, če hočemo biti vestni, da je razmerje po posameznih sodnih okrožjih jako različno: novomeško s 182.000 prebivalci ima vseh ločitev samo 85, na 10.000 prebivalcev torej 0,78; celjsko s 237.000 prebivalci, ločitev 153,

na 10.000 = 1·08; ljubljansko z 274.000 prebivalci, ločitev 252, na 10.000 = 1·53; mariborsko z 264.000 prebivalci, ločitev 103, na 10.000 = 1·95 (brez Prekmurja v letih 1918., 1919.), od l. 1920. naprej s Prekmurjem s 355.000 prebivalci, ločitev 228, na 10.000 = 1·60, vse računjeno na eno leto.

Tu se posebno jasno vidi, kako močno vplivata mesti Ljubljana in Maribor na število ločitev, kmečki in malomestni zakoni se očito ločujejo znatno težje. To potrjuje tudi dejstvo, da je od vseh ločitev (po stanovališču zakoncev ali vsaj enega od njih) odpadlo na štiri mesta z lastnim statutom in njihovo najbližjo okolico: leta 1918. = 36 od 75; leta 1919. = 95 od 162; leta 1920. = 66 od 159; leta 1921. = 73 od 158; leta 1922. = 49 od 123; leta 1923. = 60 od 144.

Dokaj pretiran pa bi bil sklep, da je spolna ali zakonska morala na kmetih večja nego v mestih. Saj samo po sebi ni nemoralno, če gresta vsaksebi človeka, ki se iz zadostnih razlogov uverita, da ne spadata skupaj. Na kmetih se ločitev — glej porotne primere — izvrši neredko mnogo bolj korenito nego pred civilnim sodnikom. Pač pa ni dvoma, da se tu kaže vpliv vernosti, ki je na kmetih povprek gotovo večja nego v mestih. Nekoliko vplivajo tudi imovinski odnošaji; v mestih je mnogo več zakoncev brez imovine nego na kmetih, imovinski obračun ne dela težav, tudi se v mestih zakoni morda baš zato sklepajo lažje in manj po reku »respicie finem«.

Za ta del naj govore sledeče številke:

Od 100 ločenih zakonov je bilo z ženitno pogodbo

	skupaj:	sporaz. loč.:	s sodbo:
v vsem območju višj. dež. sodišča	24·1 ⁰ / ₁₀₀	21·0 ⁰ / ₁₀₀	31·3 ⁰ / ₁₀₀
v ljubljanskem in novomeškem okrožju	19·9 ⁰ / ₁₀₀	14·9 ⁰ / ₁₀₀	27·4 ⁰ / ₁₀₀
v celjskem in mariborskem okrožju	27·1 ⁰ / ₁₀₀	24·2 ⁰ / ₁₀₀	34·9 ⁰ / ₁₀₀
v ljubljanskem in mariborskem okrožju	19·7 ⁰ / ₁₀₀	18·2 ⁰ / ₁₀₀	27·4 ⁰ / ₁₀₀
v celjskem in novomeškem okrožju	35·3 ⁰ / ₁₀₀	27·4 ⁰ / ₁₀₀	42·7 ⁰ / ₁₀₀

Opozarjam še posebej na razmerja med sporazumnimi ločitvami in ločitvami s sodbo. To razmerje je bilo

1. leta 1912 v Avstriji	74·8 : 25·2
2. v dobi 1918—1923 pri nas	68·5 : 31·5
3. „ „ 1918—1923 na bivšem Kranjskem	59·9 : 40·1
4. „ „ 1918—1923 „ „ Štajerskem ⁵	74·4 : 25·6
5. „ „ 1918—1923 v ljublj. in mariborskem okrožju	73·2 : 26·8
6. „ „ 1918—1923 v celjskem in novomeškem okrožju	56·7 : 43·3

⁵ S Prekmurjem, Prevaljami in Apaško kotlino.

Značilne so te številke dovolj. Bivša štajerska okrožja so enaka bivši Avstriji. Kranjci se mnogo manj ločujejo sporazumno. Vendar se vidi iz št. 6., da odloča mariborsko okrožje: v skoraj zgolj poljedelskih okrožjih celjskem in novomeškem je ločitev s sodbo razmerno največ.

B. Starost ločenih zakoncev.

Avstrijska statistika loči razdobja za moške in ženske, in za sporazumne ločitve in za ločitve s sodbo; razlike med obema načinoma ločitve niso baš znatne, zato jih ne upoštevam. Razmerje je bilo pri ločenih

	moških	ženskah
1. —		do 20 let 1%
2. do 30 let 15%		od 20 do 30 let . . . 32·8%
3. od 30 do 40 let . . . 46·4%		od 30 do 40 let . . . 40·3%
4. od 40 do 50 let . . . 26·2%		od 40 do 50 let . . . 18·7%
5. od 50 do 60 let . . . 9·5%		od 50 do 60 let . . . 6·0%
6. nad 60 let ⁶ 2·9%		nad 60 let 1·2%

Posebni sklepi si iz teh številke ne upam delati; če napravimo dve skupini — do 40 let in nad 40 let, dobimo za moške 61·4% in 38·6%, za ženske 74·1% in 25·9%. Ali se tu zrcali še kaj drugega nego običajna starostna razlika med moškimi in ženskimi zakonci? Ali si mož rajše premisli star, žena pa mlada? Zakaj?

Pri nas veljajo za vseh šest let skupaj, kajti po posameznih letih so absolutne številke premajhne, da bi se relativne mogle primerjati — sledeča razmerja:

I. Za vse ločitve.

	Kranjsko		Štajersko		Slovenija	
	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske
do 20 let	—	1·2%	—	0·8%	—	1%
od 20 do 30 let . . .	14·2%	27·9%	9·1%	23·3%	11·2%	25·2%
od 30 do 40 let . . .	38·9%	35·9%	43·4%	41·9%	41·5%	39·5%
od 40 do 50 let . . .	30·5%	25·5%	27·9%	20·3%	29·0%	22·4%
od 50 do 60 let . . .	12·2%	5·9%	12·4%	11·4%	12·3%	9·1%
nad 60 let	4·2%	3·6%	7·2%	2·3%	6·0%	2·8%

Razmerje je dokaj različno med Kranjsko in Štajersko, zlasti se vidi, da se na Kranjskem loči znatno več moških in

⁶ Avstrijska statistika je ločila stopnji 60—70 let in nad 70 let, število nad 70 let starih je bilo neznatno, zato sem spojil.

ženskih pred 30. letom nego na Štajerskem, tu pa znatno več moških in ženskih po 50. letu nego na Kranjskem. Te razlike ne vem pojasniti; morda se na Kranjskem sklepajo zakoni v mlajših letih. V srednji dobi 30—50 let je pa razmerje skoraj isto (moški 69·4 : 71·3, ženske 61·4 : 62·2). Tudi če se vzameta dobi do in nad 40 let, razlika ni tako velika: moški na Kranjskem 53·1 : 46·9, na Štajerskem pa 52·5 : 47·5, ženske na Kranjskem 65·0 : 35·0, na Štajerskem 66·0 : 34, v vsej Sloveniji moški 52·7 : 47·3, ženske 65·7 : 34·3. Jako velika pa je tu razlika napram razmernim številkam bivše Avstrije, zakoni se pri nas razdirajo v poznejših letih življenja. Iz tega bi se dalo sklepati, da so dolgotrajnejši (glej D).

II. Če ločimo način ločitve, ne dobimo bistveno različnih števil, samo v razdobjih do 40. leta in nad njim se pokažejo neke razlike, in sicer je razmerje

1. pri s p o r a z u m n i h ločitvah

- a) pri moških na Kranjskem 54·9 : 45·1, na Štajerskem 53·3 : 46·7, v Sloveniji 53·9 : 46·1;
 b) pri ženskah na Kranjskem 65·8 : 34·2, na Štajerskem 67·5 : 32·5, v Sloveniji 66·8 : 33·2.

2. pri ločitvah s s o d b o

- a) pri moških na Kranjskem 50·4 : 49·6, na Štajerskem 50 : 50, v Sloveniji 50·2 : 49·8;
 b) pri ženskah na Kranjskem 63·7 : 36·3, na Štajerskem 62·1 : 37·9, v Sloveniji 62·9 : 37·1.

Vidi se, da so sporazumne ločitve številnejše v mlajših letih, nesporezume v poznejših, razlike pa niso posebno znatne.

Zanimivejša je preiskava, ali se tudi glede starostne dobe kaže razlika med ljubljanskim in mariborskim okrožjem (bolj mestni okrožji) na eni, celjskim in novomeškim okrožjem na drugi strani. Razmerne številke so za ločitve brez razlike načina:

doba	Ljubljana in Maribor		Celje in Novo mesto	
	moški	ženske	moški	ženske
—20 let	—	1·2	—	0·4
20—30 „	12·4	25·7	8·4	24·0
30—40 „	43·9	40·1	35·7	37·8
40—50 „	26·4	22·7	35·3	21·8
50—60 „	12·5	7·7	11·8	12·6
nad 60 „	4·8	2·6	8·8	3·4

Razlike so pri moških posebno znatne, zlasti če vzamemo zopet skupini pod in nad 40 let, namreč Ljubljana—Maribor 56·3 : 43·7, Celje—Novo mesto 44·1 : 55·9, razmerje je skoraj obratno! Ali se v mestih moški prej ženijo, ali hitreje mrjo, ali so v mladosti manj strpni? Ali je vse to na kmetih obratno? Pri ženskah je razlika mnogo manjša: 67·0 : 33·0 in 62·2 : 37·8 in se približuje normi za vso Slovenijo mnogo bolj nego pri moških.

C. Razlike v starosti ločenih zakoncev.

Avstrijska statistika loči tri glavne skupine: 1. mož mlajši od žene, 2. oba enako stara, 3. mož starejši od žene. V prvi in tretji skupini razlikuje skupine po 5 let. Statistika daje za leto 1912. v vsej bivši Avstriji nastopno sliko:

1. mož mlajši	sporazumna ločitev	odba
a) več nego 15 let	0·4 %	—
b) 10—15 let	1·1 %	1·6 %
c) 5—10 let	4·1 %	2·8 %
d) 1—5 let	12·2 %	14·4 %
	17·8 %	18·8 %
2. oba enako stara	6·2 %	6·3 %
3. mož starejši		
a) 1—5 let	36·6 %	38·3 %
b) 5—10 let	24·4 %	24·5 %
c) 10—15 let	10·0 %	7·3 %
d) nad 15 let	3·0 %	4·8 %
	76·0 %	74·9 %

Razlike med obema vrstama ločitev so neznatne.

Pri nas je slika ta:

1. mož mlajši	sporazumna ločitev	socha
a) več nego 15 let	2·3 %	1·5 %
b) 13—15 let	2·7 %	3·1 %
c) 5—10 let	5·3 %	8·5 %
d) 1—5 let	12·7 %	10·8 %
	23·2 %	23·9 %
2. oba enako stara	6·0 %	7·0 %
3. mož starejši		
a) 1—5 let	27·6 %	24·3 %
b) 5—10 let	27·0 %	22·0 %
c) 10—15 let	9·8 %	13·1 %
d) nad 15 let	6·4 %	9·7 %
	70·8 %	69·1 %

Razlike so, razen za enako starost zakoncev, napram številkam za vso Avstrijo precej znatne. Še bolj pokažejo to sledeče skupine:

a) mož več nego 5 let mlajši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
Avstrija	5·6 %	4·4 %
Slovenija	10·5 %	13·1 %

b) mož 5 let mlajši do 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
Avstrija	79·4 %	83·5 %
Slovenija	73·3 %	64·1 %

c) mož več nego 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
Avstrija	14·5 %	12·1 %
Slovenija	16·2 %	22·8 %

Ekstremi znašajo (a in c) v Avstriji 20·1 % in 16·5 %, v Sloveniji pa 26·7 % in 35·9 %. To bi kazalo, da so bili zakoni s preveliko razliko v starosti manj trpežni. Ker se zakoni s tako veliko razliko starosti sklepajo bolj po pameti nego po srcu, bi sledilo, da pri nas o sklepu zakona odloča razmerno pogosto pamet, to je gospodarski in imovinski oziri. Seveda je podstava tem sklepom domneva, da veljajo približno iste številke za zakone sploh. Nekak dokaz za pravilnost domneve o vplivu gospodarskih in imovinskih ozirrov daje primerjava med ljubljanskim in mariborskim okrožjem po eni ter celjskim in novomeškim po drugi strani:

a) mož več nego 5 let mlajši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Ljubljana — Maribor	10·4 %	12·7 %
2. Celje—Novo mesto	11·0 %	13·7 %

b) mož 5 let mlajši do 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Ljubljana — Maribor	73·4 %	68·8 %
2. Celje—Novo mesto	73·0 %	56·9 %

c) mož več nego 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Ljubljana — Maribor	16·2 %	18·5 %
2. Celje—Novo mesto	16·2 %	29·4 %

Jasno je, da se v pretežno poljedelskih krajih ženijo bolj po pameti nego v mestih; zlasti se to vidi v c).

Naj pokažem še razlike med ljubljanskim in novomeškim okrožjem (Kranjsko) in celjskim in mariborskim okrožjem (Štajersko):

a) mož več nego 5 let mlajši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Kranjsko	8·4 %	11·1 %
2. Štajersko	11·1 %	15·3 %

b) mož 5 let mlajši do 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Kranjsko	75·2 %	68·2 %
2. Štajersko	68·2 %	59·7 %

c) mož več nego 10 let starejši:

	Sporazumna ločitev:	Sodba:
1. Kranjsko	16·4 %	20·7 %
2. Štajersko	20·7 %	25·0 %

Ekstremi so na Štajerskem znatno bolj izraženi nego na Kranjskem (Kr.: 24·8 : 75·2 in 31·8 : 68·2; Štajersko: 31·8 : 68·2 in 40·3 : 59·7).

D. Trajanje zakonov do ločitve.

Od zakonov, v Avstriji ločenih l. 1912.,

	sporazumno:	s sodbo:
je trajalo do 1 leta	7·2 %	3·5 %
od 1 do 5 let	26·8 %	25·8 %
od 5 do 10 let	27·5 %	29·8 %
od 10 do 20 let	29·8 %	29·5 %
nad 20 let	8·7 %	11·4 %

Kar se najmlajših zakonov manj loči s sodbo nego sporazumno, toliko se loči najdalgotrajnejših več s sodbo.

Pri nas veljajo za leta 1918—1923 nastopne številke:

	sporazumno:	s sodbo:
Do 1 leta	8·9 %	4·2 %
od 1 do 5 let	24·8 %	28·6 %
od 5 do 10 let	22·1 %	20·5 %
od 10 do 20 let	32·6 %	32·4 %
nad 20 let	11·6 %	14·3 %

Tudi tu bi bilo seveda važno vedeti, koliko zakonov sploh je bilo v naših šestih letih po posameznih razdobjih trajanja. Zanimivo je napram predvojni statistiki, da pri nas znatno raste odstotek ločitev v razdobju nad 10 leti. Mislim, da smemo tu domnevati vpliv vojne, ki je razdrila precej starejših zakonov, ki je pa tudi preprečila precej zakonskih vezi. Nadalje se opaza tudi tu, da so ekstremi (do 1 leta in nad 20 let) pri nas po vojni močnejši, nego so bili pred vojno v Avstriji; pri nas 20·5 : 79·5 in 18·5 : 81·5, v Avstriji 15·9 : 84·1 in 14·9 : 85·1.

Na bivšem Kranjskem in Štajerskem veljajo sledeča razmerja:

trajanje zakona	Kranjsko		Štajersko	
	sporazumna ločitev	šodba	sporazumna ločitev	šodba
do 1 leta . . .	8·9%	8·9%	2·9%	5·6%
od 1 do 5 let .	24·8%	24·7%	28·9%	28·2%
od 5 do 10 let .	20·8%	22·8%	19·3%	21·8%
od 10 do 20 let	37·6%	30·0%	32·6%	32·3%
nad 20 let . .	7·9%	13·6%	16·3%	12·4%

Razlike so dovolj zanimive: razmerno večje število sporazumno ločenih mladih zakonov, zlasti na Kranjskem, in ravno obratno razmerje med sporazumno ločitvijo in šodbo pri najdalgotrajnejših zakonih v obeh področjih. Razlog?

Slednjič še vzporeditev bolj mestnih in bolj kmečkih okrožij:

trajanje zakona	Ljubljana in Maribor		Celje in Novo mesto	
	sporazumna loč.	šodba	sporazumna ločitev	šodba
do 1 leta . . .	8·2%	11·1%	5·1%	2·9%
1 do 5 let . . .	26·2%	20·0%	26·9%	31·1%
5 do 10 let . . .	21·8%	23·0%	24·4%	14·6%
10 do 20 let . . .	30·9%	38·5%	30·1%	35·9%
nad 20 let . . .	12·9%	7·4%	13·5%	15·5%

Te številke so še bolj zanimive. Kažejo nekako, da se naše kmečko ljudstvo »modernizuje«, sporazumnih ločitev najmlajših zakonov je razmerno več v bolj poljedelskih okrožjih. V oči bode nadalje, da je v poljedelskih okrožjih število sporazumnih ločitev zakonov od 5—10 let večje nego število ločitev zakonov od 1—5 let, zato pa razmerje nespornih ločitev v skupini 5—10 let nenavadno nizko. Slednjič je izredno visoko število ločitev starejših — predvojnih — zakonov (nad 10 let): Ljubljana — Maribor 43·8 in 45·9, Celje — Novo mesto 43·6 in 51·4 (v Avstriji 1912: 38·5 in 40·9). Razlog?

E. Otroci v ločenih zakonih.

I. Število otrok v ločenih zakonih.

L. 1912. je bilo v vsej Avstriji ločenih zakonov

	sporazumno	s sodbo	skupaj
brez otrok	44·2 %	36·8 %	42·3 %
z 1 otrokom	25·5 %	22·7 %	24·9 %
z 2 otrokoma	14·0 %	17·3 %	15·3 %
s 3 otroki	7·7 %	8·5 %	7·9 %
z več nego 3 otroki	8·0 %	14·7 %	9·6 %

Vidi se, kako dobra vez so otroci, nad 2/5 ločenih zakonov je bilo brez otrok; zlasti velja to za sporazumne ločitve. Ali ni morda činjenica, da ni otrok, pogosto ravno povod za ločitev? Reklo bi se morda, da so otroci manjša ovira za sporne ločitve, če namreč vzporedimo 1. zakone brez otrok in z enim otrokom, 2. z zakoni, ki so imeli več otrok, se to nekako vidi: 1. 69·7 : 30·3, 2. 59·5 : 40·5. Mislim pa, da tudi to razmerje potrjuje splošno načelo, da so otroci vez; več ko je otrok, težje pride do sporazumne ločitve, vsaj enemu od roditeljev je do tega, da se zakon ohrani, če je več otrok. Ali je to vedno v prid otrokom, je drugo vprašanje. Gmotno najbrž je, ali pa moralno? za njihov duševni razvoj?

Pri nas nam števniče dajejo sledeče številke za razdobje 1918—1923:

V vsem področju višjega deželnega sodišča ljubljanskega:

zakoni	sporazumno	s sodbo	skupaj
brez otrok	43·3 %	39·8 %	42·1 %
z 1 otrokom	22·6 %	18·5 %	21·3 %
z 2 otrokoma	14·2 %	18·5 %	15·6 %
s 3 otroki	11·2 %	9·3 %	10·6 %
z več nego 3 otroki	8·7 %	13·9 %	10·4 %

Paralelizem s statistiko l. 1912. ni popoln, vendar pa se številke vobče ujemajo dosti dobro.

Po okrožjih Ljubljana in Novo mesto na eni, Celje in Maribor na drugi strani

zakoni	Kranjsko		Štajersko	
	sporazumno	s sodbo	sporazumno	s sodbo
brez otrok	44·1 %	37·8 %	42·8 %	42·1 %
z 1 otrokom	23·7 %	20·3 %	22·0 %	16·7 %
z 2 otrokoma	14·4 %	17·1 %	14·1 %	19·8 %
s 3 otroki	8·4 %	11·2 %	12·8 %	7·1 %
z več nego 3 otroki	9·4 %	13·4 %	8·3 %	14·3 %

Če vzporedimo zakone brez otrok in z enim otrokom z zakoni z več otroki, dobimo razmerja:

	sporazumno:	s sodbo:
v vsej Sloveniji	65·9 : 34·1	58·3 : 41·7
na Kranjskem	67·8 : 32·2	58·1 : 41·9
na Štajerskem	64·8 : 35·2	58·8 : 41·2

Razlike niso velike, pri zakonih, ločenih s sodbo, celo neznatne, učinek dejstva, da so iz zakona otroci, je po pokrajinah povsod isti. Treba pa še pogledati, ali velja to tudi za bolj mestna in za bolj kmečka okrožja:

zakoni ločeni	Ljubljana in Maribor		Celje in Novomesto	
	sporazumno	s sodbo	sporazumno	s sodbo
brez otrok	42·6 %	38·5 %	45·2 %	41·7 %
z 1 otrokom	21·8 %	20·5 %	25·2 %	15·6 %
z 2 otrokoma	15·9 %	19·9 %	8·9 %	16·5 %
s 3 otroki	11·5 %	7·0 %	10·35 %	12·6 %
z več nego 3 otroki	8·2 %	14·1 %	10·35 %	13·6 %

Po večkrat navedenih skupinah

	sporazumno:	s sodbo:
Ljubljana in Maribor	64·4 : 35·6	59 : 41
Celje in Novo mesto	70·4 : 29·6	57·3 : 42·7

Razlike so znatnejše nego po prejšnji točki, vendar ne tolike, da bi opravičevale posebne domneve.

II. Starost otrok v ločenih zakonih.

1. Leta 1912. je bilo od otrok iz ločenih zakonov v bivši Avstriji

starih	sporazumno loč.	s sodbo	skupaj
manj nego 5 let	27·6 %	29·8 %	28·3 %
od 5 do 10 let	28·5 %	26·0 %	27·7 %
od 10 do 15 let	21·7 %	20·6 %	21·4 %
od 15 do 20 let	13·2 %	12·2 %	12·9 %
nad 20 let	9·0 %	11·4 %	9·7 %

Upoštevati treba, da je bilo v 2027 sporazumno ločenih zakonih 2337 otrok, v 682 s sodbo ločenih pa 1069 otrok, na en zakon torej otrok 1·15 in 1·59 (povprečno 1·26), kar zopet kaže, da so otroci vez, ki drži zakon.

2. Pri nas je bilo v razdobju 1918—1923 ločenih

sporazumno	562	zakonov s	712	otroki
s sodbo	259	„ „	400	„

na en zakon torej 1:27 in 1:54 otrok, povprečno 1:35.

Po ločitvi zakona je bilo torej pri nas prizadetih razmerno več otrok nego v bivši Avstriji. Tudi tu so po skupinah okrožij razlike, vendar so preneznatne, da bi jih trebalo navajati, pojavljajo se šele v drugi decimaliki.

Po posameznih starostnih skupinah je pri nas slika ta:

1. Vsa Slovenija:

starost	sporazumno loč.	s sodbo	skupaj
manj nego 5 let	20·5 %	18·2 %	19·7 %
od 5 do 10 let	26·5 %	29·8 %	27·6 %
od 10 do 15 let	27·0 %	23·2 %	25·6 %
od 15 do 20 let	11·7 %	11·8 %	11·6 %
več nego 20 let	14·3 %	17·0 %	15·5 %

V oči bode zlasti dvoje: koliko manj je otrok izpod 5 let, koliko več iznad 10 let.

Naddesetletnih leta 1912. v vsej Avstriji: 44%, v letih 1918. do 1923. pri nas: 52·7 %.

Ali je razlog večja umrljivost otrok do 5 let, ali je ta razlog veljal pri nas že pred vojno, ali je nastal šele po vojni? Ali se je med vojno rodilo in se po vojni rodi toliko otrok manj? Se li tu pozna širerči se maltuzijanizem, ali spolne bolezni, ki so se razširile vsled vojne?

2. Okrožji a) ljubljansko in novomeško, b) celjsko in mariborsko:

starost	a)		b)	
	sporazumno	sodba	sporazumno	sodba
manj nego 5 let	19·7 %	19·8 %	21·0 %	16·3 %
od 5 do 10 let	29·3 %	29·3 %	25·0 %	30·3 %
od 10 do 15 let	29·7 %	21·6 %	25·5 %	25·3 %
od 15 do 20 let	9·2 %	13·1 %	13·0 %	16·1 %
nad 20 let	12·1 %	16·2 %	15·5 %	18·0 %

Razlike so jasne, zlasti nizko je število najmlajših in visoko najstarejših otrok pri spornih ločitvah na Štajerskem.

Opozorjam tu sploh na nekak paralelizem s tabelami v D, ki je utemeljen v tem, da pač ne more biti otrok nad 5, 10 itd. let, če zakon ni trajal najmanj enako število let, ki pa ne more biti popoln, ker so v starejšem zakonu poleg starejših lahko tudi mlajši otroci.

3. Okrožji a) ljubljansko in mariborsko, b) celjsko in novo-meško:

starost	a)		b)	
	sporazumno	sodba	sporazumno	sodba
manj nego 5 let	20·0 %	20·9 %	21·7 %	14·3 %
5 do 10 let	25·7 %	28·9 %	29·5 %	31·1 %
10 do 15 let	26·6 %	21·3 %	28·3 %	26·1 %
15 do 20 let	12·8 %	11·3 %	7·8 %	12·4 %
nad 20 let	14·9 %	17·6 %	12·7 %	16·1 %

Zadnja kolona kaže, da je malemu številu najmlajših otrok pač kriva velika umrljivost otrok na kmetih, ker ni verjetno, da bi bile spolne bolezni tam bolj razširjene nego v mestih — seveda lečijo se na kmetih najbrž manj intenzivno.

F. Zakoni samcev in vdovcev.

1. V bivši Avstriji l. 1912. je bilo ločenih zakonov

	sporazumno:	s sodbo:
med samci	84·7 %	84·7 %
vdovca s samico	8·1 %	8·4 %
vdove s samcem	4·0 %	4·1 %
med vdovci	3·2 %	2·8 %

Jasno je, da bi se dalo na trpežnost zakona po teh skupinah sklepati le, ko bi bilo znano, koliko je vseh zakonov po teh skupinah. Tako se da reči le, da so razlike med obema vrstama ločitve bile povsem neznatne.

2. Pri nas v razdobju 1918—1923

	sporazumno:	s sodbo:
med samci	81·3 %	76·1 %
vdovca s samico	6·9 %	10·8 %
vdove s samcem	8·2 %	10·4 %
med vdovci	3·6 %	2·7 %

Tu so razlike znatnejše: zlasti s sodbo se je ločilo mnogo manj zakonov med samci nego zakonov z vdovci. Dalje je število ločenih zakonov med vdovcem in samico ter vdovo in samcem skoraj enako, dočim je bilo pred vojno dokaj različno; porastlo je zlasti drugo. Tu je pač najbrž vpliv vojne: mnogo več se je najbrž omožilo (vojnih) vdov, nego se je zopet omožilo vdov pred vojno. Absolutne številke po zadnjih treh skupinah so premajhne, da bi kazalo preiskavati po okrožjih.

G. Ločitve s sodbo posebej.

I. Tožbo je vložil

1. l. 1912. v bivši Avstriji:

a) mož . . . 26·3%, b) žena . . . 72·4%, c) oba . . . 1·3%;

2. pri nas v razdobju 1918—1923:

a) mož . . . 37·1%, b) žena . . . 62·5%, c) oba . . . 0·4%.

Ne da se določiti, ali je tako razmerje bilo pri nas pred vojno, vendar domnevam, da je razlika med a) in b) posledica vojne. Mož, ki se je vrnil iz vojne, je pač neredko našel ženo drugačno, nego jo je zapustil.

3.		na Kranjskem	na Štajerskem
a) mož		38·6 %	35·5 %
b) žena		60·7 %	64·5 %
c) oba		0·7 %	—

4.		Ljubljana—Maribor	Celje—Novo mesto
a) mož		37·2 %	36·9 %
b) žena		62·2 %	63·1 %
c) oba		0·6 %	—

Razlike so neznatne.

II. Zakon se je ločil

1.		v bivši Avstriji	pri nas
a) iz krivde moža		67·0 %	57·9 %
b) iz krivde žene		21·3 %	32·1 %
c) iz krivde obeh		11·7 %	10·0 %

2.	a) na Kranjskem	b) na štaj.	c) Ljub.-Mar.	d) Celj.-N. m.
iz krivde moža	56·3 %	59·7 %	59·6 %	55·3 %
iz krivde žene	37·8 %	25·8 %	33·3 %	30·1 %
iz krivde obeh	5·9 %	14·5 %	7·1 %	14·6 %

Razmerje potrjuje domnevo, da gre za vojne vplive: žena sama je znatno bolj pogosto kriva nego pred vojno, sicer pa so za ta del znatne razlike po okrožjih, kakor tudi zlasti glede obojestranske krivde, »v kmječkih« okrožjih je primerov zadnje vrste razmeroma dvakrat več.

III. Ločitveni razlogi.⁷

Avstrijska statistika jih navaja celo vrsto (po občem drž. zak.), namreč:

a) zakonolomstvo z ene ali druge strani, b) obsodba radi hudodelstva, c) zlobna zapustitev zakonskega druga, č) neredno življenje, d) življenju ali zdravju nevarne zasede, e) grdo ravnanje, f) ponovne občutne žalitve, g) trajna nalezljiva bolezen, h) drugi razlogi. Od teh razlogov so pod b), d), f) in g) navedeni pri nas tako redki, da jih ne kaže posebej upoštevati; b), d) in g) so se prišteli k h), f) se je prištel k e).

Tako imamo:

	a)		c)	č)	e), f) b), d), g), h)	
	mož %	žena %			%	%
Avstrija 1912	8·6	7·7	15·2	20·5	41·7	6·3
Slovenija 1918—1923 . .	12·0	14·0	7·5	8·3	29·9	28·3
Kranjsko 1918—1923 . .	12·8	15·9	9·7	12·3	23·6	25·7
Štajersko 1918—1923 . .	11·0	12·1	5·3	4·2	36·3	31·1
okrožje Ljubljana—Maribor	12·4	13·2	7·2	9·2	20·0	32·0
okrožje Celje—Novomesto .	11·1	15·6	8·1	6·7	37·0	21·5

Pred vsem je čudna velika razlika med številom razlogov b), d), g) in h) pred vojno in pri nas;⁸ vprašanje, ali tu ne gre za drugačen način pri izpolnjevanju števníc. Zakonska nezvestoba daje znatno večkrat povod za ločitev nego pred vojno, ženska večkrat nego moška. Seveda s tem ni na vsak način rečeno, da so dejanski od početka vojne ženske bolj nezveste nego moški, saj so vobče ženske z moško nezvestobo bolj potrpežljive nego obratno, vendar menim, da se tu vidi vpliv vojne. Zlobna zapustitev igra pri nas znatno manjšo vlogo, prav tako neredno življenje (manj večjih mest in industrijskih središč).

Čudno je, da igrajo grdo ravnanje in občutne žalitve toliko manjšo vlogo, toda s tem ni rečeno, da je tega manj; morda so naši zakonci za to manj občutljivi?

Na Kranjskem prevladujejo nezvestoba, zapustitev, neredno življenje, na Štajerskem grdo ravnanje in občutne žalitve.

⁷ Ker se marsikateri zakon loči iz več razlogov, se absolutne številke ne ujemajo z absolutnimi številkami ločitev s sodbo.

⁸ Odločilne so številke v h); b), d) in g) so povsem neznatne.

Moške nezvestobe je bilo v bolj mestnih okrožjih, ženske v bolj kmečkih več. V mestih se pa taka stvar lažje skrrije nego na deželi. Da je bilo grdega ravnanja in žalitev v kmečkih okrožjih več, ne preseneča.

H. Sklep.

Štete tu niso ločitve, ki so se o pri nas sklenjenih zakonih izrekle izven območja ljubljanskega višjega deželnega sodišča. Mislim zlasti na ločitve ali bolje razveze zakona, ki jih izrekajo v naši državi pravoslavna cerkvena sodišča. Čuje se, da je takih izrekov precej, število se pri naših sodiščih ne dá dognati, vsaj ne naravnost, nego kvečjemu približno, ko bi se šteli primeri, v katerih se veljavnost drugega, po pravoslavnem obredu sklenjenega zakona pred našim sodiščem izpodbija v pravdi. To se pa ne zgodi v vsakem primeru. Gotovo je, da bo eno prvih vprašanj, ki je bo morala naša država urediti z zakonom, veljavnost takih drugih zakonov, saj ne gre le za veljavnost zakona samega, nego tudi za vprašanja dednega prava in zlasti za pravice obiteljskih članov javnih nameščencev do obiteljske preskrbe. De lege lata so taki drugi zakoni, ki so se sklenili na podstavi razveze prvega, po rimsko-katoliškem obredu sklenjenega zakona, redno neveljavni v območju našega občega državlanskega zakonika, prvi zakon je veljaven, ločitve (razveze) torej pri nas tudi iz tega razloga ni mogoče kot take registrovati niti za statistične svrhe.

TEMELJNA VPRAŠANJA SOCIOLOGIJE RELIGIJE.¹

Dr. Franjo Čibej.

Uvodne misli.

Da je religija »socialen«¹ pojav v velikem obsegu, danes ni več posebno odkritje. Bolj težko je, podrobno in sistematično pokazati kako in kje ter potegniti meje med sociologijo in drugimi panogami, ki se pečajo z religijo. Ker ni prostora za

¹ Najvažnejša literatura: A. Fischer, *Psychologie der Gesellschaft* 1922. — Gothein, *Schriften zur Gegenreformation* 1925. — M. Grabmann, *Grundlagen der katholischen Mystik* 1922. — F. Heiler, *Das Gebet* 1922; *Der Katholizismus* 1923. — M. Scheler, *Soziologie des Wissens* 1924; *Gesam. Aufsätze I.* 1923; *Vom Ewigen im Menschen I.*

metodična razpravljanja, se moramo takoj lotiti sociološke analize same. Naslednja razprava bo pokazala, je li metoda plodovita in porabna; tekom razprave bomo tudi podrobneje določili meje, ki so stavljene sociologiji, tu predvsem sociologiji religije. To lahko že tu povemo, da razmejitev med sociologijo in ostalimi panogami ne bo v škodo sociologiji, videli bomo, da marsikaj spada pod sociološko perspektivo, kar na prvi hip in pogled nima nobene tozadevne zveze.

Religija je eminentno družaben pojav. Prvič (I) že po tem, da religija sama nastopa v »družbi«, je sama »družba«, skupnost. Med poedinci, ki žive v tej »družbi«, obstojajo najraznejši odnosi, v religiji je človek v najraznejših odnosih do transcendentnega sveta; kratko rečeno: v okviru religije se vrše med subjekti najrazličnejša približevanja in oddaljevanja, združevanja in razdruževanja, vzajemna in nevzajemna dejanja in nehanja. Religiozno življenje se vedno znova pojavlja, gine, se širi, pogloblja, stopnjuje, izroča, ohranja; religiozno življenje iščemo, najdemo, prevzemamo; vsak dan vidimo, kako gre tok religioznega življenja od vrhov societete, elit, navzdol, kako se časovno širi preko grup in družabnih plasti, kako družbe to razdelitev organizatorično urejujejo (šole, zavodi, tisk) in zavirajo itd. O tem bomo razpravljali v prvem poglavju.

Na drugo (II) vrsto socioloških vprašanj trčimo, če raziskujemo vse mnogolične odnose in odvisnosti med »religijo« in »družbo«. Kakšni so ti odnosi, bomo šele spodaj mogli ugotoviti. Najprej (a) imamo odnose med vsebino religije, med tem, kar je na religiji specifično religioznega, in med družabnimi formami religije. Tako so n. pr. predstave o Bogu pomembne za obliko dotične religiozne družbe; in obratno, ni vseeno za religiozno življenje, kake družabne forme obstojajo med poedinci. Nadaljna (b) velika skupina »odnosov« pa se tiče obojestranskih odvisnosti med religijo (= vsebina in njena družabna forma) in med »družbo«

1921; Vom Wesen der Sympathie 1923. — J. P. Steffes, Religionsphilosophie 1925. — Toennies, Kritik der öffentlichen Meinung 1922. — E. Troeltsch, Gesam. Schriften I. IV. Bd. 1911, 1925; Protestantisches Christentum in der Neuzeit? 1922. — M. Weber, Wirtschaft und Gesellschaft 1922; Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I.-III. 1920/21. — Wiese, Beziehungslehre I. 1924.

(= družabne forme na drugih kulturnih območjih: v vedi, umetnosti, pravu, gospodarstvu, seksualnosti; družabne forme »sploh«, vsebina umetnosti, vede itd.). Te odvisnosti si treba misliti v obeh smereh in v vseh možnih kombinacijah in kompleksih. Tako so n. pr. družabne forme religije v določenih odnošajih do družabnih form v gospodarstvu, do gospodarstva sploh, in obratno. Vsebinska religije je v določenih odnosih do družabnih razmer v vedi, v umetnosti, do vsebine umetnosti; religija v celoti je v odnosih do filozofije, metafizike, bodisi v celoti, bodisi po vsebini, bodisi le po družabnih formah. Religija je zavisna od celotnih »družabnih« razmer časa, od »duha časa« itd. Religija vpliva na vse te pojave, na družbo zopet nazaj. Vse te zavisnosti in odnose bo treba skušati sistematično razvrstiti, analizirati, določiti in omejiti.

Praden začnemo z analizo, še par metodičnih pripomb. Naslednja razprava je teoretičnega značaja, zanima se za procese in zakonitosti, ki jih več ali manj nahajamo v vsaki religiji. Ni kritika obstoječih konkretnih oblik v tej ali oni instituciji, ni parena za, ki naj praktično gradi, daje »smernice« ali popravlja obstoječe oblike. Prehod v uporabo, prakso in konkretno ocenjevanje je stvar življenja, je čisto drugo vprašanje — in nam tu ni važno.

Naša razprava spada v »formalno« sociologijo, sociologijo elementov, nikakor pa ne v »zgodovinsko - filozofsko« smer, ki se istoveti z »filozofijo zgodovine«, raziskuje splošne zakone razvoja človeštva, metafizično razpravlja o smislu in smotru človeštva ter rešuje v spekulaciji in neeksaktnih, splošnih določitvah različna možna in nemožna vprašanja. Naš namen je pokazati produktivnost »formalne« sociologije, na tem temelju, na koncu te analize je šele možno lotiti se onih označenih vprašanj. Da »formalna« sociologija izključuje celo vrsto doslej običajnih teorij in mnenj, bomo, upamo, še lahko izkazali. — Naslednja razprava je prvi sistematični poskus sociologije religije, zato je nepopoln.

I

Religija sama je »družba«, v religiji se poedinci med sabo družijo in ločijo, v religiji se človek družijo in loči z nadnaravnim

svetom, Bogom. Kako se vršijo v okviru religije ta združevanja in razdruževanja, imamo najprej raziskati.

A. Procesi združevanja.²

Začenjamo s kontakti. Najenostavnejše kontakte imamo tedaj, če se človek v doživljanju, v tako zvanih »socialnih« doživljanjih nanaša bodisi na sodruge, druge subjekte, bodisi na Boga. Na druge subjekte se nanašajo predstave (gledamo, slišimo, tipamo, okušamo), zunanje zaznave, notranje zaznave tujih subjektov (dojemamo tuje predstave, misli, čustva, stremljenja; tuje subjekte »razumemo«, ne vidimo, prezremo itd.), na tuje subjekte mislimo, spričo njih čustvujemo (se veselimo — žalostimo, upamo — se bojimo, strah nas je, sočustvujemo, sožalujemo — se soveselimo, privoščimo — zavidamo, zaupamo — nezaupamo, smo presenečeni — razočarani, jih ljubimo — sovražimo, smo ponosni, domišljavi, ponižni, se sramujemo, častimo, obožujemo, spoštujemo — zaničujemo, se čutimo krive, odvisne, hvaležne, zapuščene, osamljene itd.), stremimo (hočemo, ukažemo, vprašamo, prosimo, zahtevamo, želimo, dobro hočemo, protivimo se, odobravamo itd.).

Ta doživljanja, s katerimi stopamo v kontakt, se več ali manj pojavljajo iz oziroma na soljudi iz oziroma na Boga. Doživljanja, ki se nanašajo na Boga, bi specialno lahko še razvrstili, kakor sledi³:

I. Negativno je Bog dan

a) intelektu kot nedojmljivo, nedosegljivo, prekoracionarno (temu odgovarjajo doživljanja: ponižnost, vdana vera),

b) čustvovanju kot prekomejno, mogočno, nepribližljivo, sveto, majestetično, žugajoče, grozeče, kaznujoče (temu odgovarjajo doživljanja: doživetje nemoči, »uboga stvar«, strah, spoštovanje, kesanje, pokora),

c) stremljenju kot vsemogočno, ukazujoče, vladajoče, nepremagljivo, obvezujoče, premočno, uničujoče (temu odgovarjajo kot doživljanja: podreditev, uboganje, opustitev svoje volje).

² Prim. k temu še posebej Wieseja. Naslednja izvajanja njegove vidike porabljajo in še razširjajo.

³ Prim. Steffes, Religionsphilosophie 1925, str. 68/9.

II. Pozitivno je Bog dan

a) intelektu kot zadnja resnica, najgloblje spoznanje, najsvetlejša luč (temu odgovarjajo doživljanja: razsvetljenje, notranje gledanje, višje zrenje),

b) č u v s t v o v a n j u kot »ljubezen« (= predmet), dobrota, usmiljenost, pravičnost, prizanesljivost (temu odgovarjajo doživljanja: ljubezen, čustvo miru, odrešenja, pomiloščennja, osrečenja, blaženost, zavarovanost, popolno izpolnjenje zaupanja in ljubezni),

c) s t r e m l j e n j u kot najvišje dobro, najvišja norma, prepolno (temu odgovarjajo doživljanja: vdaja, molitev, upanje, ljubezen, etična in religiozna praksa, težnja dvigniti se k Bogu).

Ta »socialna« doživljanja so najenostavnejši k o n t a k t i. Da je s temi kontakti (n. pr. s spoštovanjem, ljubeznijo) že dano tudi »približanje«, »zenačenje«, »združenje« nas tu ne zanima in bomo podrobno videli spodaj.

Poleg navadnih doživljanj imamo še celo vrsto drugih »kontaktov« (ki so seveda tudi združeni v doživljanju na obeh straneh).

a) P r i m a r n i k o n t a k t i (I. med poedinci, II. tudi do Boga): pogledati se, prenos doživljanja A c (= glej pod A c), povpraševati, po tipanju, po pritisku roke, seznaniti se, obiskati, priti v stik, najti dopadenje, reagirati, šaliti se, sugerirati, pri službi božji (med poedinci!) iz radovednosti, najti, po govorjenju, nagovoru A a.

β) S e k u n d a r n i k o n t a k t i: po dopisovanju, spomniti se A d, želeti se po, nagibati, slutiti, hrepeneti, iskati; po češčenju relikvij, svetih predmetov, po svetih opravilih, po blagoslovljeni vodi, po svečah, po kadilu, po križanju, po sredniku (svetniku), po priprošnji, po glasu vesti, po vživljanju vase in spoznavanju ustroja in nedoumljivosti duše, po kavalnem sklepanju iz sveta na stvarnika, po simbolnem odnošaju.

S i m b o l n i o d n o š a j. Gre za svojevrsten odnos = kontakt z Bogom, za določeno zadržanje napram svetu in življenju. V ospredju zavesti vedno Bog kot solnce, ki s svojimi žarki vse dogodke v zunanjem in notranjem svetu pozlati. Temu zadržanju se zdi vse kot transparent absolutnih, najvišjih vrednot. Svet vidimo v čisto novem sijaju, na vseh potih nas spremlja melodija večnih vrednot. Kot se Bog prikaže v sanjah, raz-

odetju, tako v svetu. Bog odseva iz stvari kot umetnik iz umetnine. Ali še v drugi sliki: v hiši — svetu so zaprta okna, na eni točki sveta — skozi eno okno nas gleda Bog. Ta simbolni kontakt je kvalitativno različen od kavzalnega sklepanja, kot je roža — simbol ljubezni — različna od sklepanja na ljubezen.

Kontakti so predpriprava, predstopnja pravih socialnih odnosov: približevanja, prilagoditve, poenačenja in združitve. S temi se hočemo sedaj pečati.

A a. Približevanja — občevanja.

Začnem z občevanjem, z nagovorom, z odgovorom, spoznavanje A c, spoznavanje Boga, privabiti, poklicati, klicati k Bogu, zaupati, spremljati, poplačati, zahvaliti se, moliti (neposredno — reflektirano, zasebno — javno, pobožno-čuvstvenovroča intuicija — trdno fiksirana formula), prositi, prositi za, blagosloviti, prekleti, priznati grehe, dati — vzeti) A d, z besedo, častiti, po svetem molčanju (sanctum silentium) A c, z etičnim življenjem, z dobrimi deli, po miloščini, s pokoro, tolažiti, po daritvi, čuditi se (božji popolnosti n. pr.), po razodetju, po čudežih.

Naj par važnih slučajev posebej obdelamo.

S a n c t u m s i l e n t i u m. Molčanje o skrivnostih je kos metodike, kako skuša mistik priti do združenja. Molčanje je priprava, človek utihne, gre vase, da more z Bogom govoriti. Tiho, globoko gledanje božjih misterijev ga potem vodi v globine božje in končno do kontemplacije in združitve A d.

P o b e s e d i. Odnos vere do Boga se začne z nagovorom in zagotovilom: jaz hočem biti tvoj Bog; temu odgovarja od človeške strani molitev in izpoved. Beseda prinese človeka do Boga, Boga do človeka. Z njo se duša bliža svojemu Bogu, kot je Bog s svojo besedo srečal dušo. Občevanje med Bogom in dušo je vpeljano preko besede. Bog, gospod tvoj, govori, v vsakem verzu sv. pisma, v dogmi.

P o r a z o d e t j u. Treba ločiti razodetje po čutilih (za oko, uho, vonj, tip: goreči grm, svetlobni žar, glas, zvok glasu), po *f a n t a z i j i* (v spanju, v sanjah, vizija, bdeče sanje), po *m i š l j e n j u* («kabala»), po *m o t o r i č n i h* procesih (inspirirano pisanje, govorjenje, proroki; stavljenje uganke), po

č u v s t v o v a n j u (včuvstvovanje, obsedenost), p o e k s t a z i (v mistiki) A d, p o s t r e m l j e n j u (dajanje navodil, ukazov).

D a t i — v z e t i. To je ena izmed najsplošnejših oblik občevanja. Večina naštetih približanj se dá subsumirati pod to kategorijo. Ločiti treba: vzeti (dobiti, sprejeti), ne vzeti (pustiti), ne dati (prihraniti), dati (nuditi, dodeliti). Dajanje in vzemanje (kot družujoča procesa) se nanašata lahko na predmete, stvari; lahko se tičeta naših doživljanj (sporočanje, ukazovanje, vprašanje, prošnja, obljuba itd.).

Da se ti odnosi pojavljajo med poedinci in tudi med človekom in božanstvom, pač ni treba posebej navajati.

A b. P r i l a g o d i t e v.

Privzgojiti, učiti, poučiti, priučiti koga, uslišati, vzeti A a, pritrditi, »razumeti« koga (izraz, tuje kretnje, geste, molitev 1. v toliko, kolikor so izraz notranjega doživljanja; 2. v toliko, kolikor nekaj pomenijo; sledim »smiselnemu« poteku tvojega doživljanja), posvetovati se, skleniti zvezo A d, verovati, zaupati (v Boga), se vživeti v koga, sodoživljati, sožalovati, soveseliti se, posnemati (nehotoma posnemati dejanje, izrazne gibe, smotrne kretnje), kopirati (če časovno zaporedje = tradicija), slediti komu, hoditi za kom (hoja za Kristusom), imeti tuje ocenjevanje pred sabo, iz kolegialnosti, po vplivanju »duha« časa, po vplivanju miljeja (so taki in taki ljudje v mojem okrožju), po češčenju, z odvrnitvijo od sveta (z ozirom na Boga) A c, z odvrnitvijo od sebe A c, z vdanostjo, po duhovnem berilu, po premišljevanju, po glasu vesti A a, po duhovnih vajah. Zgledi:

S o d o ž i v l j a n j e. Sodoživljati z religioznim življenjem drugih je edino sredstvo, da si pridobimo religijo, če je nimamo sami iz sebe. Prav tako skušamo tudi »sodoživljati« akte božje ljubezni.

Ta funkcija sodoživljanja je smisel in koren vsaki pravi tradiciji.

I m e t i t u j e o c e n j e v a n j e p r e d s a b o. Slika, ki jo ima Bog o njem, navdaja slabega človeka z bojaznijo, dobrega tolaži v nesreči, nas odvrča, da ne storimo kaj slabega. — Slika o Bogu, o njegovih zahtevkih, o njegovi boli nad nepravličnostjo, o njegovem veselju nad pravičnim nam postane merilo ravnanja in nehanja.

A c. P o e n a č e n j e.

Z ozirom na Boga dvoje smeri: svetu in življenju odtujena — svetu in življenju naklonjena. Prva se zapira in otresa sveta, druga gre preko danih vrednot k Bogu in jih skuša prilagoditi absolutnemu.

Po posredovanju in stopnjevanju danih vrednot (estetičnih etičnih itd.), oprostiti se sveta, vacare mundo, oprostiti se sebe (čutov, nagonov, volje, afektov), oprostiti se jezika (molčanje A a), po obljubi revščine, pokorščine, devištva (z ozirom na Boga), po askezi C e, prevzeti doživljanje (= »nalesti se«), sklicevati se, služiti C b, smeti, skleniti prijateljstvo, iz mode, iz popustljivosti, po ponižnosti, ravnati po božji volji, z etičnim ravnanjem, z vajo v moralnih čednostih, z umetniškim ustvarjanjem, delati za čast božjo, s trajnim urjenjem v kontemplativni molitvi, s spoznavanjem Boga, po kontemplaciji A b, po spravi, po očiščenju (krst, pokora), po odrešenju, po spovedi, po molitveni uri, po vdanosti (vdanostni molitvi), pregovoriti po razsvetljenju, razodetju A a, po milosti (pri mistiki: donum intellectus, donum scientiae, donum sapientiae).

P o s l e d i c e t e h A c p r o c e s o v: enakost doživljanja, enakost dispozicij za doživljanje, skupno ravnanje, skupna molitev, služba božja itd. Glej spodaj A d. Z ozirom na Boga še posebej: dušna čistost, zaničevanje sveta, veselo prenašanje zemeljskega trpljenja, popolna ljubezen do Boga, hrepenenje po gledanju Boga, slutenje in predokus nebeške sladkosti.

Toliko treba še pripomniti, da p r i b l i ž e v a n j e k B o g u, medsebojnost, ki obstoja med človekom in Bogom, ne gre preko določene meje. Tu ni enakopravnosti, Bog prekaša vse, jaz sem v odnosu do nečesa, ki je večje od mojega srca, Bog je izhodišče, človek živi od tega, kar mu je podarjenega, more le, kar mu je dovoljeno. Enakovrednost členov in enakomernost vplivanja se neha. Bog primat in garant zajednice. Z ozirom nanj gre zenačenje.

P o n i ž n o s t j e p r o c e s, v katerem človek samega sebe pusti in spusti, se prepusti Bogu po volji in srcu, je prost za božjo polnost, njemu je slika, ki jo ima Bog o njem, glavna stvar.

V a c a r e m u n d o. Če je smoter in cilj človeški, da ima Boga, če je Bog sam nekaj drugega in več kot svet, kot npravni red, če je vera — posest Boga, tedaj je gotovo, da je vse, kar ni iz vere, greh in izgubljenost. Odtod zenačenje.

Mistika. Tu gre za akte, v katerih duša v gledanju, v ljubezni in okušanju božjih resnic, vrednot in učinkov doživi združenje z Bogom (Grabmann). V toliko spada mistika pod »združitev«, A d. A mistika pozna predstopnje, po katerih se človek približuje — zenačuje z božanstvom. 1. *Via purgativa*; človek se reši izprijene človeške narave in neurejenega zemeljskega: a) aktivno: po molitvi in duhovnem berilu (premišljevanje o božji dobroti, o skrivnosti odrešenja, o svojih grehah, po pokori in odmiranju); β) pasivno od Boga: izčiščenje čutnega življenja (nima skušnjav zoper čistost), izčiščenje duhovnega življenja (nima skušnjav proti veri, dvomov, obupa). 2. *Via illuminativa*, pot razsvetljevanja, ki obstoja v glavnem v kontemplaciji (= od ljubezni prevzeta molitev z Bogom združene duše). Duša prejme darove sv. Duha (donum intellectus, scientiae, sapientiae) in se v več stopnjah dviga k Bogu: v čudenju in občudovanju, ljubezni, ekstazi (raptus). 3. *Via unitiva*, pot združenja duše z Bogom. Izvrši se skrivnosten kontakt med dušo in Bogom. Mistiki rabijo zato simbol zaročitve in poroke. Ta tretja stopnja spada že k »združitvi« A d, ki jo hočemo sedaj obdelati.

A d. **Z d r u ž e n j e.** Cognitionis experimentalis Dei, po združitvi z Bogom (unio mystica), po gledanju Boga, po molitvi A a, spoznavanju A a, po uživanju Boga (obhajilu, unio fruitiva), z iskanjem pripadnikov, po »mističnem telesu Kristusovem« (z ozirom na soljudi, z ozirom na Boga!), s sprejemom v krog (zajednico), z zvezo, po odnosu: stvarnik — stvar, po odnosu otroka (»otrok božji«), odnosu očetovstva (»nebeški oče«), po odnosu neveste (»nevesta Kristusova«), po prijateljstvu, po liturgiji misterijev, po romanju na božjo pot, po spominu (na trpljenje Kristusovo itd., glej spodaj F konec), po »cerkvi do Kristusa«, po stigmatizaciji, viziji, privatnih razodetjih A a, po besedi (sv. pismo), po ljubezni do bližnjega, ljubezni do Boga, po ekstazi, po contemplatio in caligine divina.

P o s l e d i c a: združenost, skupnost, zvezanost, odvisnost, skupno doživljanje, mišljenje, dejanje, zavest o tej skupnosti: »Jaz in moj Bog«, »m i« verniki, mi kristjani, mi duhovniki; religiozne občine, sekte, mistične družbe, liturgična molitev, cerkveno petje, korna molitev itd. so zgledi za take »družbe«, zajednice.

B. P r o c e s i r a z d r u Ź e v a n j a.

Poleg odnosov z d r u Ź e v a n j a nahajamo med subjekti v religiozni skupnosti dolgo vrsto procesov r a z d r u Ź e v a n j a. Med posamezniki se pojavlja antipatija, nasprotje, odtujenje, sovraštvo; poedinci se ločijo, poslovijo, izolirajo, se ogibljejo odvisnosti, ker hočejo biti sami. Po Wieseeju se mora ločiti:

B a. K o n k u r e n c a.

Sovrstnika, tekmeца izpodriniti, koga prehiteti, pri sklicevanju na pravice, pri nastavljanju.

B b. O p o z i c i j a.

Ugovarjati, zavrniti, sumiti, natveziti komu kaj, našuntati, osramotiti, ožigosati, debatirati, nasprotovati, nasproti delati, ovirati, v nič devati B c, omalovaževati, naprtiti, očrniti, protestirati, izzivati, rivalizirati, namenoma prezreti, preglasovati, preprečiti, odkloniti, se braniti, izdati, pridržati, iz nenaklonjenosti, iz antipatije, iz sovraštva, iz krivoverstva, iz kompota, po nestrpljivosti, iz rezerviranosti, iz odtujenosti, po pomislekih, iz dvoma.

B c. K o n f l i k t.

Napasti, sovrstnika izbiti, obdolžiti, v nič dati B b, boj z Bogom, boj, zasledovati, zagovarjati, iz antagonizma, po grehu, po brezbriznosti, po zavesti krivde, maščevati se, razžaliti.

P o s l e d i c a B-procesov: osamljenost, izoliranost, čudaštvo: ločen od, razdvojen z, prevržen z, Bog se zapira, moram biti sam, ne morem biti sam, sem zavržen, zapuščen, osamljen, sem se odkrižal, iznebil, sem prost, želim biti skupaj itd.

Pribiti moramo nadvse važno sociološko dejstvo, da v v s a k i socialni zvezi, družbi, zajednici, naj bo še tako trajna in globoka, nahajamo vedno A- in B-procese. Idealnih družb, kjer bi imeli samo A-procese, ni.

Nadalje je zanimivo, da so konflikti posebno hudi med dotedaj združenimi subjekti. Če taki subjekti oponirajo, gre za veliko negotovost; proglašamo jih za »izdajalce« skupne stvari. Konflikt je nadalje jako hud v slučajih, ko moramo pred seboj priznati upravičenost nasprotnega stališča. Tedaj naredimo zadnji obupni poskus, da držimo svojo pozicijo, o kateri sami dvomimo.

C-F. Procesi diferenciacije — integracije, razdiranja, utrjenja in pretvarjanja.¹

Doslej orisani procesi se vršijo med poedinci (človek — človek, človek — Bog). Poleg teh procesov pa treba ločiti celo vrsto procesov, ki tudi potekajo med poedinci, ki jih vežejo in ločijo, zblížajo in ločijo — ki pa so mogoči šele v »družbi«, v obstoječi celoti: množici, grupi, cerkvi, sekti itd. O diferenciaciji in integraciji, uniformaciji, formalizmu itd. moremo smiselno govoriti šele v socialni skupnosti. Naša naloga je, da si te procese za duhovno območje religije nekoliko natančneje ogledamo.

C. Diferencirujoči procesi.

Splošni procesi: odseliti se (krajevno), odločiti se, secesionirati, cepiti se (ne priznati), deliti se, delitev dela, ustvaritev vmesnih členov.

Ca. Postanek neenakosti in različnosti:

Dvigniti (se) Cc, oškodovati, propasti Cc, odlikovati se Cc, po antagonizmu Bc, po apropiaciji E, da zahteva »prave« (homo novus, homme arrivé), da zahteva časti, po luksusu, po stvorjenju strank in grup (molinisti — tomisti), po obogatitju (glej II. pogl.), po šizmi.

Cb. Vladanje — služenje.

Voditi kot spovednik, svetovalec, zadnjo besedo imeti, ukazati, ubogati, prepovedati, biti varuh (v religioznih zadevah seveda), po disciplini (pokorščina v redovih), smeti Ac, militarizirati Db (v religioznem življenju samem; jezuitski red), patriarhalizirati, patronizirati (v srednjem veku so se vdale cele občine pod zaščito samostanov), terorizirati (krivoverce, neposlušne z grožnjo, ekskomunikacijo), podvreči Db, podvreči se, krotiti, kaznovati, suspendirati, odstaviti, prisiliti (inkvizicija, tortura), moralično prisiliti (da je »dolžnost«), z dokazovanjem prisiliti (apologetika), iz drznosti, iz prevzetnosti, iz prilasčanja pravic (hočem imponirati), po avtoriteti — hierarhiji (s sklicevanjem na avtoriteto), na podlagi pomembnosti, vplivnosti osebe, po moči govora, po cezarizmu (v religiji sami, ne z ozirom na politiko), po primatu (nad škofi), na podlagi karizme (milosti, proroštva), po diktaturi, po javnem mnenju, po tisku,

¹ Prim. k temu predvsem Wiese, Beziehungslehre I, 1924.

po prestižu (za duhovnika važno!), po krilaticah (»brezverci« »moderni svet« itd.), z omejitvami (po indeksu, cenzuri, prepovedi), po vodstvu in napeljevanju (osebni vodnik glej A), po svarjenju, po cerkvenem učeništvu, po zakramentalnem učinkovanju, po cerkvenem pastirstvu, po dušnem vodstvu, po kompetenci D b, po češčenju — kultu, na podlagi legalizacije F a, po principih macchiavelizma, po bogastvu, potom vohunov in osleduhov, po teokraciji (glej spodaj).

J a v n o m n e n j e. Noben družabni stan ni tako navezan na javno mnenje kot klerus. Zato ga porablja. Na tem sloni njegova moč v obilni meri. Pomanjkanje izobrazbe, nenravno življenje, slabo vedenje nižjih duhovnikov vpliva na javno mnenje, ki se obrača proti dotičnim. Zato se skuša restavrirati; novotarije, nova religiozna gibanja se potegujejo zato, da je javno mnenje na njihovi strani. Odtod njihova moč.

A p r o p r i a c i j a. Gre za to, da grupe, ki uživajo kake prednosti in koristi, težijo za tem, da se na zunaj zaprejo; gotove šanse monopolizirajo za svoje člane (prednosti, koristi, pravice, milost, zveličanje...). Tekom časa se taki krogi navadno »odpro«, bodisi polagoma, bodisi nenadoma.

D v i g a n j e. Manjša plast vlada nad nižjo, širšo. Odnos v katerem stoje med sabo, je, da navadno zvali višja na nižje delo. Vsaka nižja plast ima navadno bolj mehanično delo kot višje stoječa, odvzame višji nižje opravilo.

V l a d a n j e — s l u Ź e n j e. Po M. Weberju treba ločiti tri vrste vladanja, ki jih vse več ali manj nahajamo v okviru religije: 1. Racionalno vlado, ki se poslužuje birokratičnega upravnega aparata; iz »prava« izvaja svoje zahteve. Vladajoči je »predstojnik«, zastopnik neosebnege reda; ne njemu kot osebi, njemu kot neosebnemu funkcionarju smo kot »uradniki« pokorni; 2. tradicionalno vlado; tu ni predpostavljenege — uradnika, temveč imamo odnos: gospod — sluga; le-ta uboga osebo; 3. vlado na podlagi karizme; odnos je tu: vodnik — »učeneec«; vodnik se mora obnesti; razodetje, navdih od zgoraj mu daje moč za nove zapovedi. V religiji prevladuje tretja oblika a nahajamo tudi ostali dve.

C c. P o s t a n e k s t o p e n j i n p l a s t i.

Dvigniti (se) C a (višja — nižja duhovščina), po graduaciji (stopnje duhovščine, vernikov, praktiki — teologi, duhovniki — redovniki — menihi, laiki — duhovniki, mistiki — dogmatiki —

moralisti itd.), na skrivnem postopati C e, propasti C a, nobilizirati (glej II. pogl.), privilegirati, obubožanje, s tvorjenjem aristokracije, po izobrazbi D c, po decentralizaciji F a, po razrednem boju (glej II. pogl.), iz mode D a, po prestižu, javnem mnenju C b.

C d. S e l e k c i j a.

Po pristnem, samolastnem religioznem življenju, po češčenju, po idealizaciji, po nobilizaciji C c, s tvorjenjem aristokracije C c, z odlikovanjem, z vzbujanjem častihlepnosti, s stvarjanjem elite, z ekskluzivnostjo, po kvalitetah, po lepoti, po socialni selekciji (preskušnja vplivnosti), z ustanovo, s posvečitvijo (s polaganjem rok), s podelitvijo pravic, oblasti, po milosti, po idealu ubožstva C e, pokorščine C e, devištva C e, z omejitvami C b, F a (indeks, cenzura, prepoved, proglasitev za »skrivnost«).

C e. I n d i v i d u a c i j a, o d l o č i t e v, o d t u j e n j e.

Po brezbriznosti se odtujiti, od pravega duha odpasti, brez miru biti, na skrivnem postopati C c, odtujiti se iz »iskanja resnice«, liberalizirati F c, lokalizirati, specializirati, izgnati, izobčiti, odpasti F, po pobožnjakarstvu, na podlagi askeze, po bojkotu, po lastnem čudaškem življenju, po lastnem bogatem življenju, po begu iz sveta, iz samotarstva, iz čistosti C d, po celibatu, iz »revščine« C d, po originalnosti, po tvorjenju sekt, po hereziji, po nepopularnosti, po diaspori, po življenju v samostanu, v zavodu, po mističnem življenju, po religioznem molčanju, po zavesti krivde.

P o m e n o s a m l j e n o s t i. Samota je jako pomembna za poduhovljenje in poglavljenje znanja; a tudi s u b j e k t i v n o s t je posledica. Tu zelo različno: Spoznavanje, ki po svoji funkciji ne prenaša subjektivnosti, se po samoti prevrne in zmoti; tako spoznavanje rabi družbe: skupnega iskanja, stikov z drugimi subjekti. Spoznavanje pa, ki črpa iz »intuicije«, kontemplacije, zatopljenja v misli, čustvene iskrenosti ali fantazije, beži pred družbo. V religiji imamo znane zgleda: samostane, fakultete, koncile, ki so združevali družabnost in osamljenost, kot je bilo primerno. Verna, pobožna duša si želi bolj združitve z Bogom, kot združitve z ljudmi; zato ljubi samoto.

So institucije, družbe, ki se bore proti vsaki samostojni volji svojih članov. Obstoja cel aparat najfinejših sredstev za

ta smoter. A dosežejo le izpodrinjenje osebne osamosvojitve, ne uničenja. Poskus, prenesti individuacijo v notranjost srca, se prepreči s spovedjo, ki stika za grehi v mislih in s spokorniškimi vajami; na ta način se doseže, da se poedinec na dotičnem polju podvrže; a individuacija, odločitev in osamosvojitve subjekta se izvrši na kakem drugem področju, ne na religioznem. Subjekt čaka na ugodno priliko in ko pride čas, stopi z zbrano svojo silo na plan, na popolnoma nepreračunjenem mestu.

D. Integrirujoči procesi.

Splošni procesi: ekspandirati, propagirati, izpreobračati, nove verske pristaše nabirati, z združitvijo dela in delovanja, razširiti socialno tvorbo, uvrstiti vmesne člene, z organizacijo F, s pionirskim delom, po rasti tvorbe, posplošiti.

D a. I z e n a č e n j e (uniformizacija) A c, F.

Posplošiti svoje doživljanje, razširiti D b, po odpuščanju grehov, pomilostiti, demokratizirati (v okviru religiozne zajednice same, brez ozira na politiko), se ponižati D b, identificirati, koordinirati, spraviti v modo C c, proletarizirati (v religiji sami, ne oziraje se na gospodarstvo), s tvorjenjem skupne zavesti (mi duhovniki, kristjani), po anonimnosti (skolastika, dogmatika, »philosophia perennis«), po predpisu veroizpovedi, po javnem mnenju, kot publika, po ponavljanju A c, z upoštevanjem »mase« (ki zahteva nizek nivo), z »ljudskim« dušnim pastirstvom, po pridigi, po pouku in vzgoji, s tiskom C b, z ustno propagando.

P o s l e d i c a : enakost, enotnost, povprečnost, profanizacija, »skupno doživljanje«, skupna zavest, izvrševanje skupnih dejanj.

Proces uniformizacije kaže usodno resnico, da notranja vrednost neke stvari še nikakor ne zadošča, da dotična stvar splošno prodre. Najvzvišenejše vrednosti ne morejo nikdar in nikjer postati popularne; šele v precejšnji poenostavljenosti in prilagodeni obliki se razširijo. Često jim manjka nazornosti in neposredne razumljivosti.

D b. V r e d i t e v, p o d - i n n a d r e d i t e v.

Posplošiti D a, priznati, razširiti (se), pomilostiti, disciplinirati, kontrolirati C d, legitimirati, dati licenco, militarizirati C b (samo z ozirom na religiozno življenje), rehabilitirati (n. pr. kak red), podvreči C b, spreobrniti, konvertirati, znova začeti

religiozno živeti F d, po odrešenju, po pokorščini, sentire cum ecclesia, s pripadanjem k organizaciji (cerkvi, redu, religioznemu društvu itd.), s centralizacijo F a, brzdati.

P o s p l o š i t i. Združiti se z drugimi subjekti in podrediti se je za na sebi slaba religiozna doživljanja najboljše ojačenje, zlasti še, ker se navadno združuje z velikimi religioznimi osebnostmi. Ljudje, ki sami zase le težko dobe besede za svoje religiozno čuvstvovanje, postanejo vneti molivci, ko molijo v zajednici in z besedami, ki jih je pred njimi oblikovalo močno religiozno doživetje (nadrediti).

J a k e religiozne osebe teže tudi za posplošenjem, a ne z nadreditvijo, temveč s podreditvijo. Tak subjekt smatra navadno skupno religijo, ki jo od drugih prevzema, za blede in šibko in teži za tem, da jo prepoji z novim ognjem. To svoje doživljanje pa potem širi na druge subjekte. Pri tem se poslužuje C b procesov.

D c. S o c i a l i z a c i j a (v okviru religije same).

Gre za procese zenačenja, a na podlagi skupne zavesti enakosti, pravice, etičnih momentov.

H u m a n i z i r a t i F d, mutualizirati (eden za drugega), po krščanski ljubezni do bližnjega, po karitativnem delu, žrtvovati se, med seboj deliti, po izobrazbi C c, po religioznem socializmu, po kolektivizmu, po krščanski solidarnosti, po pridigi (s tem samo ena stran pridige upoštevana), po spovedi, z nabožno literaturo, s pesnitvami, s petjem, z eksercicijami, z laiškim apostolatom, kot ljudstvo v cerkvi, z liturgijo, s skupno službo božjo, z misijonom F d, po idealu »uboštva«, z življenjem v fari, po življenju v neskončni življenski zajednici »corpus mysticum Christi«.

E. R a z d i r a j o č i p r o c e s i.

E a. I z k o r i š č a n j e.

O g o l j u f a t i, zajedati se, proletarizirati D a, E g, obogateti (glej II. pogl.), dati prednost, iz nepotizma, iz parasitstva.

E b. F o r m a l i z e m i n o k o s t e n e l o s t.

M e h a n i z a c i j a (v molitvi, v opravilih), z naraščajočo brezbriznostjo, po kamentalizmu — birokraciji, s krilaticami, s prisego zoper modernizem F a, po kazuistiki v morali, z uradniki v službi božji, z uradniki v dušnem pastirstvu, z molitvenimi »formulami«, po ekstremni institucionalizaciji (cerkev je samo smotrna »družba« z določenim »ciljem«, je le organizacija

vernikov, duhovna država), po inkviziciji, s prehodom od zajednice (Gemeinschaft) v družbo (Gesellschaft) (ta prehod se more izvršiti v celotni organizaciji, v redovih, cerkvenih občinah, kultu itd.).

F o r m a l i z e m. Istina je, da večina ljudi stavljeni jim naloge, če sploh, samo enkrat, v začetnem štadiju premisli; pozneje navadno ne več. Nasprotniki pa, ki napravo z revolucionarno strastjo sovražijo in jo hočejo odstraniti, razmišljajo in doživljajo večkrat ter imajo za slabosti jako kritične oči. Zato jim boj proti formalizmu tako lahko uspe.

Socialne naprave postanejo hitro stare; če so obstojale več generacij, ni več organičnega in plodonosnega stika med njimi in življenjem. Vztrajnost jih goni naprej, zavedajo se disharmonije, ki jo ustvarjajo, a zato se še bolj drže prevzetih pravil in iščejo svoj spas v formalnih predpisih, ki postajajo od dne do dne revnejši na vsebini.

O k o s t e n e l o s t grupe se vidi v tem, da goji frazo, kritične in povečuje najrevnejši ideal, ideal korektnosti. Se drži zastarelih pravil, pretirava nebitvenosti, skrajno vestno izpolnjuje predpise; do pičice, če treba (prim. k temu Wiese, Bez. str. 269 ss).

E c. K o m e r c i a l i z a c i j a (v religiji sami).

Pomoč si izgovoriti, interese zastopati (kake grupe), obubožanje, s kopičenjem bogastva, z utilitarizacijo.

E d. R a d i k a l i z a c i j a.

Revolucionirati F c, F d, stavkati C e, sindikalizirati, z uporom, iz šovinizma, po religioznem socializmu, po janzenizmu, po mladinskem gibanju F c.

E e. P r e o b r n i t e v.

Interese zastopati E a (mesto da bi delali za »stvar«), simulirati (napačni pobožnjaki; če kdo kaže spreobrnjenje, a so v resnici drugi sebični razlogi, ki jih noče pokazati), iz diletantizma, po zlorabi, po nihilizmu, po parasitstvu E b, po renegetstvu, po nestrpljivosti, po nazadovanju, z estetizacijo religije, z intelektualizacijo (religija = veda, se dá vse dokazati), z moralizacijo (religija = morala), s politizacijo, s kanonizacijo z zlorabo avtoritete, z individualizmom, z univerzalizmom, s spiritualizmom (glavno je duša, notranjost), z asociološkim dogmatizmom (nauk, ki družbo — cerkev tolmači samo kot corpus mysticum, kot d u h o v n o kraljestvo, ki se razvija izključno

po svojih zakonih, a ne upošteva sodelovanja materialnih, družabnih in subjektivno duševnih realizacijskih činiteljev), s profanacijo, z inkvizicijo E c.

Posledica E-procesov je propadanje skupnosti subjekti se začenjajo združevati, skupno življenje propada, Propadanje se vrši po odpadništvu C e, F d, po demagogiji, po ekscesih (inkvizicija), po razrednem boju, po parasitstvu E b, E e, z odločanjem »mase«, po proletarizaciji D a, E a, po razkroju, po kulturnem boju.

Z g l e d za preobrnitev; če red, ki začetka namenjen kontemplativnemu bogočastju, postane cerkvenopolitični, bojovni red, ne da bi spremenil ime in zunanje tradicije.

F. Utrjujoči in pretvarjajoči procesi.

F a. I n s t i t u c i o n a l i z a c i j a.

Ustvariti urade, ustanoviti zavode (za orientalske jezike za vzhodno bogoslovje itd.), graditi cerkve, samostane, stvoriti organizacije, disciplinacija, da stvori filozofijo (ancilla theologiae), da razmišlja o religioznem življenju (filozofska mistika), dogmatizacija, s koncili, plačo dati F b, oblasti omejiti in razmejiti, kodificirati, s kazuistiko, konservirati, s stvarjanjem komisij (biblijska), s proglasitvijo za lex fidei, patriarhalizirati C b, politizirati E e, ustvariti nadzorne organe (indeks, pregledovanje cerkvene umetnosti), racionalizirati E e, regulirati omejiti, ritualizirati (se sprejme v ritus), po ceremonielu, standardizirati (zlasti v teologiji), tradicionalizirati (postane tradicija), poddržaviti (»vidna«, »pravna« cerkev) glej spodaj, centralizirati, z zakramenti, da postane običaj, konvencija, z imenovanjem (duhovnikov), posvečenjem, z učenjem (po cerkvenem učeništvu), z dodeljenjem naslova, da damo ime, z dajanjem navodil in religioznih predpisov.

Institucije imajo namen zvezo med ljudmi in njihovo doživljanje utrditi. Iz običaja postane institucija, če ima večjo stopnjo trdnosti. Institucije, ki so nastale organično, iz običajev, so bolj vkoreninjene v navadi kot one, ki po zakonu in zunanji določitvi nastanejo.

F b. P r o f e s i o n a l i z a c i j a.

Dati plačo F a, s skolastiko (v religiji in filozofiji), s tvorenjem »duhovščine«.

Gre za postanek in utrditev poklicev v svrhu trdnejše zveze v skupnosti. Da pride do tvoritve poklicev, ne zadostuje

delitev dela, poklic sega dalje. Le-ta stvori svoj način mišljenja in čutenja.

F c. Sproščanje.

Odrešiti (iz skupnosti), humanizirati D c, liberalizirati C e, revolucionirati E d, F d, z anarhističnim gibanjem (v religiji sami), s prodiranjem lastnega življenja C e, s križarsko vojno, z mladinskim gibanjem F d.

F d. Posledica: obnova in razširjenje.

Po odpadništvu (od malikov), C e, po aktivizmu, po religioznem imperializmu, po religioznem kozmopolitizmu, po misijonu, po modernizmu, po reformi, po regeneraciji (znova postane, se probudi), v renesansi, po revoluciji, po transformaciji (na druge religiozno - socialne razmere), po stvarjajoči religiji, po liturgijskem gibanju, po mladinskem gibanju F c, s teženjem za »zajednico«, s težnjo za »novim življenjem«, s kulturnim bojem.

Večina religioznih obnovitb se vrača v preteklost; pogled zre v preteklost. M o č n i č a s i se vračajo v preteklost, ni to slabost, je to hrepenenje po tujem, enkrat uresničenem idealu, ki vleče pogled nase. Iskanje po preteklosti hoče najti m l a d o s t n o dobo cerkve, organizacije, ko je še žarela prva ljubezen in je polnilo še prvo navdušenje srca vernikov. Naj zadostuje ta kratka pripomba.

Tako smo približno pregledali socialne procese in odnose, ki se pojavljajo med človekom in Bogom, človekom in človekom. Ugotoviti moramo, da se vsi orisani pojavi več ali manj vedno pojavljajo v življenju, da ne smemo nobenega prezreti ali omalovaževati. Naša naloga bo, da dosedanje rezultate porabimo v nadaljnjem in da nadaljujemo s sociološko analizo religije.

STAROSLOVENSKI MISAL IN GREGORIANSKI KORAL.

(Le missel paléoslave et le chant grégorien.)

Dr Fr. Kimovec.

Sommaire. — Dans l'imprimerie de Vatican, le missel vieux slave est prêt d'être imprimé; il n'y a qu'à faire des corrections. C'est le spécialiste en langue liturgique paléoslave, le Tchèque Dr. Jos. Vajs qui l'a préparé; il a publié déjà auparavant des livres liturgiques auxiliaires en vieux slave pour l'Académie vieille slave de Krk. En 1919 l'Académie de Vele-

hrad a publié le missel en vieux slave avec 13 formulaires de messe et les chants grégoriens nécessaires; mais ces chants sont absolument défectifs, c. à d. le chant grégorien n'est pas bien adapté au texte vieux slave. Le rédacteur ne connaît ni la valeur ni la force des notes grégoriennes, il ne connaît non plus la signification des neumes et de leur fonction; en appliquant mécaniquement les notes au texte, il arrive aux formes impossibles au point de vue d'orthographe. Il ne distingue pas l'accessoire de l'essentiel des formations mélodiques, il ne connaît ni la structure intérieure ni l'architecture extérieure du chant grégorien. C'est pourquoi il n'applique bien la mélodie que là où les textes vieux slave et latin sont d'accord en rythme, en force et en nombre de syllabes. Sans cela, il oublie complètement que la mélodie donnée du chant grégorien doit être assimilée au rythme du nouveau texte et fondue avec lui dans une unité parfaite. Le chant grégorien est plein d'exemples des variations semblables. Dans les variations que malgré son application mécanique il n'a pas pu éviter, le rédacteur procède d'après le principe de Ratisbonne, omis déjà depuis longtemps, selon lequel des mélismes représentent une lourdeur; c'est ainsi qu'au contraire de chant grégorien et de caractère des mélismes, il enchaîne des mélismes sur les syllabes accentuées; il gêne par là le caractère primitif des mélodies ou au moins il le rend lourd. Il fait de mélodies syllabiques des mélodies mélismatiques, tandis qu'il garde scrupuleusement les accessoires de l'original (notes surnuméraires, transitoires, complémentaires) sans savoir quoi en faire en vieux slave. Par là il détruit aussi la gradation architectonique qui se développe parfois (p. ex. dans les vers et les réponses des préfaces) des simples mélodies syllabiques en un décor de plus en plus mélismatique.

Si l'édition vaticane au point de vue de musique est rédigée comme les deux mentionnées, la commission qui prépare l'édition et l'épiscopat intéressé à cette édition doivent prendre soin d'éloigner ces fautes capables de nous compromettre devant le monde musical, et de faire que le missel typique pour des générations et des siècles soit aussi au point de vue musical irréprochable. On devrait considérer aussi la tradition glagolitique des diocèses de Senj et de Krk et annoter au moins dans un appendice »Ad libitum« les mélodies traditionnelles les plus caractéristiques et correspondantes à l'instruction de Pie X.

Iz Rima so listi nedavno prinesli vest, da je staroslovenski misal v vatikanski tiskarni pripravljen za tisk; le popravki se morajo še poprej izvršiti. Misal je po teh vesteh priredil Čeh dr. Josip Vajs, ki je znan kot strokovnjak v staroslovenskem liturgičnem jeziku. Dr. Vajs je že pred več leti pripravil staroslovenske pomožne liturgične knjige, ki jih je izdala »Krška staroslovenska akademija«, kot VI. zvezek »Velehradske akademije« pa so izšle »Missae solemnes necnon de Beata et de Requiem votivae e Missali Romano Slavonico — Misi slavnije o bl. Marii Děvě i za umršeje obětnije slovenskim jezikom« (Pragae — V Pražě 1919). Ta izdaja v zvezi z imenovanimi vestmi nas nujno sili k nekaterim opombam. Ne o besedilu, ampak o gregorianskem koralu, kakor ga je dr. Vajs uporabil oziroma primeril staroslovenskemu jeziku na straneh 49—68 pod skupnim naslovom: »Specimina Cantus«. Pri naša pa štiri napeve za »Slavo«, dva za »Vero«, 12 prefacij, očenaš, napeve in odpeve »pred Agnče boži«, 9 napevov za »Iděte misa jest« ili »Blagoslovim Gospoda«, nazadnje še oba predpeva za kropljenje z vodo. Ti spevi so v celoti in posamič tako prirejani, da jih moramo s stališča pristnega gregorianskega koralu z vso

odločnostjo zavriniti, ker nimajo niti po zunanji obliki, kaj šele po notranjem ustroju oziroma življenju nič tega več, kar koral še danes vedno iznova dviga v svoji vrsti nad vso drugo glasbo. To, kar nam ti spevi predstavljajo, so ali po koralu mehanično ponarejeni posnetki ali pa samovoljni izdelki po enostranskih regensburških načelih, ki so praktično že desetletja, teoretično pa že mnogo dlje opuščena.

Prيرهjatelj teh napevov pač pozna koralne note in njih višino, ne pozna pa vrednosti koralnih not niti njih pomena in naloge.

Še manj so mu znane stalne, po obliki neizpremenljive skupine in njih opravilo, tako da so ti spevi pogosto celo oblikovno pravopisno polni hib in nedostatkov. Tako prirejevatelj, ker brez znanja oblikovnega pravopisa in funkcionalnega pomena skupin družuje note samo mehanično, ne zna n. pr. rabiti oblike porekta,¹ klimaka,² ne ve, kaj pomeni, in zlasti tega ne, kdaj in kako se v skupinah rabi quilisma.³ Seveda mu tudi ni jasno, kdaj in zakaj se rabijo notae liquescentes, ki jih vselej zahtevajo določene skupine samoglasnikov ali dvočglasnikov in se v staroslovenščino ne smejo avtomatično prenašati.

Dalje očitno ne ve, kaj je mora vocis sredi skupin, ker brez vsakršnega razloga tvori nove, kjer bi ne smele biti, in uničuje stare, kjer bi morale biti, in tako vsej melodični črti daje drug značaj, kot ga ima prvotna zamisel.⁴

Pa recimo, da te pravopisno oblikovne napake, ki jih je polno, prezremo, saj bi si jih duhovnik, ki pozna koralno abecedo — in število teh izza Pijeve reforme ni tako majhno —, mogel, če že ne vseh, pa vsaj deloma sam popraviti, da bi se njegovo petje pravilno glasilo — kaj naj napravi tam, kjer mu prirejevatelj brez pojma o bistvu koral, brez znanja njegovih akcidenc, brez zmisla za funkcije koralnih oblik, brez čuta za bogato notranje življenje na vso moč nežne, občutljive koralne melodije razbije ves tako subtilno zgrajeni koralni ritem, da ga iz te prireditve najboljši

¹ Prim. »Misi slavnije«, stran 65, 6. vrsta, kjer ima porekt sestavljen iz virge in dveh punktov namesto iz virge, prečne črte in punkta, nad prečno črto nazaj zasukanega. — Prim. tudi »Pënije rimskago misala po izdaniu vatikanskemu v Rimë tipi vatikanskimi 1914«, stran 21, 22 itd.

² Prim. »Pënije«, stran 22, 23, kjer tvorita climacus punctum in clivis; v izvorniku so te tri note razdeljene na dva zloga: »Glo« ima punctum, »ri« pa clivis; ker jih je združil mehanično, je dobil imenovano nemogočo obliko namesto pravega klimaka, ki ima virgo in dve nagnjeni noti (punctum inclinatum).

³ »Misi slavnije«, stran 53, kjer od skandika, ki ima za srednjo noto kvilismo, mehanično odtrga prvo noto, tako da se podatus, ki je ostal, začinja s kvilismo!

⁴ »Misi slavnije«, stran 49, 51 itd.; stran 67, kjer uniči v slovesnem »Idëte misa jest« prvo mora vocis, hkrati čisto napačno in docela samovoljno razdeli koralne skupine oziroma note, tako ves prvotni plemeniti ritem tega veličastnega napeva prevrže in uniči skladnost prvega dela z drugim; prav tako na isti strani v Marijinem »Idëte« dvakrat uniči mora vocis in tako dobi iz globoko zamišljenega, v se pogreznjenega napeva površno, raztreseno mimo hitečega.

koralni strokovnjak brez pomoči vatikanskega izvirnika ne bi mogel popraviti? Dobra je ta prireditev navadno samo tam, kjer se staroslovensko besedilo po številu zlogov s poudarki vred krije z vaticanskim izvirnikom. Kjer so pa med obojnim besedilom razlike, tam se takoj začenjajo ritmični pogrški. Res da ima koral »svobodni ritem«, toda ta »svobodni ritem« je po skladateljih prav tako natančno določen, kot je natančno določen vezani ritem sodobne glasbe. Ta svoboda koralnega ritma ni aritmika, pa tudi ni samovolja, s katero bi pevec ali prirejevalec ritem sam poljubno določeval oziroma izpreminjal.

Ker koralni ritem določa poudarek, bodisi besedni, stavkov ali glasbeni, zato ta, kdor izvirni koralni napev presaja z enega besedila na drugo, ne sme vzeti napeva in not mehanično porazdeliti na novo besedilo, ampak mora s tenkim čutom zasledovati ritem, kakor ga kaže besedilo in temu naravnemu besednemu ritmu vcepiti dani koralni napev. Takega prenašanja ali uporabljanja enega in istega melodičnega vzorca na docela različno besedilo, je koral ves poln.⁵ Pri tem so seveda, če se ne postopa mehanično, ampak se prvotna melodija uravna po naravnem ritmu novega besedila, variacije prvotnega napeva neizogibne.

Tej bistveni in najvažnejši zahtevi prirejevalec ni zadostil. Kadar je skušal napev prilagoditi besedilu, ki se z latinskim ne krije po ritmu in številu zlogov, je večkrat zašel v že davno opuščeno regensburško zmoto, da mora poudarjeni zlog biti melismatično opremljen, nepoudarjeni zlogi pa silabično; v zmoto, ki ima melismo za težo, posamezno noto pa za nekaj lahkega.⁶ In vendar

⁵ Saj so kar za vsakterega izmed osmero tonov znani posebni značilni vzorci, ki se enako začenjajo in v poteku ohranjajo bistveno isti napev. Prvi ton n. pr. ima sledeči svojski vzorec:

ki se pa, če ritem besedila to zahteva, že takoj v značilnem začetku izpreminja v sledeče okrajšane ali razširjene oblike:

Opozorimo naj samo še na različne antifone v raznih oficijih, ki so njih, dasi močno varirani napevi izšli iz enotnega skupnega vira, pa je vsak svojemu besedilu tako natančno umerjen, da je iz njih samih čisto nemogoče dognati, kateri je izviren, kateri pa novemu besedilu vcepljen; tako je napev zlit z besedilom v eno celoto.

⁶ Prim. »Misi slavnije«, stran 49, pri 2., 3., 4. napevu za »Slavo«, kjer note, oziroma skupine, ki jih ima izvirnik za zloga »Glo-ri«, strne na poudarjenem zlogu »Sla«, za nepoudarjeni zlog »va« pa porabi polnilne note, dasi v staroslovensščini ta zlog gotovo nima te funkcije, namesto da bi ga izrabil melodično. — V »Pénijih«, str. 21, se mu zaradi tega primeri še

melisma sama po sebi ne pomeni teže, ni poudarek, ampak ima lahen, plavajoč značaj, nekake gibke vitice so melisme, dolgi valujoči venci, ki jim je poudarek samo opora. Prav zaradi tega lahkega značaja gregorianski koral niza melisme na nepoudarjene, zlasti na končne zloge, da spevi bogato, iz čustva v čustvo se prelivajoč, izzvene. Zato je treba še prav posebne pažnje, da se napev novemu besedilu tako prilagodi, da koral ne izgubi prvotnega nežnega, ljubkega, mehkega, prožnega hoda in se ne začne utrujeno spotikati in na vse strani zadevati.

In še na eno je treba paziti: da nanovo prirejani napevi ne ohranijo samo prvotnega ritmičnega značaja, ampak tudi melodičnega. Koral ima dvoje vrste napevov: silabične in melismatične. Torej ne gre, da bi pri tem presajanju iz silabičnih spevov delali melismatične, pa tudi nasprotno ne, da bi melismatične brez nujnega vzroka drobili v silabične. Nobeni teh zahtev pa omenjeni izdaji ne ustrezata. Vzrok je zopet ta, ker je prirejevalec imel koral za mrtvo kopico not brez nujnih medsebojnih odnosov, brez življenja, imel za note, ki jih je mogoče poljubno spajati, oziroma poljubno razdruževati.

Najbolj človeka osupne prirejevalčeva malenkostna skrb za koralne melodične akcidence, nadštevilne note (supervenientes) in polnilne oziroma menjalne zloge, ki melodično konstruktivno sploh ne prihajajo v poštev, pa jih pogosto tako vestno šteje, da na ljubo eni nadštevilni noti ali nekaj polnilnim, menjalnim zlogom, vso bistveno strukturo prvotne melodije predružači, ali jo vsaj napravi trdo, okorno. Hkrati pa ne ve, kam dejati nadštevilnih zlogov v staroslovenščini, ki gladki potek koralnega napeva iznova ovirajo, oziroma mu brez vsakršnega razloga prvotni ritem izpreminjajo.⁷

Tudi na arhitektonično strukturo koralne melodije in nje razvoj se je treba ozirati. Tako n. pr. se začenjajo predpevi in odpevi pred prefacijo silabično, potem se pa razvijajo v vedno bogatejša melisma, iz silabičnih temeljnih skladov se razvija vedno bogatejša, z melismatičnim dekorjem okrašena stavba. Prvi predpev: »Per omnia saecula saeculorum«, ima samo eno dvodelno skupino (clivis); drugi: »Dominus vobiscum«, ima že dve (podatus in clivis); tretji: »Sursum corda«, se takoj začetkoma povzpne v tridelnem skandiku navzgor, konča pa kot prejšnji z dvema dvodelnima skupinama (podatus, clivis); četrti: »Gratias agamus Domino Deo nostro«, je še bogatejši, prikloni se v razdeljenem klimaku, nato pa se zopet vzpne najprej v razdeljenem lahnem skandiku, in kot da mu je to premalo, se v novem skandiku dvigae še više in se

prav posebna neprilika, ko mora v prvem vzorcu za »Slavo«, da obdrži vse note in skupine, strniti podatus in clivis v skupino, ki tvori v sredini krepek pressus, pa je seveda popolnoma neopravičen, in je prirejevatelj težko da vedel, kaj je napisal in kako se mora taka oblika peti.

⁷ Prim. »Misi slavnije«, stran 49 sl. v vzorcih za »Slavo«, v predpevih in odpevih prefacij, v prefacijah samih, v očenašu, v vzorcih za »Idete misa jest«, v odgovoru pri maši za umrle.

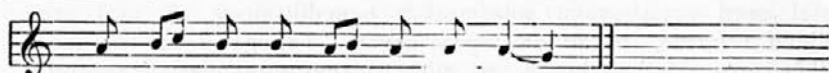
preko krepko poudarjenega podata (prav za prav razdeljenega živahnega skandika) in še drugega podata le počasi umirja. — Ali je to preprosto, pa tako učinkovito arhitektonično stopnjevanje v češkem staroslovenskem misalu ohranjeno? Kako, če pa prirejevatelj tega stopnjevanja očitvidno niti slutil ni in je mehanično štel note in takoj v prvem predpevu »Vi vse věki věkov« napisal tri dvodelne skupine (dva podata in clivis), tako da je iz bistveno silabičnega nastal melismatičen spev. Prav taka je z drugim: »Gospod s vami«, ki se začenja s trodelno skupino — s skandikom; tretji je pa popolnoma dober, saj se latinsko besedilo docela krije s staroslovenskim po ritmu, po moči in številu zlogov. Pri četrtem ga je zavedlo že omenjeno regensburško načelo, da je note prvih dveh zlogov (punctum in clivis) združil v climacus (to pot celo v pravilni obliki) pa bi bilo mnogo bolje, da bi bil pustil prva dva zloga v staroslovenščini taka, kakor sta v latinščini, pa združil noti naslednjih dveh zlogov v skandik. — Podobno so urejeni odpevi. Prvi: »Amen«, je dober, drugi: »I s duhom tvoim«, namesto da bi bil silabičen z eno dvodelno skupino, ima tri, dva podata in clivis, tretji: »Imam k Gosposdevi«, je pa posebno zajemljiv zgled, kako brezmiselno mehanično je prirejevatelj postopal. Noto h (si) pred skandikom ima izvorni napev samo zato, ker je prvi zlog besedila nepoudarjen. V staroslovenščini te note ni treba, ker je ritem besedila čisto drugačen in se začenja s poudarkom. To samo kaže kar skoro smešen strah, da bi se od izvornika gotovo ne oddaljil, ko je povzel brezpomembno noto, ki jo latinščina pač rabi, v staroslovenščini je pa nemogoča. Hkrati se mu je primerilo še to, da ima ta h (si) v češkem misalu desetkrat tako tiskanega, da med njim in naslednjim skandikom nastane mora vocis, kar iz brezpomembne note napravi zelo važno, kar patetično. Pač pa v četrtem odpevu: »Dostojno i pravedno jest«, staroslovensko besedilo to, v tretjem kvarno pripravljalo noto naravnost zahteva. Seveda je ni, ker je izvornik ne potrebuje in zato nima.⁸ Zato pa prireje-

⁸ Nemogoče nam je na tem mestu podpreti vse trditve z notnimi zgledi, ker tiskarna nima koralnih tipov. Zato se moramo zadovoljiti s sodobnimi. Vzemimo pa najbolj kočljivo tvarino: predpeve in odpeve za prefacijo. Po češkem staroslovenskem misalu se glase takole:

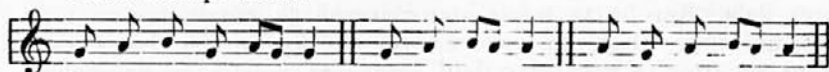
vatelj rajši razdrobi značilno trodelno skandikovo skupino in iz prvotnega krepkega poudarka na njegovi prvi noti, ki se vsa melodična gradba tega odpeva nanj opira, napravi brezpomembno polnilno oziroma menjalno noto.

Toliko zadostuj! Iz teh malo zgledov, ki bi se, če bi hoteli samo v tem omejenem obsegu obdelati tvarino, kolikor jo nudijo »Misi slavnije«, razpredli v dolgo razpravo, je razvidno, da koral

Do - stoj - no i pra - ve - dno jest.

Glasiti bi se pa imelo:

Vi vse vě - ki ve - kov. Go - spod s va - mi. I s du - hom tvo - im.

I - mam itd. Hva - li va - zda - d. m, Gospode - vi itd. Do - stoj - no itd.

Še en zgled! »Slavo« ob Marijinih p.aznikih ima takole urejeno:

Sla - va vi vi - šnih Bo - gu.

Glasiti bi se imelo:

Sla - va vi vi - šnih Bo - gu.

V podrobno utemeljevanje vsake note se tu ni moči spuščati.

Vse oblike in spremembe so potekle iz načel koralnega oblikoslovja, sintakse, notranje strukture in žive arhitekture. Nočem trditi, da bi v prvem predpevu nikakor ne bila mogoča še druga varianta:

Vi vse vě - ki vě - kov.

Zdi se pa, da prvotni prožni, krepki začetek prva mnogo bolj upošteva kot vsakršno mehanično ohranjevanje in kupičenje not, ki jih staroslovensko besedilo ne prenese, pa tudi prvotni ritem prva bolj ohranja, dočim ga druga docela izpremeni.

Seveda bi se pri tem delu ne smela prezreti tradicija glagoljašev krške in senjske škofije, če jo imajo, tako da bi zlasti tam, kjer so mogoče variante, nova izdaja naslonila na glagolsko tradicijo. — Za nekatere vrste besedila imajo glagoljaši zelo lepe, zdi se, da starodavne napeve, vsaj berilo in evangelij je poročevavec slišal v senjski škofiji peti po jako lepih napevih, starim monastičnim podobnih. Ker so po Pijevih načelih nekaj takih napevov ohranile oficialne koralne knjige, ohranili menihi še posebej za svoje liturgične slovesnosti, bi jih morali ohraniti tudi mi in pridejati misalu vsaj zadaj kot napeve »ad libitum«. Samo točno zapisati bi jih bilo treba.

v teh izdajah ni dobro urejen in da je glasbeni del staroslovenskega misala, če je tako urejen kot češka izdaja in krške, nujno potreben temeljitega pregleda. Sreča je, da še ni natisnjen in da so poprave še mogoče. Pa če bi bil glasbeni del prav že natisnjen, bi se moral, če je tak, kakor težko drugačnega pričakujemo, pač ves preurediti in nanovo natisniti, kajti tako prirejen koral, kakor ga kažejo »Misi slavnije« in »Pěníje« bi delu, ki je po literarni plati priznano izborno, v glasbenih krogih vzel ves ugled. Če bi bil glasbeni del izšel pred preiskavami solesmeskih benediktincev ali vsaj pred Pijevo reformo, bi se dal opravičevati. Takega danes ne more nihče zagovarjati, kakor n. pr. nihče ne more zagovarjati suženjski se izvirnika oklepajočega, besedo za besedo, obliko za obliko, skladje za skladjem prenašajočega prevoda katerega koli literarnega dela. Ker bo ta izdaja staroslovenskega misala tipična i po besedilu i po glasbi in veljavna za vse kraje, kjer bo v rabi, to pa ne samo za nekaj desetletij, ampak za stoletja, bo pač naloga in skrb komisije, ki misal pripravlja, bo naloga tudi vsega episkopata, ki se za ta misal zavzema, poskrbeti, da bo izdaja tudi po glasbeni plati resnično dobra, vzorna, sine ruga et macula, ne mrtev faksimile, ampak živ odsev katoliške cerkve, ki se ne izživlja v otrplih oblikah, ampak njenemu nauku, njenim nravstvenim zahtevam vsakateri, najbolj pa neugodne razmere izvabijo novih, v nji skritih sil, tako da katoliška resnica, katoliška npravstvenost za-blešči v novem sijaju.

IZ KULTURNEGA ZIVLJENJA.

Dijaška tečaja na Gori Oljki in v Stični.

Mladinsko gibanje, ki so ga sprožili leta 1924 mladinski dnevi v Mariboru, je bilo letošnje poletje nenavadno živahno. Niso se sicer vršili večji mladinski tabori, pač pa je bilo znotranje delo po društvih in na tečajih zelo intenzivno. Dočim pa so se naša podeželska društva zadovoljila samo s tem, da ideje mladinskih dnevov v podrobnem delu praktično v ljudstvu uresničujejo, se je naša inteligenca, posebno dijaštvo, prizadevalo, da poglobi in izpopolni vsestransko naš mladinski program. V to svrhu sta se vršila dva širokotezna tečaja, eden na Gori Oljki v Savinjski dolini, drugi v Stični na Dolenjskem. Prvega je vodil dr. A. Korošec, drugega pa Franc Terseglav.

Oba tečaja pomenita nov mejnik v našem katoliškem pokretu. Po vsem svojem zamislu sta tečaja drug drugega izpopolnjevala, deloma pa šla tudi vsak svojo pot.

1. Tečaj na Gori Oljki 16., 17. in 18. julija je organično nadaljeval ideje mladinskih dnevov, samo da jih je filozofsko in sociološko poglobil in dalje oblikoval. V zmislu narodno-obnovitvenega programa mariborskih mladinskih dnevov je posvečal pažnjo vsem poljem, veri, kulturi in gospodarstvu. V verstvu (ref. prof. Bogovič) se je dijaštvo natančno razgovorilo o novodobnem monastičnem in

evharističnem gibanju, prav posebno se je dijaštvo poglobljalo v zmi-sel frančiškanske, benediktinske, salezijanske in jezuitske pobožnosti. Poudarjala se je potreba novega odnosa do narave, posestrimstvo z božjo naravo v duhu sv. Frančiška As. in poživitev kat. liturgične pobožnosti. Verstvo se izraža v kulturi, zato mora prinesiti poživitev verskega duha tudi poživitev kulture, posebno umetnostne in socialne (ref. dr. Puntar, Koblar, dr. Kovačič, Pušenjak, Vesenjaj, dr. Korošec, Šedivy, Krajnc in dr. Jeraj). Novo duševno gibanje, ki je o njem podal izčrpen referat dr. Stelč, se posebno kaže v literaturi in upodablja-joči umetnosti. Tu se je ugotovil med dijaštvom nov svež polet iz na-turalizma in suhoparnega realizma v romantično smer. Nova mladina hoče delati iz naroda za narod, iz narodne duše preteklosti in se-danjosti zajemati najboljše stvari. Združena z istim narodnim genijem, ki preveva slovensko ljudstvo tekom dolgih stoletij njegovega obstoja, hoče mladina ustvariti umetnost, ki ne bo živela lastno aristokratsko življenje, temveč živela za narod in z narodom. Vsled tega ni nič bolj dijaštvo na tečaju zavzemalo kakor vprašanje, kako premo-stiti prepad med slovensko inteligenco in na-rod om, ker je ta glavna ovira za poroditev nove umetnosti. Velik umetniški polet pa je mogoč samo, ako so dani za to tudi socialni in gospodarski pogoji. Narodna kultura je nekaj celotnega, mora ob-segati tudi gospodarsko in socialno povzdigo. V tem oziru so se po-dali tudi novi vidiki za preobrazbo stanovske in gospodarske kulture slovenskega naroda. Ves tečaj je prevzemal svež in vesel mladinski duh, pristna slovenska domačnost, poživljala ga je slovenska pesem in zvečer je žarel na hribu veličasten kres kot simbol novih moči, ki prekvašajo slovensko narodno kulturo.

Dr. J. J.

2. Dijaški dnevi, ki so bili sredi avgusta tega leta v cistercijan-skem samostanu v Stični, so združili staršo dijaško generacijo, ki z eno nogo že stoji v javnem življenju, z mlajšo, katera se še uči in strastno išče in ki bo šele pravi nositelj onih idej, ki danes v naši sredi klijejo. Ti najmlajši so še tihí, zaprti vase, polni notranjega ognja, in so nas brez dvoma uže prehiteli, česar se, jaz mislim, sami zavedajo. Da naš pokret med mladino ni enoličen, dokazuje tudi to, da se križajo v njem že zdaj različni toki. Ne izvirajo pa iz protislovnih nasprotij logične vrste, ampak iz polnosti življenja, ki je ne-kaka complexio oppositorum, katera se dopolnjujejo. Tako so eni krščansko-socialno usmerjeni, bolj racionalisti, ki izhajajo iz več ali manj dovršenega socialnega sistema na katoliških moralnih osnovah, iz katerega hočejo družbo preosnovati; seveda niso nič manj entu-zijasti kakor drugi, ki se imenujejo neoromantiki, ki imajo nekako bolj umetniško koncepcijo veseljstva, ljubijo srednji vek, poudarjajo inten-zivno vzgojo individua in vrednost stanovske in občestvene izobrazbe. Oboji imajo prav, kajti krščanski socializem kot živa preobražujoča sila bo izšel le iz generacije, ki bo šla skozi tako šolo, kakor si jo zamišljajo naši mariborski novoromantični tovariši. Niso pa naše vrste samo vertikalno razčlenjene; skozi obe ti skupini gre horizontalni pre-rez, to je, v skupini A imamo tipe, katerim odgovarajo po drugih

znakov sorodni v skupini B. Tako n. pr. nekaterim v obeh taborih ne ugajajo po šolskem načinu prirejena predavanja z debatami, kakor so bila tudi stičenska, ampak bi rajši spontane izlive iz polne duše v prosti naravi pod šotori itd. itd. So eni, ki si mislijo mladokatoliški pokret čisto kot svobodno silo, ki po sebi družijo sorodna, od Duha prevzeta srca, dočim si ga drugi ne morejo predstavljati drugače kakor v trdnih formah izorganiziranega. Družijo pa vse nekaj tako pristno katoliškega, da se nihče izmed starejših, ki je bil v Stični, najsij še tak, recimo, tradicionalist, ni počutil tujca v tem svetu, ki kipi in vre, toda zajema globoko iz katoliških virov. Značilno je, da je med to mladino prav beseda katoliški prišla zopet do svoje časti, da o kakem zabrisanem krščanstvu ni bilo niti govora, da so se odklanjali vsakovrstni eticizmi, da se je katolištvo poudarjalo ne samo kot izraz milostnega v Boga pogobljenega življenja ali kot norma naših socialnih odnosov, marveč tudi kot sila, ki daje človeštvu politično formo, ki vlada in združi človeštvo v kraljestvo nebesno na zemlji. In tako se je poslušavcu sredi križnih obokov najstarejšega samostana in krščanskega kulturnega središča v Sloveniji zazdelo, da je v teh mladih ljudeh oživel duh onih, ki so nekdanj s tolikim pogumom in požrtvovalnostjo snovali civitas christiana sredi paganizma, barbarizma in krute samovoljnosti in samoblastnosti osvajalcev. Značilno je, da je na stiških dnevih padla beseda o demokratični theokraciji ali theokratični demokraciji kot političnem idealu katolikov v bližnji prihodnosti. »Z eno besedo« — tako je dejal eden izmed govornikov — »iz odnosa človeka do soljudi, iz njegovih odnosov do vseh političnih in socialnih zadev in problemov, se mora spoznati, da-li je pravilen tudi njegov individualni odnos do Boga in narobe. Ali z drugimi besedami: katoliški religiozni svetovni nazor nujno vsebuje tudi katoliški politični, družabni nazor; vsaka indiferenca, ki bi dovoljevala pravilno razmerja vsake posamezne duše do Boga, dočim bi naši družabni odnosi, naše politične maksime, naše socialno delovanje stalo izven tega odnosa in bi sledilo čisto svoji, od naše nabožnosti neodvisni zakonitosti — je protislovje, je nekatoliška, je neznosna. Tako čuti naša mlada katoliška generacija, morda bolj nego predidóča; njo ta neskladnost boli bolj kot vse drugo, ona ji ne priznava pravice do obstoja in se ob njej nikoli ne bo pomirila.« To je bil leitmotiv stiških dni, to je zvenelo iz vsakega predavanja in debate: mi se nočemo samo imenovati katoličani, mi hočemo katoličani tudi b i t i ; nam je katoliško življenje iz naših najglobljih globin izvirajoča potreba, dejanje, ki preosnuj z nami vse človeštvo in zgradi novo družbo. To je, kar spaja naše najmlajše s početnikom katoliškega gibanja, Mahničem, kar jim vtiskuje pečat aktivnega, bojujočega se, k slavi, moči in časti Kristusovega telesa na zemlji stremečega katoličanstva, pri vsej modernosti in umevanju ter upoštevanju posebnih razmer in teženj našega časa. Razume se, da so se v Stični vsi politični in socialni problemi izvajali, nanašali in vračali v religiozni problem, v vprašanje prešinjnosti duše z božanstvenim, nje-

nega življenja v Bogu, njenega posvečevanja, in, kakor je bilo pričakovati, so debate okoli tega pokazale, da so mlade duše najbolj strastno od tega vprašanja prevzete, najbolj na njem interesirane in da se najbolj ob tem mučijo, tu iščejo in hrepene po zadovoljitvi. Kakor se je pri političnih problemih debata najbolj tikala razjasnitve odnosa med avtoriteto in demokracijo, upravičenosti ali neupravičenosti diktature, stališča katolištva do državnih oblik in strank, razmejitev med krščansko in buržuazno demokracijo, in kakor se je pri socialnem delu najživahnejša izmenjava misli razvnela okoli vprašanja upravičenosti ali neupravičenosti aktivnega upora, tako se je pri poglavju »religiozna obnova« najbolj debatiralo o tem, kako človek Boga dojema, ali »racionalno« ali »čuvstveno«. Ne moremo reči, da bi se bila v Stični ta zadeva »rešila«, toda vsi so soglašali o tem, da je praktična pot k obnovi in poglobitvi verskega življenja ona, ki jo kaže cerkev, in da je na tem praktičnem bogoslužnem razpoloženju in življenju, na soživljenju s cerkvijo, vse ležeče, ne pa na golem človeškem modrovanju. Predavali so gg. dr. Gvido Rant, dr. Josip Jeraj, dr. Andrej Gosar, dr. Angelik Tominec, Fran Erjavec, dr. Engelbert Besednjak, dr. Puntar, Franc Terseglav in opat stiški, dr. Avguštin Kostelec. Bilo je mogoče preveč in za prihodnjic se je izrekla želja, da bi se osredotočili bolj okoli enega samega problema. Enemu pa se meni zdi, da se ne da nič ugovarjati, temu namreč, da so bila skoro vsa predavanja skrbno pripravljena, nekatera že dolgo prej, čisto izdelana ter večinoma celo na gotovo spisana. Če se že držimo starega načina sistematičnih predavanj, tečajev, potem je gotovo, da se ima hasek samo od dobro pripravljenih, ne pa v zadnjem hipu v naglici sestavljenih ali celo čisto ex abrupto prednašanih lekcij, na čemer so dozdej skoro vsi podobni tečaji trpeli. Debata pa je bila čisto prosta, ker se nihče po ničemer in nikomer ni čutil stesnjenega in je tako lahko iz duše vse privrelo na dan. Ogromni delež na uspehu imajo očetje cistercijanci, na čelu jim gospod opat, ki je s svojo ljubeznivostjo in prizanesljivostjo ter vedrostjo in zaupanjem v mlade duše takoj, ko smo prestopili prag, ustvaril razpoloženje, v katerem so se naše duše odprle Velikemu. Da je k temu pripomogla tudi krasno izvajana liturgija častitih naših gostiteljev, ki je napravila na naše duše neizbrisen vtis, se tudi ne sme pozabiti. Za vse udeležence bo Stična eden najlepših spominov življenja. tf.

Delavska dneva v Mariboru.

7. in 8. septembra sta se vršila v Mariboru delavska dneva. Že na mladinskih dnevih se je uvidelo, da bo treba za vsak stan posebej napraviti obnovitven kulturni program. Za delavstvo se je to storilo na mariborskih delavskih dnevih. Osrednja točka vseh referatov, ki so se na njih vršili, je bila stanovska delavska kultura. O njej so govorili Stabej, Semenič in Žebot že prvi dan. Jedro stanovske delavske kulture je izluščil dr. A. Korošec drugi dan v svojem sijajnem referatu. Delavska kultura je nekaj samoniklega, ki jo morejo ustva-

riti le delavci. Izražati se mora v svojevrstni delavski kulturi, ki se razodeva v delavski družini, vzgoji, šoli, obleki, stanovanju in celotnem življenju. Dr. Veble je govoril o delavskem domu, ki naj bo zavetišče delavske družine, Marko Krajnc o delavskih voditeljih, ki morajo rasti iz delavstva samega. Očrtal je lastnosti idealnega voditelja, ki se razodevajo najlepše v našem največjem slovenskem delavskem voditelju dr. Kreku. Dr. Jeraj je govoril o temeljih delavske izobrazbe, ki edina more delavstvu zasigurati trajne uspehe na socialnem in političnem polju. Izobrazba mora biti pristno delavska in narodna, ker je tudi delavec član ljudstva. Vsi bogati viri naše slovenske in jugoslovanske književnosti in umetnosti se morajo našemu delavstvu odpreti, tudi naši klasiki, ker velika dela imajo to lastnost, da so tudi preprosta in dostikrat preprostim ljudem bolj razumljiva kot preosvitljencem.

Vse referate in celotno delavstvo (okoli 500 udeležencev) pa je prevevala ena velika misel, da je prišel čas, da delavstvo po dolgotrajnih bojih za politično in gospodarsko neodvisnost na zunaj pokaže svojo zrelost v pozitivnem delu in plemenitem bratskem tekmovanju z drugimi stanovi v občini, pokrajini, državi ter sploh celotnem javnem in zasebnem življenju. Treba je, da pride sčasoma iz samo negativne razredne **do pozitivne stanovske zavesti** ter da z drugimi sloji vzajemno ustvarja ljudsko kulturo. Izraz tega novega hotenja pa bo novo delovno občestvo med delodajalcem in delavcem, ki pa mora temeljiti na pravicah in ljubezni. Spoznati morata delavec in podjetnik — posebno še slednji — da more le vzajemno sodelovanje obeh dati zdrave temelje novemu življenskemu in gospodarskemu občestvu bodočnosti. Dr. J. J.

Socialni tečaj v Lyonu.

V Lyonu se je v poletju 1925 vršil XVII. socialni tečaj (Semaine sociale), ki se je bavil izključno s problemom avtoritete. S pogledom na obstoječo krizo avtoritete so predavatelji obravnavali o bistvu in izvoru avtoritete in njenih funkcijah v zasebni in javni družbi. Posnetki, ki jih je objavila Chronique sociale de France XXXIV, n. 8—9 (avg.-sept. 1925) nudijo pogled v temeljita predavanja, ki bodo izšla posebej in o katerih bomo še spregovorili.

FILOZOFIJA.

Aleš Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zv. II. [Bogoslavna Akademija v Ljubljani, knjiga II.] Ljubljana 1923/24. 8°, 627 str.

Aleš Ušeničnik, **Ontologija**. Učbenik. [Bogoslavna Akademija, knjiga VI.] Ljubljana 1924. 8°, 60 str.

Kdor je čital I. zvezek Ušeničnikovega »Uvoda v filozofijo«, je gotovo želel, naj nam dr. U. poda čimprej še druge dele svojega Uvoda, da bomo imeli v rokah cel sistem filozofije. Ta želja se nam

je izpolnila. Imamo pred seboj II. zvezek Uvoda s kozmologijo, psihologijo, teodicejo, filozofijo vere in etiko in filozofijo nesmrtnosti, a ontologijo vsaj kot kratek »učbenik«.

Vsak prijatelj filozofije bo neumornemu pisatelju srčno hvaležen za delo, ki se tako odlikuje med podobnimi s svojo jasnostjo, didaktično spretnostjo in srečnim spajanjem starega z novim.

Žalibog se v tem poročilu in oceni ne morem toliko zadržati pri posamnostih, kakor bi zaslužile in kakor bi želel. Le nekaj opazk, ki se tičejo najvažnejših nauk.

Hilemorfizem zavzema pri U. najodličnejše mesto med vsemi teorijami, ki razlagajo naravo anorganskih in organskih teles. To se strinja popolnoma z Aristotelom in vso skolastično filozofijo, ki v vsakem telesu loči materijo (hyle) in formo (morfé): ono, kar ostane, ko se telo spreminja, se imenuje materija, ono pa, kar ne ostane, se imenuje forma. Le tako je mogoča sprememba, če nekaj ostane, toda ne vse. Vendar pa po pravici pravi U. (Uvod, 40): »Dasí ima skolastična teorija važne razloge zase, vendar ni mogoče tajiti, da je tudi tu dosti teme, zlasti odkar je pozitivna veda odkrila toliko novih ugank.« Med ta vprašanja, na katera skolastični hilemorfizem nima jasnega odgovora, spada posebno ono: odkod so nove forme pri postajanju in zopet stare forme pri razpadanju teles, in zakaj pri razpadanju postajajo vedno iste one forme, ki so prej bile izgínile, ko je postalo novo leto iz več raznih teles? Tudi odgovor U. (Uvod, 126), da forme »rezultirajo«, ni dovolj jasen.

Zdi se mi, da izvirajo ugovori proti Aristotelovemu hilemorfizmu večidel odtod, ker se podstavlja, da je Aristotel poznal le eno materijo in formo v telesih, realno različni med seboj; v tej podmeni morebiti ni mogoče spraviti v sklad vseh izrekov o materiji in formi. Tako je nakopičil n. pr. Zeller (Die Philosophie der Griechen³, II. Teil, 2. Abt., 339—348) svoje ugovore ter prišel do zaključka, da se je zapletel Aristotel v protislovje. Njemu pritrjuje tudi Baeumker (Das Problem der Materie in der gr. Phil. 247—261; 288—290). Ali Aristotel ne pozna le realno med seboj različni materijo in formo, ampak tudi take, ki so med seboj realno identične, imenuje jih »zadnja materija in forma« (Met. H, 6; 1045 b 17—19): »ἔστι δ' ὡσπῆρ εἶρηται, καὶ ἡ ἐσχάτη ὄλη καὶ ἡ μορφή ταυτό — kakor je bilo rečeno, je zadnja materija in forma isto«, seveda le realno, ne umski. Zato se zadnja forma more od svoje materije le abstrahirati, a ne dejansko ločiti, kakor se splošni pojem »človek« abstrahira od posamnega človeka, Sokrata, o katerem se izreka v nominativu: Sokrat je človek.

Zadnja forma je to, kar izraža definicija, bitnost; a zadnja materija je ono posamno, katero ima to bitnost: Sokrat je zadnja materija, a človek je zadnja forma.

O zadnji materiji velja ona definicija, katero navaja U. (Uvod str. 33) iz Aristotelove metafizike (Met. VI. [VII.] 3; 1029 a 20—21): »λέγω δ' ὄλην ἢ καθ' αὐτὴν μήτε τί μήτε ποσὸν μήτε ἄλλο μηθὲν

λέγεται οἷς ὁρίζεται τὸ ὄν — zovem materijo ono, kar samo po sebi ni niti kajstvo niti kolikost niti kaj drugega, s čimer je določeno to, kar je.«

Da je to definicija zadnje materije po Aristotelu, je razvidno iz razloga, ki ga navaja Aristotel, zakaj materija ni niti kajstvo niti kolikost itd. Pravi namreč (ib. a 21—25): *ἔστι γὰρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ᾧ τὸ εἶναι ἕτερον καὶ τῶν κατηγοριῶν ἑκάστη· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς οὐσίας κατηγορεῖται, αὕτη δὲ τῆς ὄλης. ὥστε τὸ ἔσχατον καθ' αὐτό οὔτε τι οὔτε ποσὸν οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐστίν* — je namreč nekaj, o čemer se vsaka izmed teh reči dopoveduje, katera ima drugo bitnost kot vsaka izmed kategorij; kajti vse drugo se dopoveduje o substanci, a ta o materiji. Zato ni zadnje samo po sebi niti kajstvo niti kolikost niti kaj drugega.«

Zato ni materija sama po sebi niti kajstvo niti kolikost itd., ker je materija subjekt vseh predikatov, a sama ne more biti predikat. To pa, o čemer se dopovedujejo vsi predikati, a samo ne more biti predikat, je posamno ali individuuum, n. pr. Sokrat, v kolikor se od njega umski ločijo in abstrahirajo vsi predikati, tudi kategorije.

O tej materiji in njeni formi govori Aristotel v svoji Metafiziki ali »Prvi filozofiji«, kakor sam pravi, na koncu prve knjige svoje Fizike (Phys. 1, 9; 192 a 34—b 2), kjer razlikuje dve vrsti form: fizične ali minljive in druge, ki niso fizične ali minljive (*περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλαὶ καὶ τίς ἢ τίνες εἰσὶ, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι, ὥστε εἰς ἐκείνων τὸν καιρὸν ἀποκείσθω, περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὕστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν*).

Zadnja ali metafizična materija je čista možnost, nespoznatna, brez bitka itd. ter ima vse od svoje metafizične forme.

Ne more mi biti namen, v okviru ocene podati popoln pregled Aristotelovega nauka o materiji in formi. Hotel sem le opozoriti na obilen vir ugovorov proti hilemorfizmu in vir odgovorov: ako se predmneva, da sta materija in forma vedno realno različni, sledijo mnogi ugovori, ki jih ni v podmeni, da se zadnja materija in forma ne razlikujeta realno, ampak le umski.

Se eno vprašanje glede hilemorfizma, ali ki je zvezano s podlago hilemorfizma, substancialno meno! U. loči (Uvod, 348) naravno in sistematsko vrsto v organizmih. Vpraša se, ali se tudi v anorganskem svetu loči naravna vrsta od sistematske, in zdi se, da mi razloga, temu oporekati. Zato pa imamo tudi v anorganskem svetu isti težki problem: kako moremo spoznati, ali se dve telesi ločita po naravni vrsti ali po sistematski. Iz tega sledi drugo vprašanje. Substancialna mena je prehajanje iz ene vrste v drugo. Ali se zahteva pri tem naravna vrsta ali sistematska?

Ali čas je že, da se obrnem k psihologiji. Še bolj kot v kozmologiji se poslužuje U. v psihologiji rezultatov pozitivnih znanosti, tako da nam podaja občiren pregled ne le spekulativne, ampak tudi eksperimentalne ali pozitivne psihologije. Vendar pa se vidi, da za rešenje najvažnejših problemov o netvarnosti, edinosti, svobodi ni potrebna

eksperimentalna znanost. Vedno so še stari dokazi sv. Tomaža najboljši. S tem pa ni rečeno, da ni tudi tukaj temnih vprašanj, če tudi jih U. ni zbral v eno celoto kakor v kozmologiji. Tudi če vemo, da je duša »dej telesa« — actus corporis, je vendar edinstvo duše in telesa v eni celoti in eni naravi skrivnost za nas ne manj kakor za sv. Gregorja iz Nise, ki se poziva na to skrivnost, da pokaže, kolika skrivnost je edinstvo božje in človeške narave v Kristusu (Orat. catech. maior, cap. 11; ed. Méridier, Paris 1908, 69—70). Ponavljajo se namreč ona temna vprašanja, ki spremljajo hilemorfizem že v anorganskem svetu.

Iz psihologije je izločil U. problem nesmrtnosti in ga postavil na konec vsega Uvoda, kjer je kakor pogled v bodočnost.

Pr eden pa U. konča svoj Uvod, povede nas še na ono polje filozofije, ki obsega najvažnejša vprašanja o Bogu in o našem odnosu do Boga: to je teodiceja, filozofija religije in filozofija nraavnosti ali etika.

Teodiceja razpravlja o treh temeljnih vprašanjih o Bogu: kako dokažemo, da je Bog? kaj je Bog? ali je monizem resničen? U. odgovarja na moderen način na ona vedno nova vprašanja, ki niso nikdar pustila človeškemu duhu mirovati, dokler ni našel pravega odgovora: je eden živi osebn Bog, ki je vse ustvaril in ki nas ljubi ter za nas skrbi, brez čigar sodelovanja ne moremo ničesar niti storiti niti hoteti. Iz tega, kar spozna razum s svojo naravno močjo o Bogu, U. dosledno izvaja glavne teze verske filozofije in etike. K bitnosti religije spada molitev in žrtev. Vse življenje mora biti orientirano po religiji. A ni religije brez spoznanja, da je Bog »summum bonum« — najvišja dobrina.

Kakor za religijo, tako je tudi za etiko Bog kot »summum bonum« temeljni pojem in vir nraavnosti in blaženstva. Iz tega izvaja U. bitno pravilo nraavnosti (Uvod, 533—4): »Bog, ki je summum bonum, ljubi sam sebe z neskončno ljubeznijo, vse drugo pa ljubi po razmerju ad summum bonum. Zato mora tudi človek vse ljubiti po tem razmerju k Bogu. V tem zmyslu bi lahko dejali s Schelerjem, da je najvišje, ljubiti z Bogom (mitlieben). Ljubezni do Boga se mora podrediti in pokoriti vse drugo. Le po tej ljubezni se meri nraavnost vseh drugih dejanj. Nobeno dejanje ni nraavno, ki tej ljubezni nasprotuje, in vsako je tem bolj nraavno, čim bolj je v njem vsebljena ta ljubezen.« Prelep je to odgovor na vprašanje: »Kaj je nraavno?«

Drugo je potem vprašanje, kako moremo razsoditi, kakšno delo odgovarja ljubezni božji. U. pravi (Uvod, 532), da to presoja naš naravni razum, »ki iz odnosov vrednot do prve vrednote zlahka spozna najsplošnejša nraavna načela in njih najstvo«.

Vsa etika kakor tudi teodiceja in filozofija religije se čitajo z velikim užitkom. Vidi se, da je U. pisal z umom in srcem. Zato mi je jako žal, da se moram posloviti od Uvoda, da prejdem k Ontologiji.

Svoje »Ontologije« ne prišteva U. k »Uvodu«, marveč mu je le »učbenik, ki mu ima služiti kot kratek načrt obširnejšega ustnega predavanja. Ima le 57 strani, vendar obsega vse važnejše stare in

nove ontološke probleme. Ni to le nekakšen popis ontoloških tez, ampak pisatelj nam podaja tudi razne odgovore z veliko objektivnostjo, navaja dokaze za svojo tezo in odgovarja na ugovore. Človek se mora kar čuditi, kako je bilo mogoče toliko gradiva tako temeljito in pregledno podati v tako majhni knjigi.

Ni mi mogoče o vsaki posamezni tezi izraziti svoje mnenje; omejiti se moram na temeljne pojme in probleme.

Predvsem sta taka pojma analogija bitja in razlika med aktom in potenco. Glede analogije bitja popolnoma soglašam z U. Kar se pa tiče nauka de actu et potentia, ki se ga po vzgledu Aristotela in sv. Tomaža poslužuje za izsleditev mnogih problemov, mislim, da ne bodo brez koristi neke opazke na temelju Aristotela.

U. pravi (Ont. 10): »Možnost kot vzprejemljivost deja ima k deju kot svojemu dopolnilu transcendentalen odnos in se zato od njega stvarno loči.« Zdi se mi, da je treba ločiti metafizični in fizični dej, metafizično in fizično možnost, kakor sem omenil prej glede hilemorfizma razliko med fizično in metafizično formo, odnosno materijo. Če se ta metafizična forma od svoje materije ne razlikuje stvarno, marveč le umski, se tudi metafizični dej od svoje možnosti ne loči stvarno, ampak le umski.

Zdi se mi, da realna identičnost metafizičnega deja in njegove možnosti — poslednje materije in forme — z umsko razliko služi Aristotelu kot temelj, na katerem rešuje trojni problem, ki ga pred njim niso mogli prav rešiti: kako moremo imeti splošne in vendar realnoveljavne pojme? kako more biti več bitij, a ne le eno? kako se omejuje dej?

Da moremo imeti splošne realnoveljavne pojme, moramo imeti pojme, ki se morejo dopovedovati o raznih posameznih osebah ali rečeh v nominativu. Zato pa mora biti pojem realno identičen z posamezno osebo ali rečjo, vendar pa tak, da se more misliti brez posamezne osebe ali reči, t. j. mora biti od posamezne osebe ali reči umski ločen. Da torej moremo imeti o kakih posameznih osebah ali rečeh splošen realnoveljavni pojem, mora posamezna oseba ali reč biti sestavljena iz možnosti in deja, ki sta umski, ne pa stvarno ločena.

Problem, kako more biti več bitij, a ne eno samo, je prav za prav isti: kako morejo biti razne posamezne osebe ali reči? Zato morajo biti med seboj stvarno ločene in vendar biti nekaj identičnega. To pa je mogoče le, če je posamezna oseba ali reč sestavljena iz možnosti in deja, stvarno identičnih in umski ločenih. (Met. N, 2; 1089 b 29—30): *»ἐπὶ τῶν τότε τι ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τότε τι, εἰ μὴ τι ἔσται καὶ τότε τι καὶ φύσις τις τοιαύτη* — glede posameznih se vpraša, kako more biti mnogo posameznih, ako ni nekaj i posamezno i neka taka narava.« T. j. ta problem se ne more, kakor se zdi, drugače rešiti, kot tako, da smatramo posamezno realno identično z naravo ali pojmom ali metafizično formo, umski pa ločeno od nje.

Problem, kako se omejuje dej, se slično rešuje v duhu Aristotelovem. Vpraša se, kako more biti ono, kar je splošno, obenem posamezno. Odgovor je isti, kakor na prvi in drugi problem: splošno more biti obenem posamezno, ako je s posameznim realno identično, a umski ločeno. Dej se omejuje po realni identičnosti s svojo možnostjo. Govor je torej o metafizičnem deju, ne fizičnem. Kako pa bi mogel biti fizični dej omejen po fizični možnosti, to tudi po razlaganju U. (Ont. 12) ni lahko umevno, posebno v problemu, kakšna je razlika med bistvom in bitkom (*essentia et existentia*), kakor U. priznava (Ont. 16).

Glede problema, kakšna je razlika med »*esse et essentia*«, ali kako se loči »*actus essendi*« od svojega subjekta ali možnosti »*essentia*«, želim le to pripomniti, da »*actus essendi*« ne pomeni vedno isto kar »*actus existendi*«, kakor tudi »*esse*« ni vedno isto kar »*existere*«. Ni le to problem, kako se loči *esse*, ki pomeni *existere* od svojega subjekta, ampak tudi *esse*, ki ne pomeni *existere*, namreč *esse*, ki ga ima subjekt po tem, da ima predikat.

Pri vseh teh pojmi, kakor tudi povsod, kjerkoli gre za razliko, ali je realna ali ne, je potreben jasen pojem o razliki med realno in umsko distinkcijo. U. nam podaja to definicijo (Ont. 28): »Razlika je stvarna, realna ali ontologična (*distinctio realis*), ako ena bitnost neodvisno od umske motritve ni druga; tako sta telo in duša dve stvarno različni bitnosti. Je pa umska (*distinctio rationis*), ako je odvisna od umske motritve.« Ta definicija je jasna; le to bi še bilo treba razjasniti, kaj pomeni ona »odvisnost ali neodvisnost od umske motritve«. Zakaj se pravi, da sta duša in telo dve bitnosti neodvisno od umske motritve? Zdi se mi, da zato, ker duša in telo ne moreta imeti istega subjekta, o katerem bi se mogla dopovedovati v nominativu. Ničesar ni, kar bi bilo obenem duša in telo. Človek ima dušo in telo, ali ni duša in telo. In to se mi zdi zmisel izraza sv. Tomaža (n. pr. S. th. 1, q. 85, a. 5, ad 3): *idem subiecto* (odnosno *diversum subiecto*). Realna distinkcija je nad onimi bitnostmi, ki so *diversa subiecto*, a umska distinkcija med onimi, ki so *idem subiecto*.

Mnogo je še problemov, o katerih razpravlja jedrnato in zanimivo U.: o objektivni možnosti, o splošnih svojstvih, o popolnosti, o najvišjih razpolih in o vzrokih bitja, a vsako teh vprašanj obsega dolgo vrsto drugih vprašanj. Vendar pa moram hiteti h kraju.

Iz srca se zahvaljujem Ušeničniku, da je daroval naši domovini svoj Uvod z Ontologijo, zreli sad neumornega pisateljskega in profsorskega dela, ki ga posvečuje že trideset let časni in večni koristi drage nam domovine. Naj Bog da svoj obilni blagoslov.

Sarajevo.

Franjo Šanc D. J.

O. Fra Ignacij Radić, **Problem trpljenja i veselja u životu ljudskom.** (Savremena pitanja sv. XVIII.) Mostar, Hrvatska tiskara F. P. 1924.

Trpljenje in veselje postaja v življenju v resnici vedno večji problem, zlasti ker se zdi, da je trpljenja več in več, tem manj pa veselja.

Dokler se je tehniška kultura spajala z bogatimi zakladi duševnih dobrin, ki so jih v toliki meri nakopičila krščanska stoletja, se je moglo še vedno govoriti o pravem napredku, ki je v različnih, zlasti pridobitvenih panogah res utiral nova pota. Toda čim bolj prevladuje v človeškem življenju goli, brutalni materializem, ki išče le telesnih dobrin, toliko večjo praznoto in brezcilnost čuti človek. Ves ta tehnični in družabni mehanizem je brez srca, ki nič ne doda našemu notranjemu življenju, ga ne pogloblja, ne zadovoljuje in ne daje sreče. Nasprotno, množe se glasovi, da je vprav moderna civilizacija vzela človeku srečo in srčni mir. (Prim. Keppler, *Mehr Freude* 10; »Soc. Misel« IV. 74.)

Zlasti se je bati, da se mladina, ki ji je želja po sreči in veselju ključ vseh misli, obrne v mrki pesimizem, čim doume vso porazno praznino materialistične kulture. Znaki so že tu. Keppler (o. c. 14) zaznamuje v zadnjih letih pred vojno 400% porast samomorov v Evropi. Po vojni, ko so se življenjski pogoji še poslabšali, bi bila tozadevna statistika najbrž še slabša. Zato se najboljši možje naše dobe pečajo z vprašanjem, kako zlasti v mladini poživiti življenjski idealizem in dati rodu moči, da gre veselo in plodonosno skozi življenje.

Temu namenu naj služi tudi Radićeva knjižica, ki jo je uredništvo »Savremenih pitanja« posvetilo hrv. kat. mladini z namenom, »podiči duhove, uliti u nje pouzdanje, dapače veselje za život, za rad, za žrtvu, za bol« — kakor omenja pisec sam v uvodu.

Razpravo je avtor razdelil v dva dela: prvih 35 strani je posvetil problemu trpljenja: splošnost trpljenja, nekaj varljivih sistemov, ki zmotno skušajo rešiti vprašanje življenja, trpljenje v luči krščanstva. Na ostalih 45 straneh nam pisatelj kaže potrebo veselja, kako je krščanstvo izvor veselja, kako nam more tudi priroda in umetnost postati vir radosti in socialni faktorji veselja.

Radićevo delo je lahko umljivo. Pisano je za širše kroge. Skoraj polovico brošure zavzemajo citati, ki jih je največ vzel iz Kepplerja (*Mehr Freude, Das Problem des Leidens, In der Schule des Leidens*). Seveda je s pridom prečital tudi Ušeničnika (*Knjiga o življenju*) in ga citira. Beseda je živa in čustvena, ki pridobi čitatelja, da z zanimanjem sledi toku misli. — Temperamentni slog je morda vzrok, da gre pisatelj mestoma nekoliko v ekstrem, zlasti ko slika sence modernega življenja (prim. str. 12, 13, 17, 42). Res je zopet, da se na takem ozadju svetloba resnice še bolj odžarja. Škoda, da se avtor pri nekaterih važnih vprašanjih ni dalje pomudil in jih natančneje obdelal. Mnogih problemov se le dotakne, ali pa jih na poseben način »reši«, n. pr. »svobodna misel je nesmisel« (str. 39). Sploh je delo treba vzeti v celoti, posamezni stavki bi se tu in tam ne dali z uspehom zagovarjati. Če pravi R., da je Pilat Kristusa obsodil kot revolucionarca (str. 29), se da to kljub napisu na križu težko vzdržati. Kaj je Pilat mislil o Kristusovi krivdi, je izrazil z besedami: »Kaj pa je ta hudega storil? Nič smrti vrednega ne najdem nad njim« (Lk. 23, 22). — Pregledneje bi bilo, da bi zmotne sisteme, ki

v uživanju iščejo življenskega smotra, vzel pod skupno poglavje utilitarizma in jih pod tem vidikom razdelil. Spencer, ki ga R. navaja kot zastopnika altruizma (str. 21), zastopa v resnici vmesno strujo tako zvanega evolucionizma. Darwinizem je prenesel na etično polje in skušal združiti v svojem sistemu individualni in socialni utilitarizem.

Središče razprave o veselju tvori osem blagrov. Sodim, da je pisatelj to zelo dobro pogodil. Pot, označena v pridigi na gori, je v resnici edina, ki vodi k sreči in veselju. Krščanstvo nudi srečo le onim, ki so doumeli ta Kristusov program. Le program osmih blagrov praktično apliciran na življenje ustvarja v globini srca zapiranje, trdnost in mirnost, ki je ne razburkajo viharji življenja. Šele v svitu osmih blagrov more postati človek s svojo usodo zadovoljen. Le odtod ona vedra mirnost otrok božjih, ki sicer tudi trpe — ravno ti često največ — pa se zavedajo, da je njihovo trpljenje blagrovano (Mt. 5, 5), ki vedo, da je nesreča nekako pogoj za človekovo srečo, in jih v tem, da iščejo posmrtnega veselja, obdaja občutje resnične sreče že tu na zemlji. — Knjižica bi gotovo na vrednosti pridobila, če bi jo R. ravno v tej smeri razširil in poglobil. Vzrok, da jih toliko po krivih potih išče veselja, ni vedno v tem, da bi iskanci tudi verovali, da bodo tako prišli do življenske sreče, ampak večkrat hodijo ljudje po krivi poti zato, ker so nad vsako drugo obupali. Neutešljiv klic po sreči, ki ga nosimo v duši, najde v prav umevanem krščanstvu odmev in zagotovilo, da v resnici tudi moremo postati srečni.

K poglavju o delu in veselju (str. 74) bi zato imel pripomniti, da je delo le na podlagi osem blagrov in samo s tem razpoloženjem blagoslov, vir veselja in moči. Sicer vemo, da delo samo še ni nikako veselje, nasprotno, človeku je v kazen in pokoro (I. Mojz. 3, 19) in vsak si skuša delo kar moč okrajšati in olajšati; nihče pa si ne predstavlja svoje sreče in blažene bodočnosti v napornem delu.

Ključ, ki nam razreši problem trpljenja in veselja je življenski nazor, ki trpljenja ne smatra za absolutno zlo, ampak ga doumeva iz gotovega moralnega reda, ki nujno poteka iz Boga — in ki išče veselja edinole v poštenem življenju, kar je edini vir resnične sreče, kolikor je pač človek more biti na zemlji deležen. In to je pisatelj tekem razprave dobro očrtal, zato je knjižica dobra in bodi vsakemu priporočena.

Dr. J. Ahčin.

Petronijević B., **Osnovi empiriske psihologije**. 2. izd. Druga sveska: Elementi svesti. Sa 26 slika u tekstu. Beograd. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. 1925. (V ciril.) Str. VIII, 130.

Prvi zvezek (ki ga nisem prejel) je razpravljajal najbrž o zavesti (svesti) vobče, ta govori o prvinah v zavesti, zlasti o »senzacijah« in »emocijah«. Snov je dosti izčrpno obdelana. Jako dobro so označena pri mnogoterih vprašanjih, ki še niso končno rešena, razna mnenja in razlogi za to ali ono mnenje. Tu je po moji sodbi posebnost in posebna vrednost tega dela.

Manj me je zadovoljila razprava o elementih v svesti vobče; njih razdelitev (str. 5) se že na oči vidi izumetničena.

P. loči 7 čutil (poleg 5 navadnih še čutilo orientacije in muskularno čutilo), a kvalitativno 10 skupin senzacij: občute pritiska (1), muskularne (2), temperaturne (3), občute vonja (4), okusa (5), sluha (6), šumov (7), in tri razne skupine vidnih občutov, svetlega (8), belega in črnega (9), pa barv (10). Bolj jasno bi bilo, ako bi najprej razložil čutila in po teh šele skupine občutov. Sedaj navaja čutilo orientacije, a nobene skupine občutov, ki bi se ji pridevala, torej čutilo brez občutov!? Zopet pa navaja skupine občutov, ki jih ni lahko pridevati enemu čutilu (n. pr. občute pritiska in temperature). In res uče drugi moderni, da ni koža enoterno čutilo, temveč da so neki kožni deli občutni samo za pritiske, drugi za dražljaje toplote, še drugi za dražljaje mraza in zopet drugi za bolečino.

Jezikovno se mi zdi v takšnem delu čudna beseda »zamerka« (v kazalu in str. 4) v pomenu »opazka«.

A. U.

Kratochwil J., **Problém mystické intuice** ve filosofii středního věku. V Olomouci 1925. Nakladem Vychovatelských Listů. Str. 39.

To je iznimek iz večjega dela »Mystika středního věku«, ki bo skoraj izšlo kot II. del Filozofije srednjega veka (I. del je izšel 1924). K. podaja kratek pregled zgodovine mistike od prvih časov krščanstva do Tomaža Kempčana in Čeha Tomaža Štitnega († 1401). V zadnjem poglavju označuje mistično gledanje kot posebno duševno funkcijo, ki se bistveno loči od navadnega spoznavanja.

Zato mističnih spoznav nobena beseda ne more zadostno izraziti — mistična beseda je »molk« —, kakor jih ne more obseči noben pojem. Javljata se v zgodovini mistike dva tipa: eden bolj emocionalen, drugi intelektualen. Tako je bil sv. Tomaž Akvinski »tip intelektualnega mistika«. Krščanska mistika se pa ostro loči od novoplatonskega panteističnega misticizma.

Na koncu je dodana najnovejša literatura o mistiki. Delce priporočamo.

A. U.

Ettlinger M., **Geschichte der Philosophie von der Romantik bis zur Gegenwart**. (Philosophische Handbibliothek, B. VIII.) Str. VIII in 326. München-Kempten 1924. Kösel-Pustet.

Ni lahka naloga, pisati zgodovino filozofije naše dobe. Saj je naša doba izrazito prehodna doba, zato brez velike enote, brez enotnih idej-vodnic. E. se je tega dobro zavedal, toda ni se vdal historično-psihološkemu relativizmu in skepticizmu, kakor toliko drugih (s Spenglerjem), temveč izkuša tudi v tem na videz kaotičnem stanju doumeti neke glavne težnje in gonilne sile, ki je mogoče po njih razdeliti vso dobo filozofsko v razdobja. Tako se mu je odkrila ta razdelitev: I. filozofija romantike (univerzalizma) od Fichtejeve »Wissenschaftslehre« (1794) do Heglove smrti (1831), doba romantičnih sistematikov (Fichte, Schelling, Hegel), problematikov (Schleiermacher, Schlegel, Baader, Schopenhauer) in psihologistov (Fries, Herbart, Beneke); II. doba epigonov (specializma) od 1835 do 1865, doba materialistov in pozitivistov (Feuerbach, Karl Marx), verskih filozofov in estetikov (I. H. Fichte, Deutinger, Vischer), psihologističnih sistematikov (Lotze, Fechner) in novoaristotelikov

(Trendelenburg, Bolzano); III. doba novih metodičnih in kulturno-filozofskih pogledov (1865—1900), doba novokantovstva (Cohen, Windelband), novopsihologistov in biologistov (Wundt, Lipps, Dilthey), kulturnih in življenskih filozofov (Nietzsche, Tönnies, Eucken, Hertling), monističnih in teističnih metafizikov (E. Hartmann, Fr. Brentano, O. Willmann); IV. nova doba metafizike (1900 dalje). Pri vsaki dobi se dodatno ozre tudi na nenemško filozofijo (le v dodatku, »ker so bili v vsej tej dobi nemški miselci vodilni«).

Za vsako dobo podaja najprej splošno označbo, za to kratek biografski pregled, potem pa opis idejnega dela posameznih miselcev. S posebno skrbjo kaže na idejne vezi, zlasti na vplive Kantovega kritიცizma, ki je bil odločilen tudi za osnovno razdelitev v štiri razdobja. Tako dobi vsa doba vendarle, če ne idejne enote, vsaj nekakšno enoto polarnosti, po pozitivni ali negativni orientaciji ob Kantu.

Delo je zlasti radi teh idejnih pogledov in pregledov zanimivo in poučno. Sistematičnih podrobnosti (kakor jih nudi n. pr. Überweg) seveda nima.

A. U.

Küen burg M., S. J., **Ethische Grundfragen** in der jüngst veröffentlichten Ethikvorlesung Kants. Studie zur Geschichte der Moralphilosophie. (Philosophie u. Grenzwissenschaften, I. B., 4. H.) Innsbruck 1925. Druck u. Verlag von Felizian Rauch. VII, 111 str.

Kantova družba (Kant-Gesellschaft) je izdala ob 200letnici Kantovega rojstva (1924) Kantova etična predavanja po zapiskih nekega slušatelja najbrž iz dobe 1775—1780. Na tej podlagi je napisal K., ki se že dalje časa bavi s Kantom, zanimivo študijo. Kant je predaval po Baumgartnovih »Initia philosophiae practicae« (1760). Kaže se pa že njegov razvoj v kritიცizem in etični formalizem. K. misli, da treba ločiti v teh predavanjih dve plasti: eno starejšo, drugo novejšo. V prvi še priznava formalno in materialno etično plat na dejanju, odnos k zakonu in odnos k smotru, v drugi o tem drugem odnosu k smotru ni več govorjenja. Tu imamo torej donesek h Kantovemu razvoju v dobi »molka« (1770—1780), prehajanje tudi v etični kritიცizem, ki ga je potem literarno izrazil najprej v delu »Grundlegung zur Metaphysik der Sitten« (1785).

A. U.

Franzelin B., S. J., **Die neueste Lehre Geysers über das Kausalitätsprinzip**. (Philosophie u. Grenzwissenschaften. Schriftenreihe hg. vom Innsbrucker Institut f. scholastische Philosophie, I. B., 3. H.) Str. 52. Innsbruck 1924. Verl. von Fel. Rauch.

Monakovski univ. prof. Geysler je v zadnjih delih začel izražati pomiselke proti analitični naravi vzročnega načela in je zamislil nov dokaz, namreč po uvidu v splošnoveljavnost načela v konkretnem dejanstvu. Zavest izpričuje n. pr. dejansko odvisnost te in te misli od mojega hotenja. Ta misel je torej nastala po vzročnem vplivu moje volje. Toda vzročni odnos ne zadeva bistva miselnega deja, ker je bistvo stvari brezčasno, zadeva torej le bit (eksistenco); to se pravi, nastajanje kot tako. Karkoli torej nastane, nosi na svoji biti

takšen vzročni odnos, to je, je povzročeno (kar je zmisel vzročnega načela). Prof. Franzelin podaja v tej publikaciji kritiko tega poizkusa. Zavrača pomiselke proti dosedanjim klasičnim dokazom (vseh dokazov tudi sam ne priznava) in dokazuje, da novi poizkus nima jasne dokazne moči, G. da ne loči zadostno metafizičnega in fizičnega bistva, vzročni odnos bi pa mogel zadevati vprav to. — Opomnje Franzelinove so upravičene. G. bo moral svoj dokaz, če je pravi dokaz, še izpopolniti in rešiti nasprotni ugovor. A. U.

SOCIOLOGIJA IN SOCIALNA EKONOMIJA.

Dr. Andrej Gosar, **Socialna ekonomija**. Ljubljana 1924. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. 8°. (Str. XII, 297.)

Končna sodba o tem delu vsaj iz dveh vzrokov ni lahka. Najprej je to delo zamišljeno kot drugi zvezek »sistema sociologije«: prvi zvezek naj bi podal »splošno sociologijo«, tretji pa »socialno politiko«. Ker avtor ni nikjer opredelil, kako si je zamislil prvi in kako tretji zvezek, tudi o drugem ni mogoče izreči zadnje besede: morda bo marsikaj, kar bi kdo želel vedeti, povedano že v prvem zvezku, in marsikaj, česar pogrešaš tu, v tretjem zvezku. Tako je n. pr. mene zmotil že naslov. Pričakoval sem socialne ekonomije v navadnem pomenu besede, t. j. razprave o gospodarstvu poedincev, kolikor je ali naj bi bilo pod gospostvom etičnih zakonov ter pod kontrolo in vodstvom skupnosti, da bi tako služilo blaginji vseh, socialni blaginji. O tem je v tem delu le na koncu nekaj govorjenja, sicer pa govori to delo le o zasebnem gospodarjenju in tudi o tem brez ozira na etiko. G. motri človeka dejansko, kakor ga motri gospodarski liberalizem, kot animal rationale zgolj v zmislu gospodarsko računajočega, t. j. po čim največjem pridobitku stremečega bitja. »Socialno« je nazval G. to ekonomijo samo zato, ker gospodarjenje spravlja poedinca zlasti po modernem »menjalnem mehanizmu« v odnose k drugim poedincem v družbi, ne da bi ti odnosi sami po sebi izpremenili zasebni značaj vsega gospodarjenja (10). Ta ekonomija podaja torej »le popolnoma splošen nauk o gospodarskih dejanjih in pojavih vobče« (5). Vse to, kar mi drugi navadno pričakujemo v socialni ekonomiji, bo nam podal G. bržčas v »Socialni politiki«. S tem seveda ni rečeno, da bi bilo to delo radi tega socialno brezpomembno. G. po pravici naglašja, da treba najprej poznati zakone zasebnega gospodarstva, ako hočemo smotreno razmišljati o socialnih reformah. Tudi treba priznati, da se odpirajo že na koncu tega dela nekateri vidiki za takšne reforme.

Drugi vzrok, da ni mogoče izreči končne sodbe o tem delu, je pa posebnost tega dela sama. Dr. Gosar je šel v tem delu za Liefmannom in Englišem in skuša doumeti vse gospodarske pojave iz psiholoških korenin (ali kakor on pravi »subjektivistično«), t. j. iz prvih nagibov vsega gospodarjenja, iz stremjenja po čim popolnejšem zadovoljenju potreb ali po čim večjem pridobitku. Da je v

tem prva korenina vsega gospodarskega življenja, to je bilo sicer vedno znano, toda zastopniki te, »subjektivistične smeri«, mislijo, da dosedanje gospodarske teorije niso tega spoznanja skoraj nič ali vsaj ne zadosti vpoštevale in ne iz njega izvajale osnovnih gospodarskih pojmov; zato menijo, da so ti temeljni pojmi v sodobni gospodarski vedi zmotni. Takšne zmote bi bile: zamenjavanje gospodarjenja s produkcijo, materialistično pojmovanje gospodarjenja, zamenjavanje vrednosti in cen, zmota o produkcijskih činiteljih, razne zmote o denarju in cenah, zmota o porazdeljevanju dohodkov, torej res, če zmote, zmote glede temeljnih pojmov. Zopet je jasno, da kritiki ne more biti lahko v tako zamotani stvari do konca presoditi vseh teh resničnih ali morda le navideznih nasprotij med staro in novo teorijo, tem manj, ker G. sam pravi, da »popojnega ali približno sistematično dovršenega teoretičnega gospodarskega dela danes sploh še ni« (41).

Poleg tega je pa to delo tudi dosti težko pisano. Tega se je tudi avtor zavedal, a pripisuje vzrok predmetu pa »stisnjenemu obsegu« (41). Toda po mojem mnenju to nista edina vzroka; vzrok je tudi težko, nedoločno in nejasno izražanje. Zaznamoval sem si celo vrsto takih mest, za zgled naj navedem le eno: »Ne smemo misliti, da je cena zunanji izraz tega, kako človek dobrine subjektivno ceni, da je drugače rečeno, izraz troškov. To je nemogoče. Trošek namreč pomeni prav tako nekaj subjektivnega, kakor n. pr. potreba ali korist, cena pa predstavlja sama na sebi nekaj objektivnega. To pa, kako človek nabavljeno dobrino ceni, kako jo vrednoti, se sploh ne da niti meriti, niti izraziti. Iz navedenega je razvidno, da gre pri cenah za ocenjevanje denarja samega, iz katerega cena obstoji. To se pravi, da je za tistega, ki ceno plača, trošek izdani denar sam v svojem pomenu kot najbolj splošna abstraktna dobrina« (166). Ne verjamem, da bo to čitateljem tako »razvidno«, ko je po videzu teksta cena izraz ocenjevanja in zopet ne izraz ocenjevanja, izraz troškov in zopet ne izraz troškov. Takšnega težkega izražanja je v tem delu vse polno, zato si je dostikrat težko ustvariti jasno sodbo. Ako po vsem tem vendarle izrečem že sedaj neko sodbo, se mi zdi, da treba delo z resničnim priznanjem vzprejeti. Teorija, ki jo G. razvija, je v bistvu vsekako prava in z znanstveno resnobo izdelana. Zato bo treba poslej na tej osnovi dalje snovati. Mnogo dela je opravil že G. sam. Zlasti poglavja o bistvu in temeljih gospodarjenja, posebno pa o menjalnem mehanizmu in nastajanju novih cen so jako dobro obdelana. Nisem pa našel pravega odgovora na vprašanje, kaj je s cenami sploh, kaj se izraža v cenah in kako so nastale prve cene. G. zameta (z Liefmannom) izvajanje cen iz vrednosti, češ da je pojem vrednosti le fiktiven. Sam podaja definicijo, da je »cena v denarju izražena menjalna protidajatev, ki pomeni za pridobitna gospodarstva njihovo korist, za potrošna gospodarstva pa v zvezi z njihovimi dohodki osnovo trošenju ozir. računanju s troški« (167), zavrača pa, kakor že vemo, misel, da bi bila cena zunanji izraz tega, kako človek dobrine subjektivno ceni. Toda ta definicija prav tega ne pove, kar

bi morala. Če zamenja kmetica eno kilo jabolk za pol kile moke, ki stane tri dinarje, in je torej cena ene kile jabolk pol kile moke ali tri dinarje, je vprašanje vprav to, zakaj kmetica tako zamenja? Če G. zavrača razlago cen iz subjektivne cenitve dobrin, ali ni takšno pojmovanje naravnost v nasprotju s »subjektivistično teorijo«, ki hoče vprav vse gospodarske pojme končno doumeti iz odnosa k subjektu in njegovim potrebam? Meni se zdi, da tu ni doslednosti, da bi pa doslednost pojasnila pojem cene. Cene so brez dvoma v neki zvezi s cenitvijo. Ne prvotno s cenitvijo denarja, kakor meni G., ampak sploh s cenitvijo dobrin. Seveda je resnično, da različni ljudje iste dobrine različno cenijo, vendar se lahko ustanovi in ustali neka poprečna ocenitev kot norma in tako je kljub subjektivnosti sodb cena vendarle lahko nekaj razmeroma stalnega. A po čem cenijo ljudje dobrine? Najprej vprav po tem, kolike so dobrine, to se pravi, kako so sposobne zadovoljiti človeške potrebe, t. j. po koristnosti. Ker je pa za večino dobrin treba dela — zato se imenujejo gospodarske dobrine —, jih cenijo ljudje tudi po tem, koliko treba zanje dela, t. j. človeškega truda. Po tem dvojem primerjajo ljudje dobrine med seboj in po tem dvojem jih zamenjavajo. To dvoje, vprav z ozirom na zamenjavanje pa tvori to, kar imenujejo ljudje vrednost. Zato je podlaga cenitvi vrednost dobrin. Vrednost ni torej nobena fikcija, ampak nekaj jako objektivnega (seveda obenem odnosnega k potrebam in k drugim dobrinam). Zato so tudi cene, če jih pojмимо kot denarni izraz vrednosti, nekaj objektivnega. Izprva so namreč ljudje zamenjavali dobrine za dobrine neposredno, in sicer vprav po vrednosti, t. j. po koristnosti in po (resnično ali namišljeno) vporabljenem delu. Pozneje so izbrali eno izmed dobrin za posredovavko menjavanja in za enotno merilo vrednosti, t. j. za denar. Vrednost kake dobrine, izražena po tem enotnem merilu, je vprav nje cena (odtod definicija: cena je izraz menjalne vrednosti). Če se ena kila jabolk zamenjava, recimo, za pol kile moke, je to znamenje, da je po splošni cenitvi vrednost ene kile jabolk in pol kile moke enaka, zato je tudi cena enaka: ena kila jabolk stane tri dinarje in pol kile moke stane tudi tri dinarje. Cene niso torej izraz menjalne protidajatve, ampak izraz vrednosti po skupnem menjalnem sredstvu, denarju. Res so pa človeške potrebe v nekih mejah menljive, zato se odnosno menja tudi koristnost dobrin, z njo pa tudi vrednost. Prav tako pa tudi dejanske cene niso vedno adekvaten izraz vrednosti, ker zavise dostikrat od samovoljnih cenitev, zato so cene lahko previsoke, kdaj tudi prenizke. Po tej razlagi je jasno, da se vrednost večja in manjša s koristnostjo in potrebnim delom. Ako je eno ali drugo = 0, je tudi vrednost = 0. Nekoristne reči so brez vrednosti, a tudi koristne reči, ki zanje ni treba nobenega truda, so brez vrednosti in cene. Zrak je jako koristen, a menjalne vrednosti nima, ker ga je dosti; takoj pa dobi vrednost, če treba zanj dela, n. pr. če ga treba vsesavati v rove itd. Kar izgubi koristnost (n. pr. radi izpremembe mode), izgubi tudi vrednost in ceno. Jasno je po tej razlagi tudi, odkod dvoje različnih

nasprotujočih si mnenj, ki se zdita na prvi videz obe neoporečni: enim je namreč menjalna vrednost in zato tudi cena izraz koristnosti, drugim (zlasti Marxu) izraz dela. V resnici je izraz obojega; toda če si mislimo, da je za več dobrin potrebno isto delo, se ravnaajo razlike njih cen res le še po koristnosti. Ako pa smatramo z Marxom koristnost za pogoj, se zopet ravnaajo cene (ob enaki koristnosti dobrin) samo še po delu.

Ako je ta analiza vsaj na splošno prava, tedaj bi pa bilo Gosarjevo delo potrebno v tem oziru revizije. Ker je pa problem cen za ekonomijo tako osreden, da vpliva na vse strani, se bo ob takšni reviziji bržčas tudi pokazalo, da pojmi sodobne ekonomije niso vsi tako zmotni, kakor pa sodi G.; tudi se bo morda marsikaj pojasnilo, kar v tem delu sedaj ni še jasno.

Še nekaj opazk o podrobnostih. Terminologija se mi ne zdi posebno srečna. G. govori vedno o subjektivnem gospodarjenju. Kaj je tega nasprotje? Objektivno gospodarjenje? Svojo teorijo imenuje »subjektivistično«, češ da tolmači vse gospodarske pojave iz subjekta in njegovih potreb, nasproti »kvantitativno-materialistični« teoriji, ki motri le pravne dobrine same na sebi. Toda obenem loči v tej svoji teoriji zopet dva dela; subjektivistični in objektivistični; prvi motri vse gospodarstvo le z vidika poedincev, drugi s socialnega vidika. Ta dvoumna raba iste besede zelo moti. Kljub temu, da priznava objektivistični del ekonomije, ki motri gospodarske pojave s socialnega vidika, pa zamešava izraz »socialna ekonomija« v navadnem zmislu, češ, gospodarijo le poedinci, a ne družba. Toda če postavi družba vsemu gospodarjenju neke norme, ki po njih ravna vse gospodarsko delovanje na neki skupni, socialni cilj, se vendar lahko pravi, da tudi družba ali narod gospodarja. To je tako gotovo, da tudi G. sam ne more mimo izrazov: »narodno-gospodarski« pomen denarja, obrti itd.; a kaj naj bo ta pomen, če je narodno gospodarstvo ali socialna ekonomija le fikcija? Ko govori o socialnih uredbah, ki po njih družba izkuša naravnati gospodarstvo na »izvesten ideal«, pravi, da sodbe o tem cilju ne spadajo več v znanstvo. Zakaj pa ne? Češ, odgovor »na vprašanje, kakšen vobče cilj človeka, oziroma po njem cele družbe« je odvisen »od človekovega pogleda na življenje in svet ter s tem od njegovega lastnega življenja«, zato da ni pričakovati enotnega odgovora in tudi ni mogoče »objektivno in znanstveno točno odločiti«, katero naziranje je pravilno; potem, ko smo se odločili za en ali drugi končni ideal, je seveda mogoče znanstveno raziskovati sredstva in poti k cilju (13—14). S to filozofijo skepticizma se seveda ne moremo strinjati. Tudi razlaga kapitalizma se mi ne zdi posebno srečna. Po tej razlagi bi bilo bistvo kapitalizma v tem, da se vse preračunava v denarju (129). Ali res G. misli, da je samo to »preračunavanje« krivo vsega zla, ki je rodilo socialno demokracijo in boljševizem? G. zameta tudi zahtevo, naj bi se cene blagu ravnale po delu, a ne delavske plače po cenah (206). Ako je moje pojmovanje cen pravo, je ta zahteva elementarna zahteva pravičnosti. Če so cene izraz vrednosti, a vrednost odvisna tudi od dela, se mora v cenah izraziti tudi delo. Ako se dejansko ne, je to znamenje, da gospodarske razmere niso zdrave in so potrebne reforme. Ne velja ugovor, da se cene ravnaajo po svojih zakonih. Ti zakoni so zakoni individualne ekonomije, a socialna ekonomija hoče vprav zakone egoistične individualne ekonomije podrediti višjim etičnim zakonom socialne blaginje. Da to ni nemogoče, indirektno priznava tudi G., ko pravi, da »delo lahko služi kot temelj za pravično ureditev družabnih razmer« in da »bi tedaj tudi cene blaga v mnogi večji meri nego danes odgovarjale delu« (207). — Toda dosti! Naj bi to delo čimprej dopolnila »Socialna politika«, ker bo šele potem mogoče prav primerjati Gosarjeve izsledke z našimi dosedanjimi socialno-ekonomskimi nazori!

A. Ušeničnik.

Kosić Mirko M., dr., **Osnovi ekonomne politike**. Knjiga prva. Beograd. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. 1925. Str. 416.

Prof. K. je namenil to delo dijakom-pravnikom za učbenik in za uvod v znanstveno raziskavanje. Delo sloni na podstavi, da je naša država pretežno agrarna in demokratsko osnovana, a še na primitivni stopnji gospodarske kulture, da ima torej pred seboj še »dolgo pot razvoja«. Zato daje K. prvo mesto Agrarni in Socialni politiki.

Prva knjiga podaja uvod (o ekonomiji, o državi, o politiki kot praksi in kot znanosti, o politiki in etiki, o ekonomni politiki, str. 9 do 39); potem razvoj ekonomno-političnih teorij (o gospodarskem liberalizmu, o socializmu, o solidarizmu, str. 40—122), pa Agrarno politiko (str. 125—410). Na začetku (str. 5—8) je zbrana najvažnejša splošna literatura, posebna, monografska pa na koncu vsakega paragrafa. Po naši sodbi bo to delo jako dobro služilo svojemu namenu: snov je pregledno razvrščena, obdelana so najvažnejša vprašanja, kritika raznih mnenj je trezna in bistra, literatura bogata, in kar je po našem mnenju najpomembnejše, orientacija je vseskozi socialna. Če pravi K., da je delo »koncizno« pisano, bi bilo brez kvardi pisano še bolj koncizno.

Iz bogate vsebine omenimo le nekatera poglavja. V poglavju o ekonomno-političnih teorijah je dobro označeno srednjeveško gospodarsko življenje, dobra je kritika liberalizma, prav dobra kritika socializma, tako da je »srednja linija« solidarizma in kooperativizma le logična rezultanta. V Agrarni politiki so zlasti zanimiva poglavja o pomenu kmečkega stanu, o verjetnem razvoju zemljiške lasti, o prednostih male in velike posesti, o agrarni reformi (in nje dosedanjih nedostatkih pri nas), o stalnih domovih, o notranji kolonizaciji, o zadrugah in zadrugištvu (ki mu pripisuje K. »epohalen socialen in političen pomen«).

Ne strinjamo se pa s Kosićevim načelnim stališčem o znanosti. Kakor večina modernih, tako tudi K. meni, da znanosti ne pristoji beseda o »ciljih«, nje naloga da more biti le ta, ugotoviti, da je kaj, a ne, kaj naj bi bilo ali naj bo. (Dodamo naj pa, da K. svojega mnenja ne trdi absolutno, marveč da ima to pojmovanje znanosti le za bolj smotrno, »celishodnijim«.) Po našem mnenju je to naziranje načelno zmotno in negacija enotne socialne znanosti. Priznavamo, da je mnogo podrobnih ekonomskih vprašanj, ki niso s »ciljem« družabnega sožitja v naravnostni zvezi, toda kako naj bo socialna znanost kaj enotnega, če ni mogoč znanstven odgovor na osnovno vprašanje: kaj pa je prav za prav namen in cilj socialnega sožitja? Cilje, pravi K., postavlja ljudski interes (ki mu je vrhovni princip »sveti egoizem«), »torej volja in ne um, ne znanost«, postavljajo jih nagoni, predsodki in etični ideali, ki jih imamo«. Naloga znanosti bi bila torej le ta, iskati sredstev k tem ciljem in presojati jih, ali so smotrna in truda vredna. Ne tajimo, da je to tudi nekaj, a kako klavrna je končno takšna znanost, ki preiskuje vse le hipotetično, če si namreč postavi družba tak ali tak cilj, a ne sme in ne more izreči nobene sodbe o cilju samem, ali je pravi ali ni, ali ga je postavil le egoizem, ali kak predsodek, in če ga je postavila etika, ali je upravičen ali ne (tudi etika namreč po tem naziranju ni »znanost«, kakor tudi filozofija ne).

Kako usodne posledice ima takšno naziranje, dokazuje vprav tudi to delo. K. ne more niti državi določiti prave naloge, more le ugotoviti, da

so dejansko države organizacijsko sredstvo »klikam« predvsem za svoje interese. Prav tako ne more določiti niti sebi in svojemu delu načelnega socialnega stališča. Če smo ga pohvalili, da je njegovo delo vseskozi socialno orientirano, moramo sedaj to hvalo omejiti, da namreč ne vemo, ali je to socialno mišljenje kaj več kakor le »hipotetična baza«, na katero je oprl svoje »znanstvene« vzvode. In zares govori le o tem, da je »prodrla« ta ideja, da je danes to mišljenje mišljenje »večine«, da je to »današnje shvatanje«, da namreč bodi cilj ekonomske politike »ustvarjanje socialne pravde« (str. 38 sl.).

Dvoje osrednjih poglavij obsega narodna ekonomija; o proizvodnji in o porazdelitvi. Problem o porazdelitvi tvori vprav socialno vprašanje in ta problem je v srčiki etičen, ki bi ga torej po tem naziranju sploh ne bilo mogoče znanstveno rešiti. Ali ni takšna socialna znanost zares žalostna?

In zakaj na to, »kaj naj bo?« ni mogoč znanstven odgovor? Poglavitni razlog modernih, ki ga navaja tudi K., je ta, da v teh rečeh ni soglasja, tako n. pr. da »darvinisti« ne priznavajo etičnih načel (str. 20). Kakor da bi bilo soglasje edini pravec znanstvenih resnic! Kakor da ne bi bilo tudi glede Kosićevih znanstvenih mnenj, ki jih je položil v to delo, dosti nesoglasij!

Po tem je tudi umljivo, če K. nima nobenega zmisla za cerkveno prosvetno in socialno delovanje. Faktično je namreč »država prevzela i prosvetno i gospodarsko-politično funkcijo cerkve« (221), »prešli so časi, ko je cerkev imela vodilno vlogo v kulturni in socialni akciji«. Faktičnost mu je zadosten dokaz, da je kaj dobro in pravo. Potem ni čuda, da mu je samo cerkvena večja posest mrzka, češ da posestniki cerkvenega imetja skrbe le preveč za svoje »blagoutrobije« (220) in za gospodarstvu tuje namene (»n. pr. za klerikalno politično akcijo, za vzgojo duhovnikov in klerikalnega pomladka i. dr.«), kakor da je vzgoja duhovnikov nekaj nesocialnega in kvarnega!

Umljivo je po tem tudi, zakaj K. nima nobenega umešanja za krščanski socializem in je njegova sodba o njem tako površna in enostranska, beseda pa mu postaja liberalno-žurnalistična, ko govori, kako pripravljamo mi s sociologijo (navaja za zgled A. Ušeničnikovo Sociologijo) »vojske popov in kaplanov« za socialno delo (64), kakor da ne bi bilo znanstveno osnovano socialno delo hvalevredno praktično uporablanje socialne znanosti!

Kot manj ugodno posebnost dela, ki je datirano v Ljubljani, naj navedemo še to, da razen Ušeničnikove Sociologije, ki jo citira s protiklerikalno gesto, ne omenja prav nobenega slovenskega spisa in imena (ne Kreka, ne Knafliča, ne Brezigarja, ne Gosarja, tudi ne n. pr. Spiller-Muysovega dela »Agrarna vprašanja v Sloveniji«, Lj. 1924), omenja le slovenski prevod Hobhouseovega Liberalizma.

A. U.

Bilimovič A., Družba, država in gospodarstvo. (Odtisk iz Slov. Pravnika.) Str. 11. Ljubljana 1924.

Razprava riše v splošnih potezah razmerje med gospodarstvom in družbo ter državo kot posebno obliko družabne organizacije. Vsaki obliki družabne organizacije ustreza le določen gospodarski sistem. Ta sistem je zopet le v nekih mejah plastičen, zato državna oblast ne more poljubno vanj posegati, ne da bi ga uničila. (To spoznanje, pravi B., je ena izmed važnejših pridobitev sociološkega pojmovanja gospodarskih procesov.) V poveljni državi se poddržavljenje nadomešča s podružabljenjem, toda je pri tem dvojna nevarnost, nevarnost, da pride gospodarstvo v preveliko odvisnost od političnih činiteljev in da se uduši radi prevelike odvisnosti veselje za gospodarsko ustvarjanje.

A. U.

Pesch H., S. J., **Des wissenschaftlichen Sozialismus Irrgang und Ende**, Str. 69, Freiburg im B. 1924, Herder.

Ta knjižica je ponatisk iz 3. izd. I. zv. »Lehrbuch der Nationalökonomie«, P. podaja v njej kratko zgodovino in kritiko socializma in marksizma ter idejne smeri novih socialističnih poizkusov. Ugotavlja, da se marksizem podira in da se je kolektivistična misel v vseh gospodarskih in socialnopolitičnih vprašanih ponesrečila. Geslo bodočnosti da je: socializacija ljudi brez socializacije proizvodjalnih sredstev; družeca stanovska misel namesto ločee razredne, krščanski idealizem namesto materializma, delavnost namesto lenega hlepenja po uživanju, pravičnost in ljubezen namesto razrednega napuha in sovraštva. S Schmittmannom zavrača P. tudi izraz »krščanski socializem«, češ da se ločita krščanstvo in »socializem« po začetku in koncu, po sredstvih in nagibih in da tiči v tej besedi protislovje.

Ker je po negativni kritiki pozitivna rešitev samo (v uvodu) nakazana, ločitev konkretne krščanske socialne misli od vsakega socializma ni ne jasna, ne lahka.

A. U.

Victor Bucaille, **La Jeunesse catholique française d'aujourd'hui**. (L'effort cath. franç. 4.) Paris, 1924, Bloud & Gay, 8°, 124.

Knjižica nudi pregled francoskih katoliških mladinskih organizacij: splošna mladinska organizacija, skauti, patronaže, telovadna in sportna federacija, Razor (Sillon), federacija akademikov in njih organizacije po posameznih fakultetah, socialne grupe (équipes sociales), krožki (cercles) in inozemski akademiki; končno obravnava na kratko glasila mladine.

V oči padata močni poudarek ločitve od političnega delovanja in skoro izključno vodstvo duhovščine. Zbudi se pa želja, da bi se nedvomni preporod precejšnjega dela mlade inteligence razširil na široke mase, ki stoje še precej daleč.

mp.

Almanach catholique français pour 1925. Paris, 1925, Bloud & Gay, 8°, 544.

6. letnik te publikacije nima velikih sprememb, njene rubrike so že ustaljene: koledar, versko in socialno življenje, pravo, literarno in umetniško življenje, romanja, potovanja in sport, kronika katoliškega leta in letopis katoliškega sveta.

Zanimiv je članek o pogovorih v Malinesu, pregled vseh redov, članek o domovih za dijakinje, kratka študija o sv. Yvesu in o posebni vrsti nagrobnih spomenikov (lanternes des morts) predvsem v zapadni Franciji. Novele in ilustracije mladih katoliških avtorjev poživljajo večinoma statistično delo.

mp.

IZ NAŠE ZGODOVINE.

Slovenski bijografski leksikon. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Jože Glonarja, Franca Kidriča in Janka Šlebingerja. 1. zvezek (Abraham—Erberg), 4°, 160 str. V Ljubljani 1925. Založila Zadružna gospodarska banka. Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

Založnica je pričela s tem delom prevažno kulturno podjetje. Ob istočasno izhajajoči Narodni enciklopediji SHS je to delo bistveno in za poznanje slovenske kulture in njene preteklosti neprecenljivo dopnilo, za dozorelost slovenske kulture pa naravnost preskušnji kamen. Ono namreč ne svedoči nič manj, kakor da je prišel čas, ko imamo na vseh znanstvenih poljih toliko zrelih sil, katerih delovanje je tako ozko zvezano s stališčem njihove stroke v našem življenju, da si upajo in so zmožne, četudi v fragmentih, podati bilanco svojega in dela svojih domačih predhodnikov. Kajti, četudi je ta leksikon samo bijografski, imenski in ne stvarni leksikon, je vseeno njegov nastanek utemeljen bistveno v korenitem poznanju posameznih strok in njihove zgodovine. Jasno je, da še nimajo vse enake tradicije v domačem kulturnem razvoju, zato je tudi naravno, da se pojavlja v obdelavi predstavnikov posameznih strok deloma prav občutno nesorazmerje, ker nekateri delajo na temelju dolgoletnega intenzivnega študija in zbiranja gradiva in mnogih detajlnih predel, dočim drugi še orjejo ledino in stavijo prve kamne za zgodovino svoje stroke med Slovenci. Zato nam niso sestavki zdravnika dr. Ivana Pintarja, ki v resnici takorekoč iz nič ustvarja in še ne zmore obsežnih razprav nič manj dragoceni kakor temeljiti in pedantično detajlni izdelki Fr. Kidriča ali J. Šlebingerja. Ker velik del člankov takorekoč stavi temelje in pojasnjuje nesorazumljenja in zmote, je tudi odpustljivo, če slog ni povsod leksikalno lapidaren. Neopravičljiva pa je obširnost v slučajih kot je n. pr. Chráska Ant., čigar pomen za naše kulturno življenje niti od daleč ni sorazmeren temu članku, še manjša pa je literarna vrednost njegovega dela. Brez ozira na ta dejstva pa vsebuje leksikon prave bisere obdelave, ki imajo naravnost temeljno vrednost, to so n. pr. Aškerc A., Bohorič Adam, Bonomo P., Cankar Ivan, Čop Matija, Dalmatin Jurij, Dežman Karel itd.

Kljub vsem omenjenim odlikam pa ponekod omenjena nesorazmernost v obdelavi vseeno prehudo bije v oči, ako motrimo delo z leksikalnega stališča. Dosledno bi namreč bilo nujno, da je slog sestavkov in njihova vsebina leksikalno lapidarna in strogo omejena samo na podajanje dejstev brez kritike, razlag in utemeljitev. Preko tega okvira gre naše delo v velikem številu sestavkov iz področja literarne in kulturne zgodovine. Ako to omenjamo, se zavedamo, da uredništvo ni tega nepremišljeno dopustilo, ampak le z ozirom na izredno važnost dočnanj dotičnih sestavkov, in smo tudi hvaležni, da nam jih je podalo. Neke druge nesorazmernosti mu pa ne moremo odpustiti, one namreč, katere so deležni živeči sodobniki. Hvalimo načelo, da so se za temelj vzeli njihovi lastni podatki, in naravnost dokumentarične važnosti so lapidarne označbe, s katerimi so nekateri sami opredelili smoter svojega življenskega dela. Vseeno pa se nam zdi dosledno izvajanje tega načela pri važnih živečih osebnostih neumestno. Tu bi bilo nujno potrebno, da bi bil sestavek napisal s porabo podatkov zgodovinar dotične stroke in opredelil sliko dotičnega, kakor jo doživljajo sodobniki. Sicer pa že v prvem zvezku

uredništvo ni zmoglo dosledno izvesti svojega načela, kar je delu samo na korist.

Končno pa povejmo brez pomislekov, da je Bijografski leksikon ena najvažnejših postaj našega kulturnega razvoja: z narodnim probujenjem, dozorelostjo v literaturi in umetnosti smo s tem delom dali dokaz, da smo dozoreli tudi lastnemu znanstvu. Frst.

Hermann Wendel, Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit. Frankfurt a. M. 1925. Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H.

Kot plod triletnega dela je podal H. Wendel v velikem tekstu zgodovino osvobojenja in zedinjenja Jugoslovanov, nekako sintezo doslej objavljenih tozadevnih knjig (Südosteuropäische Fragen 1918, Aus und über Südslawien 1920, Aus dem südslawischen Risorgimento 1921, O Jugoslaviji, Italiji i Albaniji 1921, Südslawische Silhouetten 1924, Die Habsburger und die Südslawenfrage 1924, Z jihoslovanského světa 1924). V enajstih obširnih poglavjih nam slika na 755 straneh jugoslovansko edinstvo kot rezultat istega naravnega razvoja, ki je ustvaril Italijo in Nemčijo, korenike edinstva in njegovo rast v boju z ovirami, ki so se mu stavile na pot.

Knjiga ni in noče biti pragmatična zgodovina; kot pisatelj sam poudarja, »noče dogodkov pripovedovati, ampak tako razporediti, da se brez obširne razlage sam pokaže njih globlji smisel«. Zato se tudi odpove vsemu znanstvenemu aparatu, ki bi le motil tok pripovedovanja, kajti »auch Klio ist eine Muse«.

In Wendlova gotovo! — Glavna zasluga njegovega dela ni v tem, kaj pripoveduje (ali vsaj za nas ne bi smela biti — toda koliko jih bo šele iz nemških ust spoznalo lastno preteklost!), ampak kako to pove. V tem oziru je pisatelj že dovolj znan žurnalističen mojster besede, duhovitih figur in antitez, ki ume sijajno karakterizirati in heinejevsko ironizirati; seveda ne more biti vedno nov in bravec njegovih spisov bo včasih opazil, da se marsikaka primera in rečenica s skoro epsko stalnostjo povrača. Pregnantno zadeti so že naslovi poglavij; ilirski pokret obravnava n. pr. »Die illyrische Leier« in o njegovih učinkih pričinja na str. 227 takole: »Ob so der Illyrismus die Bulgaren nicht erreichte und die Serben nur streifte, die Slowenen zur Abwehr reizte und auch die Kroaten nicht in den Tiefen packte...« Sijajna so dalje mesta o knezu Aleksandru (str. 305), o našem Levstiku (»so lenkte Levstik mit seiner klaren, männlichen Lessingschen Art seine Anhänger von dem nebelhaften Allslaventum auf das Greifbare und Wirkliche«, str. 367), o kralju Petru (str. 519) ali pa o Khuen-Hedervary-ju, ki je postal iz bana ministrski predsednik »die Treppe hinauffallend...«!

Kralj Nikita, ki si ga je bil Wendel že privoščil v »Südosteurop. Fragen«, mu je »der internationale Pfründner«, grof Berchtold je bil »mehr auf dem Rennplatz als auf dem Ballplatz zu Haus«, Hötzen-dorf pa je videl »wie ein Besessener in Traum und Wachen nur eines vor sich: den Krieg gegen Serbien« (str. 633). Sem in tja se

bodo bravcu zdeli taki besedni efekti le preveč iskani in malce grobi, ko pravi n. pr. istemu Hötzendorfu »mit Kommißbrot genährter Kopf« (str. 589) ali pa kralju Milanu »der gekrönte Hallodri« (str. 424)!

Pri vsej objektivnosti je knjiga le povsod neposredna, osebna. Pisatelj ne skriva Nemca v sebi, ko pri vsaki priliki — dostikrat preveč — poudarja vplive nemškega duha na nas, še manj socialista, ki marksistično dosledno zasleduje gospodarski razvoj kot podlago vsemu drugemu in nekako ponosno podčrta, da je socialna demokracija prva postavila l. 1909 jugoslovansko edinstvo v program, in obojega ne, ko ostro obsoja politiko carske Rusije napram Jugoslovanom. Enako je skoz in skoz svobodomislec, kar pa ne sili neprijetno v ospredje in ga ne ovira v objektivni presoji tudi duhovskih zaslug. Velika prednost knjige je že poudarjena gospodarska zgodovina, ki zlasti temeljito obdeluje agrarno vprašanje kot osrednji problem jugoslovanskega osvobojenja od kmetskih uporov do sedanje agrarne reforme, dobro je pogojena vloga Vojne Krajine v naši preteklosti, zlasti v pokretu l. 1848, največje vrednosti bodo pa marsikomu poglavja, kjer paralelno in sorazmerno s srbsko-hrvatsko-slovensko obravnava bolgarsko novejšo zgodovino, ki je nam težje pristopna, tako da obsega knjiga res vse Jugoslovane.

Pri toliki in pisatelju končno le več ali manj oddaljeni tvarini so se naravno vrinile v podrobnem nekatere netočnosti. Tako niso Hrvatje prvi priznali l. 1712 pragmatične sankcije (str. 16), ki je bila izdana šele naslednje leto, ampak dali so zanjo nekako inicijativno z znanim sklepom o ženskem nasledstvu habsburškem brez ozira na Ogrsko, ki ga pa kralj ni sankcioniral. L. 1719 je bil proglašen le Trst za svobodno luko, dočim je bila Reka svobodna že od l. 1712. Ravnotam (str. 46) imenovano mesto »Neunburg« na Slovenskem bo najbrž Neumarkt — Trzič? O. Marko Pohlin, ki je že l. 1775 odšel na Dunaj, ni izdajal 1779—1781 v Ljubljani »Pisanic« (str. 50), pač pa njegov redovni tovariš o. Janez Damascen Dev. Na str. 122 in 126 omenjeni »Bergarbeiter in Adelsberg« so seveda idrijski rudarji; oboje je vzeto iz Vošnjakove Ustave in uprave ilirskih dežel, str. 134 in 221, a kako je iz Vošnjakove Idrije dobil Wendel svoj »Adelsberg«, je neumljivo. Prva javna slovenska deklamacija l. 1845 ni bila »bei der Jubiläumsfeier eines Geistlichen« (str. 223), ampak ob 25 letnici županovanja J. N. Hradeckega, ko so odkrili njegovo sliko (delo Strojivo) v mestnem strelišču in je šestosolec Toman deklamiral znano Prešernovo prigodnico. Netočen je tudi prevod zloglasne protisrbske pesmi v »Slovincu« začetkom vojne 1914 (str. 699), dočim je najbrž le tiskarski škrat predstavil l. slov. kat. shod v l. 1893 (str. 471) in Gubčevo smrt v l. 1583 (str. 754).

Seznam uporabljene literature koncem knjige obsega 17 strani in seveda ne reflektira na popolnost, vendar bi pričakovali tu n. pr. knjigi: Čenčák Slepánek, Srbsko od prvého povstání 1804 do dnešni doby, Český Brod 1913 in Karel Kadlec, Jugoslavija, Praga 1919; pogrešamo pa vsekakor Preloγοvo Slavensko renesanso in Apihove Slovence in l. 1848.

S. Kranjec.

Carinthiacus, Položaj Slovenaca pod Austrijom i položaj Nemaca u Kraljevini S. H. S. Ljubljana 1925.

Kot odgovor na trditve avstrijskega zveznega kancelarja dr. Rameka, češ da je Avstrija glede koroških Slovencev storila več nego ji nalaga st. germainška pogodba, navaja naša brošura kričeča dejstva o brezpravju, ki vlada v koroškem vilajetu. Namesto treh predvojnih slovenskih osnovnih šol obstoja le ena, v Selah, ki pozna pa tudi le v prvih dveh letih slovenski učni jezik, a utrakvističnih šol je 80, pravih ponemčevalnic, kjer otrok le v prvem letu čuje malo slovenščine. Od 80 slovenskih društev, ki jih navaja dr. Ramek, obstoja dobra tretjina le na papirju, ker radi terorja »Heimatbunda« in pomanjkanja slovenske inteligence sploh ne morejo delovati. Pristranost avstrijskih oblasti dokazujejo dejstva, da je bil deželni glavar Schumy še pet mesecev po izvolitvi obenem predsednik »Heimatsdiensta« in da dobiva žandarmerija ukaz pleniti slovenske časopise; ob predpustnih prireditvah so pa nemoteno smešili celo osebo našega kralja in javno sežgali našo zastavo!

In kako se godi Nemcem pri nas? Pariška konvencija v varstvo manjšin od 5. decembra 1920 je popolnoma upoštevana v vidovdanski ustavi. V naši državi imajo Nemci 236 osnovnih, 10 meščanskih in 3 nižje srednje šole, dočim na Koroškem o višjem slovenskem šolstvu niti govora ni. Poleg društva »Deutscher Kulturbund« s 40.000 člani imajo v Vojvodini še 44 in v Sloveniji 31 društev, časopisov pa 23, od teh 3 dnevnike! Te številke govore dovolj!

Knjižico je izdal naš važni »Manjšinski inštitut v Ljubljani«, ki se je ustanovil s pomočjo vseh narodnoobrambnih društev, in je izšla obenem tudi v nemščini. S. K.

RAZNO.

Nado.

V »Tobolčku« sem poskusil podati belokranjsko bibliografijo. Da to delo še bolj zanadim, navajam tu še nekaj važnejšega slovstva, in sicer:

J. Lilek, Božič pri belih Kranjcih, Torbica 1863, III, 12—13. — K. R., Pirne šege belih Kranjcev, Torbica 1863, II, 69—70. »Torbico« je izdajal Ljudevit Tomšič, doma z Vinice. Nisem mogel dohnati, ali je Tomšič Torbico nadaljeval pod naslovom »Jugovič«, ali pa je ostalo le pri nameri.

L. Kolbezen je objavljval v »Dolenjskih novicah« 1916 sl. »Krajepisno-zgodovinske črtice iz Bele Krajine«, tako tudi »Izlet k Svetemu Križu«, 1917, št. 25—27, »Izlet k Sv. Frančišku«, 1917, št. 27 in »Zjodi, lokve, gadine, rupe«, 1919; zlasti zadnji članek je bogat na domačih morfoloških izrazih.

K slovstvu o Uskokih je še navesti: Vlad. Skarić, Odakle su Žumberački Uskoci? Glasnik geogr. društva, Bgd. 1924. Od starejšega slovstva je omeniti razpravo Sosnowskega, Uskocy w Chorwacyi, Bibl. warszawska 1860, IV, 237—60.

K zemljepisnemu slovstvu dostavi: Frase, Topographie der Karlstädter Militärgrenze, Zgb. 1835; Bezljaj (?), Gorjanci, Platiniski vestnik 1899; I. Šašelj, Doneski k vremenoslovju Bele Krajine, Dolenjske novice 1919 in Kakšne letine smo imeli v adleški župniji v zadnjih 30 letih, Dolenjske novice 1917.

K starožitnostim: Müllner in Luschin v. Ebengreuth, Der Münzfund in Jugorje, Argo IX: o numizmatično jako važnih novcih iz let 1395—1495. — K zgodovinskemu slovstvu dostavi tudi listino v Kosovem Gradivu, IV, št. 921, akoprav jo smatra Kos za nepristno, pa je videti obenem s tam navedenimi viri za zgodovino Bele Krajine izredno važna.

K leposlovnemu slovstvu o Beli Krajini dostavi: Jos. Buchenhain, Die Christnacht, Carniolia 1838, št. 26 in 27, zgodovinska črtica o tragičnem koncu Črnomaljskih in istega Blutstein, o »krvavem kamenu« na Gorjancih (»starostniki«, ki nas spominjajo »beneškega trgovca«), Carniolia 1838. — Poženčan, Na Semiči, pesem, Novice 1846.

K slovstvu Belih Kranjcev: J. Belokranjski, Slavček (pescica), Torbica 1863, II, 52. K znanstvenemu slovstvu pa dostavi vsekako Martina Ivanetizha: Elementarische Satzlehre... in Vollständige... Interpunktionslehre... I—II, 1842 in 1846, Ljubljana; zlasti drugi del je prav dober. — J. Kobe, Pirni običaji... okrog Bakra, Novice 1858. — ut (Plut), Balkanska pisma, Slov. Narod 1906. — Jos. Petrič je izdal leta 1919.: Kratko slovensko-nemško poštno izrazoslovje. — Dr. Janko Lokar je sodeloval tudi pri Trubarjevem zborniku, poročal v Slovansky Přehled in objavil več člankov tudi v nemških znanstvenih revijah. — K mojim člankom dostavi: Avtonomija pod vladu Narodn. veča v Zagrebu, Avtonomist, 24. III. 1923.

K političnemu govorništvu dostavi: E. Gangl, Za splošno, direktno, tajno in enako volivno pravico, Slov. Narod 1908, št. 143. O njegovi petdesetletnici prim. Učit. Tovariš, 6. XI. 1923.

G. Ante Gaber me je opozoril na »pointilizem« (mešanje rdečih in žoltih nitk, da dobimo učinek vijoličastih) pri belokranjskem vedenju.

Tri belokranjske »zdravice« je harmoniziral skladatelj Mat. Rožanec (podatek g. učitelja A. Čebularja). — O napevu pesmi »Zeleni Jurij« gl. V. Lovšin, Zeleni Jurij medju Bijelim Kranjcima, Sv. Cecilija 1925, 2. zv.

Popraviti je tudi nekaj pogrškov: Simonič, Janez — ne Franc — Trdina, Guštin, Črnčič (str. 27; prav tam beri v 40. vrsti namesto 1923: 1925), Badovincu (ne: Badoviću). Kuripešič je potoval seveda leta 1550., ne leta 1830.

»Kroci« pri Vinici so Krot-ci (podatek g. I. Šašlja in g. dr. Rusa), a prim. tudi Velike in Male Kruce pri Olcinju. — Čurile pri Metliki imajo ime po »Cirilu« (podatek g. prof. dr. Rusa; Mažuranič, Prinosi za pravnopovjesni riječnik; gl. tudi Berneker, Slav. Et. Wörtbch., čurila). »Skupnika« pozna tudi Mažuranič, l. c.: »cooptatus«, v zadruho sprejet človek; toda tudi »skutnik« ni izmišljen; pozna ga

tudi Caf, prim. tudi malorusko »kútaty« (»pflegen, erziehen«, Berneker, l. c. str. 602).

K pravoslavnemu slovstvu naj še navedem: J. Navratu, Pravdoslovske besede, Slovenija 1849: dokonček; trdnjava ali jakost — Sicherstellung; osebuje — Ausgedinge; opelj — Augenschein; pismo potreti i. dr. Primerjati je z belokranjskim pravom tudi pravo okoli Krašiča, gl. n. pr. nekaj listin v Vrazovem »Kolu«! — Univ. prof. dr. M. Dolenc je opozoril na pravni pomen narodnih pesmi; morda je točnejše reči, da je metoda proučavanja narodnega prava ter prava vobče pravilna, ako upošteva narodopisne vire; takšno metodo — lahko rečem — pogrešam med Slovenci; svojega »Posta« še nimamo. Vsa uporaba knjižnic in arhivov ne zadostuje; treba je opazovati življenje, narodne pravne običaje, gl. n. pr. samo J. Kobetov popis poljanske svatbe! — Med belokranjsko pravno blago spada tudi J. Navratilova »Naglasnica«, Slovenija 1849, str. 320: kruh brez kvasa, ki ga daruje botrica po krstu; nekaj podobnega so črnogorske »torbice« ob poroki.

K narodopisnemu slovstvu pristavi še: J. Navratil, Narodne pesmi: Na svatbi ob darovanju. — Juternica. — Koledniška. — O vuzmu, kadar kolo plešejo, Slovenija 1849, str. 360 in 364. — A. Benigar, Zviti mladenč, Torbica 1863, II, 67—69. — F. Malavašič je prestavil v Sloveniji 1848 »J. A. Babnikovo povestico: Kervavi kamen. Slovenska povest iz leta 1650«. — J. Korbanov »Kratek ozir na Poljanec« je objavljen tudi v Sloveniji 1849, 260, a J. Kobetov opis Belih Kranjcev pa v Ljublj. časniku 1851, št. 94 sl.

Med rokopišnim slovstvom zavzema važno mesto A. Čebularjev spis: Iz belokranjskih zakladnic, ki bo gotovo objavljen. Neizčrpna so razna krajevna imena, da jih navedem tu samo nekaj iz Črnomlja in iz Loke pri Črnomlju po podatkih g. L. Kolbezna: Na čardaki (Črnomelj, Starihove njive proti Svibniku, prim. hrv. »čardak«); ločke njive: roséja, na roséji (morda Žunkovičevo: Rus, Ros, Rosia? — Rosalke?); óvčina; nad rupami; ločki izgon; pešiva ravnica; »hrvatica«; drážica; Páleča — t. j. Paletova — draga; na goléših; v o n é n k a; na oblogah; brod: Knežji brod (čez Lahinjo ali bolje: v Lahinji); studenec: vidrna.

V marsikaterem sedanjem krajevnem imenu, ki zveni morda popolnoma slovansko, se skriva lahko prastaro ime, ki niti morda ni slovanskega izvora; ime Črnomelj izvaja univ. prof. Skok, kot slišim, iz »Črnomil — Črnomir« (Črnomerec pri Zagrebu; zagrebški vojaki ga poznajo), lahko pa da se je Črnomelj vsled svoje naravne lege imenoval kdaj: Interamna, Teramna, kakor je več sličnih imen, kar bi potom kakšne pisne pomote vedlo do »Terpo« (Terno); še Lopašič je smatral Črnomelj za Terpo, a Metliko za Metullum. K »Metliki« prim. »Metličany« na Češkem. Dr. M. Malnerič.

K Trinkovi bibliografiji. — Razen »Pesmi« Ivana Trinka-Zamejskega je kr. študijska knjižnica v Ljubljani prejela pred kratkim še sledeča njegova dela: Posvetilne knjižice 1. Faustissime nozze Clodig - Herzen z italijanskim prevodom in izvirnikom »Padca

Ogleja« (Videm, 1896); 2. V spomin nove maše Božo Monkarja, sedanjega župnika v Žabnicah pod Sv. Višarjami (Videm, 1903); 3. V spomin prve sv. maše Josipa Škurja s prigodnico (Videm, 1907); 4. K umeščenju novega šentlenardskega župnika Ivana Petričiča (Videm, 1908); 5. V spomin prve sv. maše Alojzija Birtiča (Videm, 1909); 6. Nozze della Giustina-Levis s prevodom Sienkiewiczzevega »Janka muzikanta«. — Znanstvena dela: 1. »Divagazioni cosmologiche intorno alla natura dei corpi.« Izd. Videmska akademija, kate-
 tere dopisni član je Trinko (Videm, 1904); 2. »Gli studi del prof. Baudouin de Courtenay sui dialetti slavi del Friuli.« Izd. Videmska akademija 1906); 3. »Giovanni Battista de Giorgio, filosofo friulano.« Izd. Videmska akademija 1913; 4. Commemorazione di Jacopo B. Tomadini (Videm, 1923). — Prevodi v italijanščino: N. V. Gogol »Taras Bulba« (Videm, 1902); Sienkiewicz: »Pojdimo za Njim!«; »Janko muzikant« in »Sirota«. — A ta bibliografija še daleč ni popolna, manjkajo različni spisi o slovanski literaturi, njegova nabožna in filozofična dela, ki jih je pisatelj med svetovno vojno, ko so Nemci zasedli Videm, izgubil. • Alojzij Res.

IZ REVIJ.

Slovansky Přehled. Zbornik za poznavanje političnega, gospodarkega, socialnega in kulturnega življenja slovanskih držav in narodov. Urednik Adolf Černý. XVII. letnik. To važno, pred vojno dobro znano slovansko glasilo je začelo zopet izhajati. List izhaja v Pragi v zalogi »Československé obce legionářské«, Praha II., Lazarská 8. Št. 1. in 2. sta prinesli med drugim članke A. Černý, Po desetih letih; Dr. E. Beneš: Problemi slovanske politike, kjer se peča najprej s prvimi literarnimi pojavi samostojne zavesti slovanske družbe; potem se peča s pravoslavjem in bojem balkanskih Slovanov in Rusov proti Turkom; nato s postankom narodne slovanske ideje ter s slvanofilstvom in modernim slavizmom. — A. Boháč priobčuje statistiko prebivalstva Poljske iz l. 1921. — J. Pelišek prevode iz Alekse Šantića. V pregledih slovanskega življenja je na prvem mestu Jugoslavija. Informacije so v splošnem točne, le žal sem in tja ne čisto nestranske. — V bibliografiji prinaša 2. št. zelo pohvalno oceno Erjavčeve knjige Slovinci.

Narodna Starina, Zagreb je z zvezkom 7 zaključila svojo drugo knjigo. Č. M. Iveković, Grobovi očaca, opozarja na izkopnine v okolici Knina in na njih veliko vrednost za staro zgodovino Hrvatov. — Vl. Dukat: Korespondencija Abrahama Penzela i Adama Baričevića. Članek je važen za nas, ker je bil A. J. Penzel profesor poetike na liceju v Ljubljani (od l. 1793.) in učitelj Jerneja Kopitarja. Članek prinaša tudi sliko Ljubljane iz 2. pol. XVIII. st. — Stanko Vurnik priobčuje Vavpotičevo sliko Belokranjca in jo opisuje.

Sveta Cecilija. XIX. 1. sv. 3. J. Barle, Još nekoliko riječi o pjesmi: »Ta zvezda ta je izelsla«. Navaja še druge slovenske narodne pesmi, kjer se spominja »ta zvezda« in se peča z njenim napevom. — 4. Vinko Lovšin, Kresne ili ivanjske popijevke u Bijeloj Krajini. Juraj Lahner, Dva nova teksta pjesni »Ta zvezda ta je izelsla«. — Zv. 5. V. Lovšin, Kresne ili ivanjske popijevke v Bijeloj Krajini.

Srpski književni glasnik knj. XV. br. 1. prinaša dr. R. Mladenovića poročilo »Tri slovenačke premiere u Beogradu« (Veronika Deseniška, Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Vdova Rošljinka).

Archa, Olomuc 1925, zv. 5. Poglavlje Z nové slovinke literature prinaša temeljita poročila B. Vybírala o slovenskem biografskem leksikonu, Cankarjevih zbranih spisih in 5. zvezku zbranih spisov F. S. Finžgarja.

Gajret, list Gajreta, društva za podizanje i ekonomsko podizanje Muslimana, v Sarajevu l. IX. št. 11. prinaša članek Husejina Dogo, Slikarstvo i kiparstvo kod muslimana.

The Central European Review, London-Dunaj-New York l. 1925 št. 64 ima skupni naslov Special number for the Kingdom of the Serbians, Croats and Slovenes in podaje detajlirano poročilo o gospodarskem in kulturnem življenju SHS. Zvezek je bogato ilustriran in priobčuje naslednje Slovenijo zadevajoče sestavke: Slovenija 1. del, Kranjska gora — Bled — Ljubljana; 2. del, Ljubljana — Zidani most — Maribor — Zagreb. Ta članek daje popis v glavnem ljubljanske oblasti in celjskega okrožja. Sledi opis ostale Jugoslavije. Sledi članek Jugoslovanski biser Rogaška Slatina in posebej obširen popis Maribora. Poseben članek se bavi s prometom v Jugoslaviji. Vl. Petković je napisal članek o jugoslovanski umetnosti. Članek vsebuje kratka data, samo žal, da je ravno v pisavi slovenskih imen toliko tiskovnih pogreškov. B. Širola piše o glasbi v Jugoslaviji. Dr. Prohaska poroča o srbsko-hrvatski literaturi; sledi kratek članek o slovenski literaturi menda istega pisatelja. Članek je površen. Prešernove pesmi citira med drugim z nemškim naslovom; bistvene strani naše literature so mu neznane. Sledje članki o gospodarstvu in industriji, o vodnih močeh, o zagrebškem velesejmu, o kmetijski družbi za Slovenijo, o elektrarni v Fali, o gozdni in lesni industriji (J. Lakatoš), o tobakni kulturi, o nitrogenskih tovarnah v Rušah.

Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Phil.-histor. Klasse 76. Bd. 1924, 2. Heft. Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising im Verein mit G. Gerullis und M. Wasmer herausgeg. von E. Sievers. Študija poskuša dati moderen z diakritičnimi znamenji tolmačen prepis kijevskih in brižinskih tekstov in tvori obenem velezanimiv in važen poskus, določiti prvotno izgovarjavo in naglas, kolikor to dopušča sedanje stanje metode analize zvoka.

Srpski književni glasnik, Beograd, Nova serija knj. XV. prinaša od št. 6 dalje razpravo Jovana M. Jovanovića »Odgovornost za svetski rad«. Št. 7 razen tega istega pisatelja »Opstanak Austrije« in A. Arnavotovića »Naše doktorske teze u Francuskoj«, kjer posebno obširno poroča o izrednem uspehu teze Miorada Ibrovca o José Mariji de Herediji.

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku za l. 1924/25. V posebnem odtisu je izšel članek Lj. Karamana, Basrelief u splitskoj Krstionici. Relief, o katerem so že večkrat pisali in katerega glavno figuro so proglašali enkrat za Kristusa, drugič za kronanje enega izmed hrvatskih kraljev. Na podlagi detajlne analize zvezane s porabo zadevnega primerjalnega materiala sklepa Karaman, da je plošča verjetno del cerkvene opreme, ki jo je v splitski stolnici dal napraviti eden izmed hrvatskih kraljev, ter da moremo krono na glavi sedeče osebe smatrati za približno reprodukcijo hrvatske vladarske krone; tip krone pa je frankovski.

Nova Evropa knj. XII. št. 6 je posvečena ruskim emigrantom in ruski dobrovoljski armadi, ki se je borila proti boljševikom. Št. 7 je posvečena Društvu narodov in vsebuje tudi članek L. Pitamica Intelektualna kooperacija pri Društvu narodov. — Št. 8 ima naslov Sloveni i Slovenstvo. L. Popović piše o slovenskem sokolstvu, A. E. Jenko o značaju Slovanov in kako sodi o njih Amerika, I. Esih o razvoju slovenske ideje na Poljskem, na kar sledje beležke o Institutu slovenskih znanosti v Parizu, o slovenski znanosti v Vel. Britaniji in o politični skupnosti Slovanov.

Za „Mahničovo ustanovo“!

Dne 14. decembra 1920 je umrl škof dr. Anton Mahnič, pravi iniciator »Leonove družbe«. Na družbinem občnem zboru dne 24. februarja 1921 je takratni predsednik dr. Josip Srebrnič stavil predlog, naj družba napravi Mahniču spomenik, — ne spomenik iz marmorja, ki mine in za načelno vzgojo naroda nima nobene vrednosti, ne literaren spomenik, ki polagoma vendarle preide v delo zgolj historične vrednosti, — ampak »spomenik v obliki ustanove, glaseče se na njegovo ime, iz katere bi generacije in generacije črpale sredstev, da se nadarjeni mladeniči znanstveno izobrazujejo ter Mahniča med našim narodom v načelnem delu nadaljujejo na vseh poljih vede in prosvete«. Predsednikov predlog se je soglasno sprejel in o veliki noči 1921 je odbor »Leonove družbe« izdal oklic in prošnjo za prispevke k Mahničevi ustanovi. V teku štirih let se je nabralo nekaj nad 6000 Din. Jasno je, da ta vsota namenu ustanove nikakor ne zadošča. Doslej se je dvema akademikoma, ki sta doma dovršila svoje študije in se šla v inozemstvo izpopolnjevati, podelila podpora v obliki brezobrestnega posojila. To vse premalo!

Ob petletnici Mahničeve smrti apelira odbor »Leonove družbe« na vse, ki jim je pri srcu naš vsestranski kulturni napredek, da okrepijo in podprejo Mahničovo ustanovo, iz katere bi se naj podeljevale podpore mladim znanstvenikom, ki žele nadaljevati študije in se v svojih strokah izpopolnjevati na inozemskih znanstvenih zavodih. Danes, ko imamo domačo univerzo in ko se snuje akademija znanosti, je podpiranje znanstvenih stremeljenj naša posebna naloga in dolžnost.

Ko bodo člani »Leonove družbe« pošiljali naročnino za novi letnik »Časa«, naj primaknejo k 60 Din, kolikor znaša naročnina, še kako, pa najsi bo še tako skromno vsotico za Mahničovo ustanovo. Kar bo kdo nakazal nad 60 Din, se bo vpisalo in izkazalo kot dar za ustanovo. Ko bi mogli vsi naročniki »Časa« poslati za Mahničovo ustanovo povprečno po 10 Din, bi glavnicca takoj narasla za lepe tisočake.

Naj naša javnost tega apela ne presliši! Gre za velike dobrine!

V Ljubljani, 17. decembra 1925.

Za odbor »Leonove družbe«:

Dr. Franc Ksav. Lukman l. r.

tč. predsednik.

Dr. France Stelè l. r.

tč. tajnik.

Dr. Jože Debevec l. r.

tč. blagajnik.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1925/26 (XX. l.) kot dvomesečnik v letnem obsegu najmanj 20 pol.

Naročnina za XX. letnik znaša 60 Din, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 pod skupnim naslovom. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportaznem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, račun št. 10.433.

Uredniki so: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče; dr. Jos. Mal, ravnatelj, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. F. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Prejeli smo sledeće knjige:

Divus Thomas, *Commentarium de philosophia et theologia. Series III. Annos 2. Placentiae — Taurini* 1925.

Al. Zalokar; *Pet let ginekologije in porodništva. Iz bolnice za ženske bolezni v Ljubljani* 1925. Tiskovna zadruga.

O. Ant. Zaninović; *Marulićeva pjesma »Tužen'je grada Hjeropolima«*. Prilog II. *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* god. 1924—25. Split 1925.

»Naša bodočnost«, *List za pospeševanje brezalkoholnega gospodarstva*. Ljubljana, Poljanski nasip 10.

Svoboda. *Glasilo delavske telovadne organizacije in kulturne zveze »Svoboda«*. Ljubljana 1. letnik 1925.

P. J. Lacau S. C. J.; *Le jubilé hors de Rome. Appendice a »Précieux trésors des indulgences«*. Turin, Rome, Marietti. 1925.

S. Thomae Aquin; *In Aristotelis librum de anima commentarium*. Ed. P. F. Ang. M. Pirota O. P. Turini, Marietti 1925.

Vesnik Sokolske župe »Petar veliki oslobodilac« Tuzla, 1925.

Hermann Wendel; *Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit*. Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H. Frankfurt a. M. 1925.

Dr. Andreas Inauen S. J.; *Kantische und scholastische Einschätzung der natürlichen Gotteserkenntnis, Philosophie und Grenzwissenschaften*, I. Bd. 5. Heft. Innsbruck 1925.

Felix M. Cappello S. J.; *Tractatus canonico-moralis de censuris iuxta Cod. I. C.* Turin, Marietti 1925.

Anton Vadnjal; *Otoški postržek*. Mohorjeva knjižnica VII. Družba sv. Mohorja, Prevalje 1925.

Dr. M. Rus; *Prva pomoč*. S 40 podobami. Ljubljana, Učiteljska tiskarna 1925.

M. Vidovič; *Društvena dekadencija*. Nakl. biblioteka »Uzga-jateljca«, knj. III. Sarajevo, »Obod« 1925.

J. Krst. Vreže; *Metodika katoliškega verouka*. Maribor, Tiskarna sv. Cirila 1925.

Letno poročilo Inspekcije dela kraljevine SHS o njenem poslovanju l. 1924. Beograd, 1925. Izdalo Ministrstvo socialne politike.

P. Grgec; *Kod namjesnika Kristova*. Hrvatsko rimsko hodočašće 22. V.—7. VI. 1925. Zagreb, Narodna prosvjeta 1925.

M. Lepin; *Razlogi moga kršćanskog vjerovanja*. Savremena pitanja serija V., sv. 13. Mostar, Hrvatska tiskara 1925.

Almanah Luči 1905—1925. Bog — Narod — Socialna pravda. Uredil J. M. Ujevič. Nadbiskupska tiskara u Zagrebu 1925.

A. Pajmè; *Palček Potep*. Pravljica igra v treh dejanjih. 12°, 40 str. Ljubljana 1925, Knjižnica »Svete vojske«, Nova serija zv. I.

Boj za Koroško. Spominska knjižica ob petletnici koroškega plebiscita. Zbral in uredil dr. V. Rožič, Ljubljana, »Jug«, 1925.

K. Fitzgerald; *Povest o Robinsonu*. Predložil B. Vdovič. Ljubljana, Blasnika nasl. 1925.

Fr. Naval; *Theologiae asceticae et mysticae cursus ad usum seminariorum...* 2. izd. Turin, Marietti 1925.

G. Cocchi; *Commentarium in Cod. I. C. ad usum scholarum. Liber V. De delictis et poenis*. Turin, Marietti 1925.

Dr. A. Ušeničnik; *Socialno vprašanje*. Orlovska knjižnica zv. 15. Izd. Orlovska podzveza v Ljubljani 1925.

Dr. Miloje Milojevič; *Mužičke studije i članci* I. knj. (cir.). Predgovor Bogdana Popovića. Beograd, Geca Kon, 1925.

A. V. Solovjev; *Odabrani spomenici srpskog prava* (od 12. do kraja 15. veka). Beograd, Geca Kon, 1925.

Novi čovjek. *List za napredak etične kulture*. Ur. M. Vidović in M. Svara, Beograd.